

Nye nordmenn i spaltene

Flere muslimske forsamlinger her i landet

Antall muslimske trossamfunn i Norge har økt med nesten 40 prosent de siste fem år. De fleste har over 30 nye muslimske trossamfunn re-

IMAMENS ROLLE I NORSKE AVISER

Endringer etter etablering av moskeer i Oslo, med vekt på årene 1988, 1998 og 2008

– Mediene hauser dette opp

Oppløring fra den fremste muslimske lederen i Norge

Imam Moske

Utenposten
Tirsdag 30. mars 2010

«VI FØLGER NORSK LOV»

Vil straffe imamer som vier barn

■ Venstres Abid Q. Raja vil straffe imamer som vier barn. En 23 år gammel Oslo-mann er siktet for å ha giftet seg med sin 14 år gamle kusine, risikerer flere års fengsel. Mannen er varetektsfengslet i 14 dager, men nekter straffskyld. Ekteskapet med den mindreårige jenta ble inngått i Oslo i 2007, ifølge Dagbladet. (NTB)

Nå vil moskeene islamske senter i C

Venstre vil ha norsk

IMAM- SKOLE

TOR LINDAU (bary) rde og g imam- per imamer e på av ' sier Raja. imamer som de til erklarte, skremmed og med trusler jegg som ikke skoler norsk. Med er å skape. Vi så imamer som har et senter i vestligbyen. Det i seg, gløtt, det har de imamer, jobber på skole.

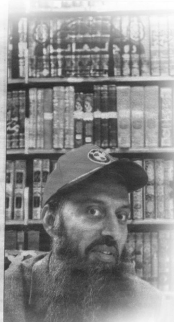
Imam i dress og caps

Hovedimam i World Islamic Mission, Syed Ikram Jilani, mener vestlige klær kan fremme integrering.

NORGES FØRSTE MOSKÉ

– på ordentlig

Av NINA SCHMIDT og ESPEN EGIL HANSEN (foto)
Her er Norges første ordentlige moské – med to tårn som ruver mot Oslo-himmelen og en stor kuppel som i fremtiden skal prydes av mosaikk.

Reiseglad imam

Kari Stokke Nilsen
Masteroppgave i Religion og samfunn
Det teologiske fakultet
Universitetet i Oslo
Våren 2010
Veileder: professor Knut Lundby

© Kari Stokke Nilsen

2010

Imamens rolle i norske aviser. Endringer etter etablering av moskeer i Oslo, med vekt på årene 1988, 1998 og 2008

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Hvilken rolle spiller imamen i norske aviser? Gjennom kvantitativ innholdsanalyse har jeg påvist en kraftig økning i antallet saker der ordet imam brukes i Aftenposten, VG og Dagbladet ved å se på årene 1988, 1998 og 2008. I materialet er det overvekt av saker med problematiske tema og negativ vinkling. Det er ingen eksplosjon i bruken av imamen som *kilde* i perioden. Det er, særlig i 2008, andre enn imamen som uttaler seg på moskeenes vegne. Bruken av ordet imam kan imidlertid fungere som et retorisk grep ved at *imam* har en del konnotasjoner knyttet til seg. For å forstå hvordan samspillet mellom de to rollene imam og journalist har utviklet seg, har jeg intervjuet sentrale imamer og journalister. Her kommer det fram at imamen som journalistisk kilde var mer relevant i tidlige faser av moskéetableringen. Framveksten av talspersonrollen, et mer profesjonelt Islamsk Råd og flere samfunnsdebattanter har dels erstattet imamene. Ved bruk av teorier om medialisering av religion har jeg også vist at enkelte moskeer gjennom profesjonaliseringstrekk kan sies å ha gjennomgått medialiseringprosesser. Utviklingen av imamens rolle må forstås i lys av dette, blant annet ved at imamen beskyttes av moskeene.

Which role does the imam play in Norwegian print newspapers? Through a quantitative content analysis I have been able to prove a significant increase in the use of the word *imam* in Aftenposten, VG and Dagbladet through analyzing article production in 1988, 1998 and 2008. The analysis shows a majority of articles dealing with problematic subjects with negative anglings. In the same period, however, there is no explosion in the use of the imam as a source as such. It is, especially in 2008, a trend that others than the imam make statements on behalf of the mosques. The word imam can nevertheless be used as a rhetorical tool, considering that it produces certain connotations. I have interviewed key imams and journalists to understand how the interplay between the two roles has developed. The interviews have revealed that the imam as a journalistic source was more relevant at the early stage of the establishment of mosques. The emergence of spokespersons, a more professional "Islamsk Råd" and more active Muslim partakers in the public debate have somewhat crowded out the imam. Using theories of mediatization of religion I have shown that some mosques, through different traits of professionalization, can be referred to as having gone through a process of mediatization. The development of the role of the imam must be understood in the light of the latter, including the mosque's protection of the imam.

Forord

Etter å ha gått under kallenavnet Imam-Kari i nærmere ett år, er det mange å gjøre stas på nå som jeg skal gå tilbake til å være bare Kari igjen.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder Knut Lundby ved Institutt for medier og kommunikasjon. Han introduserte meg for medialiseringsteorien og har tålmodig guidet meg som religionsstudent rundt i den. Han har lest mine utkast med stor interesse og gitt grundige kommentarer og oppfinnsomme råd når jeg har stått fast.

I tillegg har han invitert meg til å gjøre min oppgave til del av NORELS forskningsprosjekt som tar for seg endringer i religiøsitet i offentligheten i de nordiske landene. Dette gjør forhåpentligvis at mine konklusjoner leses av flere enn ham. Knut har også tatt meg med på seminarer i Sigtuna og Oslo på en inkluderende og inspirerende måte.

En stor takk går også til mine ti informanter som har gitt av sin tid og av sine gode og dårlige erfaringer. Mange av dem har svært hektiske hverdager, og jeg setter stor pris på at de fant prosjektet mitt interessant nok til å si ja til å bli en del av det.

Jeg vil også takke professor Oddbjørn Leirvik for hjelp med utvelgelse av imamer og for kommentarer til kapitler om imamer og moskeer. Marie, Sigri, Kristian og pappa har kommet med innspill til ferdig og uferdig tekst, og de har gjort oppgaven mye bedre enn den var. Og uten Siri hadde ikke forsiden vært så staselig som den er.

Til slutt går en takk nordover til Sivert for å ha latt meg gjøre mine ting og for å minne meg på at det finnes et liv også utenfor Det teologiske fakultet.

Bislett, 24. april 2010

Kari Stokke Nilsen

Innholdsfortegnelse

1	Problemstilling	1
1.1	En imam i dress og caps	1
1.2	Forskningskontekst.....	4
1.2.1	Islam i Europa og Norge.....	4
1.2.2	Medialisering.....	5
1.3	Hvorfor imamen og mediene.....	7
1.4	Problemstillinger, metode og materiale.....	9
1.5	Oppgavestruktur	11
2	Roller og institusjoner	12
2.1	Roller	12
2.1.1	Imamen	14
2.1.2	Journalisten.....	19
2.2	Institusjoner	22
2.2.1	Moskeen	24
2.2.2	Avisa.....	27
2.3	Oppsummering	30
3	Metode.....	31
3.1	Kvantitativ innholdsanalyse	31
3.1.1	Utvalg	31
3.1.2	Undersøkelsen	33
3.1.3	Mediearkivet Retriever Atekst	34
3.2	Semistrukturerte intervjuer.....	34
3.2.1	Utvalg	35
3.2.2	Intervjuene.....	36
3.2.3	Tolk.....	38
3.2.4	Etikk	38
3.3	Hva kan jeg si?	39
3.3.1	Reliabilitet	39
3.3.2	Validitet	41
3.3.3	Generaliserbarhet.....	41
3.4	Oppsummering	42

4	Imamen i avisene	43
4.1	Bakgrunn og enkeltsaker	43
4.1.1	Imamen i avisene siden 1988	44
4.1.2	Enkeltsaker med stor betydning	45
4.2	Økning og mangfold.....	47
4.3	Hva snakker imamen om?	51
4.4	Hva sies om imamen?.....	55
4.5	Imamen som illustrasjon.....	57
4.6	Oppsummering	58
5	Imamen som kilde	59
5.1	Imamen som journalistenes kilde	59
5.2	Endringer i moskeene	66
5.3	Journalistenes nye kilder	71
5.3.1	Islamsk Råd Norge	72
5.4	Avisa skjønner Alvoret.....	74
5.5	Oppsummering	75
6	Medialiserte imamer?	76
6.1	Medialiseringsmomenter	76
6.2	Arbeidet i avisene	79
6.2.1	Fordeling av ressurser.....	79
6.2.2	Mediedramaturgi og medievri	80
6.2.3	Medieformat og arbeidsmåter.....	81
6.3	Moskeenes mottrekk.....	83
6.3.1	Fordeling av ressurser.....	83
6.3.2	Mediedramaturgi og medievri	85
6.3.3	Medieformat og arbeidsmåter.....	87
6.4	Medialiserte imamer?	88
6.5	Oppsummering	93
7	Sluttdiskusjon	94
7.1	Konsekvenser	94
7.2	Alternative forklaringsmodeller	96
	Litteraturliste	98
	Vedlegg.....	107

Vedlegg 1 – KODEBOK	107
Vedlegg 2 – VEILEDNING TIL KODEBOK	111
Vedlegg 3 – HOVEDTEMA	113
Vedlegg 4 – INFORMASJONSSKRIV	119
Vedlegg 5 – INTERVJUGUIDER	121
Figur 1. Bruk av ordet imam i Aftenposten, VG og Dagbladet fra 1988 til og med 2009.....	44
Tabell 1. Bruken av ordet imam fordelt på sjanger. Antall saker, N=184	48
Tabell 2. Saker fra Norge der ordet imam er brukt, fordelt på tema. Antall saker, N=125.....	48
Tabell 3. Hovedtema i sakene der imamer intervjues. Antall saker, N=28.....	51
Tabell 4. Hvem imamen snakker på vegne av når han intervjues. Antall saker, N=28.	52
Tabell 5. Hvilke andre kilder brukes i sakene der imamen uttaler seg? Antall saker, N=28 ...	53
Tabell 6. Hvordan er sakene fra Norge vinklet? Antall saker, N=125.....	54

1 Problemstilling

1.1 En imam i dress og caps

Hovedoppslaget i Aften 16. september 2009, like etter at jeg hadde satt i gang arbeidet med denne oppgaven, lød: ”*Imam i dress og caps. Hovedimam i World Islamic Mission, Syed Ikram Jilani, mener vestlige klær kan fremme integrering. – Caps, dress og bunad er like bra som imamlue og kjortel, sier han*”¹. Noe har skjedd med norske medier – og det norske samfunnet – når dette er et selvsagt oppslag i en Oslo-avis. Ved at saken er plassert på forsiden, er den ansett for å være viktig og oppsiktsvekkende – i tillegg til å være salgbar. Samtidig viser den at ”muslimstoffet” i avisene er blitt mangfoldig. Å skrive variert og kritisk om islam er også blitt en sentral del av oppfatningen av journalistenes samfunnsoppdrag som følge av en økende muslimsk befolkning i Norge og i Europa for øvrig. Men islam er ingen ny religion på kontinentet. Det finnes gamle muslimske minoriteter i flere land. I tillegg preger historiske bånd mellom stater og ikke minst kolonihistorien ulike faser i etableringen av muslimske minoriteter i Europa. Debattene som pågår i dag handler imidlertid om innvandringen de seneste 50 årene som har gjort islam til den største ikke-kristne religionen i Vest-Europa. Den nye muslimske befolkningen er et resultat av ønsket arbeidsinnvandring, uforutsett familiegjenforening og økt flyktning- og asylstrøm som følge av kriger og kriser i verden (Vogt 1995; Shadid og van Koningsveld 1995: 1-4; Nielsen 2004: 1-7, 121). Det muslimske nærværet i Europa er ikke lenger ansett som midlertidig, og blant andre Tariq Ramadan (2002) mener det er i ferd med å dannes en egen europeisk islam.

Islams nye posisjon som en stor og synlig minoritetsreligion i Europa er en del av globaliseringen av islam, som den franske religionssosiologen Olivier Roy (2004) kaller det. Han viser hvordan muslimer forholder seg annerledes til egen religion som minoritet med begrenset politisk makt og problemer med å etablere religiøs autoritet. I Vest-Europa er det også andre trekk ved religionen som endres i ny kontekst. Imamens utvidete arbeidsoppgaver og økte status i vestlig kontekst, som er utgangspunktet for denne studien, kan sees på som en av disse endringsprosessene som skjer når islam får fotfeste på nye områder.

¹ ”Imam i dress og caps”, Aften 16. september 2009

I dress og caps-saken over er ikke tittelen *imam* forklart. Imamene er blitt offentlige personer i Norge som det forutsettes at leserne av en allmenn avis vet hvem er. De forutsettes også å vite hva imamene gjør. Hvordan har dette skjedd? Og hva har det gjort med imamene og moskeene de arbeider ved å bli offentlige på denne måten?

Religion omtales mer i norske medier (Lundby 2008) og det går knapt an å åpne en avis uten å få servert en nyhetssak eller et debattinnlegg som handler om islam eller muslimer. Tilsvarende utvikling skjer i andre land, som Danmark, hvor omtalen av kristendom og islam øker markant (Hjarvard 2008b: 177). Selv om minoritetsmiljøene i Norge representerer alle verdensreligionene, skrives det mest om islam. Omtalen er i stor grad negativ. Generalsekretær Shoaib Sultan i Islamsk Råd Norge (IRN) går så langt som å hevde at mediene hetser muslimer. Han bruker dekningen av enkeltsaker som drapet på den svensk-kurdiske Fadime som eksempel på slett journalistikk, men mener dette også foregår mer systematisk ved at journalister trekker fram at noen er utlendinger/muslimer når de begår noe kriminelt, men nordmenn når de gjør noe bra (Sultan 2006). Sindre Storvoll konkluderer også med at omtalen av islam i norske aviser i stor grad er negativ – i alle fall mer fiendtlig enn omtalen av kristendom (Storvoll 2007). Også Saphinaz-Amal Naguib beskriver omtalen av muslimer i norsk presse som negativ og at muslimer generelt framstilles som en trussel mot demokratiet og som en homogen gruppe (Naguib 2002: 166). Men når omtalen øker, blir den trolig også mer mangfoldig. Ett eksempel på at islam også har inntatt andre roller i offentligheten, så vi i september 2009. Da viste NRK for første gang forkynnelse fra en annen religion enn kristendommen på norsk fjernsyn da de sendte fra *id*-bønnen i moskeen til Islamic Cultural Centre. Dette skjedde året etter at kristenmonopolet ble opphevet i NRK etter Kringkastingsrådets anbefaling².

Mine innledende søk på ordet ”*imam*” i papiravisene i mediearkivet Retriever Atekst viser også en økning. Bruken av ordet imam har hatt en jevn stigning siden mediearkivets begynnelse, med noen år som utmerker seg. Toppåret er 2006, der imamen omtales 1.088 ganger i avisene som er del av Retrievers arkiv (Retriever Atekst, søk gjort 1. mars 2010)³. I

² Dagbladet.no, 23. september 2009

http://www.dagbladet.no/2009/09/23/kultur/nrk/tv_og_medier/tv/islam/8251128/

³ Jeg unngår her TV, nettaviser med mer fordi disse har kommet til arkivet etter hvert. Å inkludere dem gir et skjevt bilde av utviklingen over tid. Arkivet utvides imidlertid også med flere papiraviser over tid, og dette vil bidra til at økningen framstår noe sterkere enn den er.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) sin årsrapport for 2009 kommer det fram at islam dominerer mediebildet og at deknningen er problem- og sensasjonsorientert. Kriminalitet er temaet som omtales mest i deknningen av innvandring og flyktninger. Enkeltsaker med positiv vinkling, såkalte ”solskinshistorier”, bidrar ikke til å nyansere bildet – heller til ytterligere polarisering. Konsekvensene av denne medieomtalen er at nordmenn dels har en oppfatning av at integreringen går dårlig. Nordmenn er også mer skeptiske til muslimer enn personer med annen religiøsitet. Det er imidlertid også tendenser til økt toleranse, så funnene er ikke entydige (IMDi 2010). Når det gjelder framstillingen av islam og muslimer i norske medier, kan også mer generell forskning på hvordan innvandrere/”de fremmede” omtales være relevant. Merete Lindstad og Øivind Fjeldstad har konkludert med at mye av det som skrives om innvandrere i mediene knyttes til problemer og kriminalitet, og at innvandrere stort sett intervjues om *innvandrerspørsmål* (Lindstad og Fjeldstad 1999; 2005).

Norge har også hatt sin andel ”islamdebatter”. På grunn av attentatforsøket mot forlegger William Nygaard ble Rushdie-saken veldig stor i Norge. Andre hendelser som har preget nyhetsbildet og offentlig debatt er, som ellers i Europa, 11. september og de påfølgende krigene i Irak og Afghanistan, drapet på den nederlandske filmskaperen Theo van Gogh, spørsmålet om å bære det religiøse hodeplagget hijab i offentlig rom – og karikaturstriden. I tillegg har Norge hatt ”egne” saker, som har utløst kraftig og til dels emosjonell debatt. Debatten etter Muhammed Usman Ranas kronikk ”Den sekulære ekstremismen”⁴ i 2008 dominerte lenge Aftenpostens spalter. Blant de nyeste eksemplene er debatten om hijab i politiet og om det foregår en ”snikislamisering av Norge”. Tidligere har omskjæring av jenter, bønnerop fra moskeer i Oslo og æresdrap blitt diskutert.

Disse innledende beskrivelsene av dagens mediesituasjon gjør at jeg i min spørsmålsstilling forutsetter at det har skjedd en endring på dette feltet de siste 20-30 årene. Jeg er selv utdannet journalist og er interessert i forholdet mellom religion og medier. Imamen som medieperson, ofte med karakteristisk utseende og bekledning, fanget på et tidspunkt min interesse, og det var nettopp *imamens rolle i norske medier* som var utgangspunktet for denne oppgaven. Underveis i arbeidet er også moskeen, som imamen ofte er knyttet til, blitt del av materialet jeg undersøker. Samtidig er *mediene* begrenset til avisene. Hovedtemaet kan dermed sies å være endringene i forholdet mellom journalister og imamer i Oslo siden moskeene ble etablert

⁴ Kronikken: <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article2274868.ece>

fra midten av 1970-tallet, og fram til i dag, i 2010. I undersøkelsen ser jeg også på endringer i avisene og moskeene. Det er både rollen imamen spiller *utad* gjennom det vi kan se i avisene og rollen som journalistenes *kilde* jeg undersøker.

Jeg forsøker altså å finne ut hva den økende oppmerksomheten fra mediene har gjort med imamene og moskeene de arbeider ved. Har de (mot sin vilje?) måttet endre seg som følge av kravene om å svare på spørsmål fra tabloidene? Eller er det motsatt – at økt fokus har vært et ønske fra moskeene selv og at de selv tar kontakt for å kommentere saker og komme med sitt syn? Er det styret selv som har skjøvet fram imamen som talsperson fordi de vil ha et ansikt utad, eller er det journalistene som krever svar fra imamene som de oppfatter som ledere for muslimer i Norge?

1.2 Forskningskontekst

Før jeg presiserer mitt tema i problemstillinger, skal jeg kort presentere en del av den eksisterende forskningen på islam i Europa, islam i Norge og medialisering for å vise hvilken ramme min oppgave kan plasseres i. En del av dette vil jeg komme tilbake til i senere kapitler.

1.2.1 Islam i Europa og Norge

I akademia har islam og muslimer i Vest-Europa vært underforsket fram til 1980-tallet. Før 1980 var forskningen på feltet preget av sekulariseringsteoriens hegemoni som eneste forklaringsmodell, og det religiøse aspektet ved innvandring var underbelyst, både når det gjelder islam og andre religioner. Nå har imidlertid temaet beveget seg ”towards the top of academic and political agendas” (Nielsen 2004: viif), som følge av at islam er blitt en viktig del av offentlig debatt. Forskningen på islam i Europa har blant annet dreid seg om forholdet mellom religion og stat, praktisering av islamsk lov, nye og gamle autoriteter og utfordringer knyttet til islam som minoritet (se Shadid og van Koningsveld 1995; Nielsen 2004; Klausen 2005; Roy 2004; Ramadan 2002).

I Norge har islamforskeren Kari Vogt skrevet mye om temaet. I sine arbeider, for eksempel *Islam på norsk* fra år 2000, har hun viet imamen og hans nye, utvidete rolle en del plass. Hun skriver at det i løpet av 1990-tallet er blitt større krav til at imamen er en person som kan representere moskeen utad, og at dette er et resultat av at man har gjort en del dårlige

erfaringer (Vogt 2000: 95). Hun går imidlertid ikke inn på imamens rolle i mediene. Naguib skiver at imamene har flere arbeidsoppgaver og større autoritet i vestlige land, og at dette innebærer å være talsperson for menigheten (Naguib 2002: 165). Vogt (2000) har skrevet om norske moskeer, og viser hvordan de er organisert og styrt, samt hvordan de, som imamen, er blitt viktigere i ny kontekst. En rapport om ti utvalgte Oslo-moskeers informasjonsvirksomhet ble utgitt i 2007 (Bjerke et al. 2007). Denne går bredere ut enn mitt prosjekt, og ser på moskeenes kontaktoflater mot storsamfunnet, derunder skolebesøk, kontakt med forskere og staten. Den behandler forholdet mellom moské og journalist, og jeg bruker denne rapporten sammen med egne funn for å sette utviklingen av imamens rolle i mediene i moskékontekst. Rapporten tar imidlertid i liten grad for seg imamens rolle.

Eksempler fra den øvrige forskningen på islam i Norge er et pluralisme- og dialogfokus som særlig Oddbjørn Leirvik (se 2001; 2006a) har vært opptatt av. Andre har fulgt barn og ungdom og skrevet om deres forhold til religiøsitet, det er skrevet en del om islam og muslimer i skolen, identitets- og kjønnsperspektiver på islam, og studier av enkelte grupper ut fra nasjonalitet, konfesjon eller liknende (se for eksempel Østberg 2003; Jacobsen 2006; Lindqvist 2006; Roald 2005; Thorbjørnsrud 2005; Lien 1997).

1.2.2 Medialisering

Jeg ønsker å se utviklingen av imamrollen i lys av teorien om *medialisering*⁵. Begrepet er forholdsvis nytt – Kent Asp introduserte det i Skandinavia da han i sin doktoravhandling om *Mäktiga massmedier* omtalte medialisering av politikken i Sverige (Asp 1986: 359f). Han beskriver politikken som et politisk system som påvirkes av og tilpasses til de kravene massemediene stiller. Dette er en følge av et samfunn der politikerne er avhengige av oppmerksomhet og der mediene får større makt ved å være informasjonskilder. Asp baserte seg dels på sosiolog Gudmund Hernes' beskrivelser av *det medievidde samfunn*, som kjennetegnes av et overskudd på informasjon og et underskudd på oppmerksomhet (Hernes 1977). Dette gjør de som kan *gi* oppmerksomhet (mediene) sterkere ved at andre igjen må

⁵ I ordet medialisering ligger en betydning som går utover det mer hverdagslige ordet *mediering*, som innebærer å være i midten, å formidle noe via et medium. Mediering kan påvirke både budskapet og forholdet mellom sender og mottaker, men medialisering er likevel noe mer. Medialisering kan endre både institusjonelle praksiser og former for sosial interaksjon over lengre tidsspenn. Det handler om endringer i nesten alle deler av sosialt liv i høymoderne samfunn – og mediens roller i dette (Lundby 2009a: 1; Hjarvard 2008a: 114).

tilpasse seg dem. Parallelt ble begrepet *media logic* utviklet og diskutert av Altheide og Snow. De var opptatt av hvordan mediens formater og arbeidsmåter styrer endringsprosessene gjennom presentasjon og organisering av materialet (Hjarvard 2009: 7).

Ifølge medievider Stig Hjarvard kan man ikke lenger spørre hvilken *effekt* mediene har på samfunnet. Mediene kan ikke lenger skilles ut som noe atskilt. De gjennomsyrer verden vi lever i og er allestedsnærværende – men samtidig sterke, frittstående institusjoner. Spørsmålet er nå hva denne tilstedeværelsen gjør med samfunn og kultur, hvordan den *påvirker*, mer enn hvilken *effekt* mediene har (Hjarvard 2009: 5). Medialisering karakteriseres av blant andre Hjarvard og Krotz som en av flere prosesser i moderniteten, parallelt med urbanisering, globalisering og individualisering (Hjarvard 2009: 33; Krotz i Lundby 2009a).

Etter at Asp utviklet begrepet, er medialiseringens betydning for kjønn, identitetsdannelse, markedsføring, språk, lek, kultur – og religion – undersøkt på ulike nivå (Lundby 2009a: 7). Medialisering er en teori som går på tvers av enkeltfelt. Det er heller ikke enighet om at ordet medialisering er det beste for å beskrive sosiale endringer som mediene bidrar til. Teorien brukes også på ulike nivå. Noen benytter medialisering for å si noe om nær alle sider ved samfunnet, mens andre konkretiserer det for å teste det empirisk på mindre felt. Men medialisering dreier seg, ifølge Knut Lundby, om samfunnsendringer i samtiden og rollen mediene og mediert kommunikasjon spiller i disse transformasjonene (Lundby 2009a: 1). Noen av disse endringene kan altså forklares med medialiseringsteorier.

Medialisering er konkretisert på ulike måter. Den kan sees som sterk (direkte) og svak (indirekte) (Hjarvard 2008b: 30f). Den kan forstås som *språk* ved å forme budskapet gjennom sine formater, *kanal* gjennom å transportere innhold og budskap og *miljø* ved å endre betingelsene for interaksjon (Meyrowitz i Hjarvard 2008b: 161). Medialisering kan deles i fire prosesser som representerer ulike måter mediene kan endre menneskelig interaksjon på. Ifølge Schulz 1) *utvider* mediene mulighetene for kommunikasjon i tid og rom, de 2) *substituerer* handlinger som tidligere skjedde ansikt til ansikt, de 3) gjør at ulike aktiviteter *smelter sammen* og de 4) fører til en *tilpasning* ved at aktører og organisasjoner må endre seg for å tilfredsstille mediens krav (Schulz 2004).

Mye av forskningen på medialisering av *religion* har en litt annen innfallsvinkel enn min oppgave, og er dermed ikke så relevant. Hjarvard ser for eksempel på religiøse uttrykk i populærkultur, mediene som arena for ritualiserte begivenheter og medierte fortellinger som kilde til religion for individer (Hjarvard 2008b). Jeg skal undersøke om moskeene – og derunder imamen – er endret som følge av at de i større grad må forholde seg til medieinstitusjoner. Hjarvards *institusjonelle* medialisering, der han ser på samspillet mellom mediene og andre institusjoner i samfunnet, er min teoretiske ramme. For å operasjonalisere denne, vil jeg bruke Asp og Hernes sine teorier om journalisters arbeidsmåter og redaksjoners virkemåter *innenfor* institusjonene. Disse tre teoretiske inngangene blir utdypet under og det er de jeg holder meg til i fortsettelsen. Forskningen på medialisering, særlig av politikk, har ofte vært preget av teori mer enn empiri (Lundby 2009a: 6). I kombinasjon med at teorien er forholdsvis ny og gjerne dreier seg om store, langsiktige prosesser, styrker dette behovet for konkrete, empiriske undersøkelser, som min. Jeg tar ikke mål av meg til å dekke alt om medialisering, men konsentrerer meg om det som er relevant for min problemstilling.

1.3 Hvorfor imamen og mediene

I løpet av det året jeg har jobbet med denne oppgaven, høsten 2009 og våren 2010, har islamdebatten, om den kan kalles det, bølget fra sak til sak. Sveits vedtok forbud mot bønnetårn, en sak som også diskuteres i Norge, Dagbladet trykket en gris med profetens navn på forsiden av sin avis og Fremskrittspartiets formann Siv Jensen mener det ikke lenger er snakk om snikislamisering av Norge, men en åpen islamisering flere må åpne øynene for. Dersom det eneste kriteriet var aktualitet, kunne jeg knapt valgt et hetere tema enn noe som har med islam i offentligheten å gjøre. Det har underveis vært vanskelig å avslutte datainnsamlingen ettersom det stadig dukker opp nye momenter og nye perspektiver som er relevante for utviklingen. Diskusjonene knyttet til saker som på ulike måter har forbindelse med islam og muslimer, foregår i stor grad i nyhetsmediene. Det gjelder både redaksjonelt stoff, debattstoff og i senere tid kommentarfelt til artikler publisert på nettet. Men hvorfor er denne oppgaven viktig? Og hvorfor akkurat imamene?

De religiøse organisasjonene utenfor statskirken er viktige for de som er medlemmer, men de er også blitt en viktig del av norsk offentlighet. Som Anne Stensvold påpeker i *Norges religionshistorie*, har det i norsk språkbruk skjedd en uheldig glidning der *innvandrere* er tilnærmet synonymt med *muslim*. Det er derfor blitt slik at trossamfunnene fungerer som det

viktigste, og ofte eneste, talerøret for innvandrerne (Stensvold 2005: 477). Talspersonene for disse trossamfunnene blir derfor enda viktigere i å forme storsamfunnets syn på minoriteten. Imamen er én slik talsperson. Grunnen til at jeg valgte akkurat imamen, og ikke for eksempel forstanderen og andre som har roller i moskeene, er at imamen har en viss symbolsk betydning. Ordet har for meg en del konnotasjoner knyttet til seg, som jeg tror henger sammen med hvordan han er omtalt i mediene tidligere. Ordet og tittelen imam har dermed styrt min datainnsamling.

Den første begrunnelsen for å velge dette temaet, er det Everett og Furseth (2004: 122f) kaller *vitenskapelig*. Min undersøkelse kan sies å fylle et hull i eksisterende forskning. Som nevnt over, har forskningen på islam påpekt at imamens rolle er endret i retning talsperson, uten at det i den litteraturen jeg har funnet, er gjort undersøkelser av hvordan dette arter seg og hvorfor det har blitt slik. Forskningen på islam i mediene handler i større grad om hvordan muslimer og innvandrere framstilles på trykk enn hvordan prosessene bak utvelgelsen av kilder blant muslimene skjer. Også når det gjelder utviklingstrekk ved moskeene i vestlig kontekst, er orienteringen mot mediene lite omtalt, med unntak av Bjerke et al. sin rapport. Vogts *Islam på norsk* er dessuten ti år gammel, og fanger ikke opp de nyeste utviklingstrekkene.

Min andre begrunnelse er *samfunnsmessig*. At islam er blitt en synlig og permanent religion i Norge og andre vestlige land, påvirker ikke bare muslimene som bor her, men også majoritetssamfunnet. Den opphetede debatten og polariserte politiske polemikken er én dimensjon. Men den mer hverdagslige siden som følge av at islam er blitt en del av det norske religiøse landskapet, er også viktig. Banalt kan man si at alle studier av islam i Norge er viktige samfunnsmessig, ettersom islam fortsatt kan sies å være forholdsvis ny i landet og behovet for mer kunnskap er stort. Men som nevnt over – debatten foregår i stor grad i mediene – og jeg mener empiriske studier av hva vi leser, hvorfor det er slik og hva den økte oppmerksomheten betyr for de involverte, er særlig aktuelt i tiden vi lever i.

Hvorfor jeg valgte akkurat imamen når jeg skulle se på islam i mediene, henger sammen med min tredje begrunnelse. Bildet av imamen som er blitt skapt gjennom enkelte store hendelser, som Kadra-saken, har farget mitt syn på standen. Jeg frykter imamen ikke er en ideell talsperson for norske muslimer, særlig hvis fraværet av andre som ytrer seg på gruppens

vegne blir stort. Hva betyr det for eksempel for en ung jente med muslimsk bakgrunn, praktiserende eller ikke, at skolevenner, framtidige arbeidsgivere og den jevne nordmann danner seg et bilde av henne på bakgrunn av hva en skjeggete mann i tradisjonelle klær sier i aviser og på fjernsyn? Hva betyr det at *kulturelle muslimer*, mennesker med muslimsk kulturbakgrunn, men religionskritisk brodd mot trossamfunnene (Leirvik 2009), ikke kommer til orde fordi journalistene heller tar kontakt med Islamsk Råd fordi de representerer så mange? Min frykt er at imamen som kilde har bidratt til ytterligere stigmatisering av en stor og heterogen gruppe i det norske samfunnet. Dette vil ikke være hovedfokus i oppgaven min, men det er en årsak til at jeg synes temaet er viktig og til at jeg valgte å skrive om det.

1.4 Problemstillinger, metode og materiale

Innledende presentasjon av tema og allerede eksisterende forskning gjør at jeg har formulert tre problemstillinger som jeg arbeider ut fra. Disse handler om imamens rolle slik avisleserne oppfatter den, imamens rolle som journalistenes kilde og imamens rolle sett i lys av medialiseringsteori:

1. *Hva skrives om imamen i avisene?*
2. *Hvordan har samspillet mellom imam og journalist utviklet seg siden etableringen av moskeer i Oslo?*
3. *Innebærer disse endringene en medialisering av imamens rolle?*

Først vil jeg påpeke at dette er en oppgave i *religion og samfunn*. Jeg henter imidlertid hovedteorien min fra *medievitenskapen*, nemlig medialiseringsteori. Denne vil jeg benytte for å forsøke å forklare utviklingen av imamens rolle i mediene og forholdet mellom imam og journalist. Mitt mål er ikke å forbedre medialiseringsteorien; jeg vil benytte den for å forklare fenomener jeg ser i moskeene og hos imamene. I tillegg vil jeg bruke en del teori og erfaring fra journalistikken.

Den første hovedproblemstillingen tar for seg imamens rolle slik den framstår for leserne av norske aviser. Det har jeg undersøkt ved bruk av kvantitativ innholdsanalyse. Problemstillingen er operasjonalisert ved at jeg har sett på hva som er skrevet om imamen i

Aftenposten, Dagbladet og VG i tre utvalgte år: 1988, 1998 og 2008⁶. I tillegg gjør jeg kort rede for tre saker som faller utenfor dette materialet, nemlig Rushdie-affæren, Kadra-saken og karikaturstriden, ettersom jeg mener de har bidratt til å få imamene fram som kilder og formet avislesernes bilde av dem. Ut fra dette vil jeg få svar på hva som står om imamen i norske aviser. Er han stadig mer framme, eller forsvunnet ut igjen av offentligheten? Hva snakker han om? Blir han kun stilt kritiske spørsmål? Hvilke andre kilder brukes? Blir imamen også omtalt uten at han er intervjuet? Hvordan framstår han da? På forhånd antok jeg at imamene i stor grad ble bedt om å kommentere kritikkverdige forhold i Norge eller verden for øvrig ved å ta avstand eller fordømme. Jeg hadde også inntrykk av at når imamene tar avstand fra noe i avisen, blir de gjerne bedt om å snakke på vegne av hele Norges muslimske befolkning, eller være en representant for muslimer. Jeg trodde også, i tråd med den veldige økningen i omtalen av islam, at imamen ble brukt og omtalt stadig mer.

Andre hovedproblemstilling tar for seg de møtene som har skjedd mellom de to rollene imam og journalist og deres tilhørende institusjoner: moské og avis. Jeg legger dermed et *institusjonelt* perspektiv på undersøkelsen. Jeg benytter i hovedsak sosiolog Willy Martinussens framstilling av roller og institusjoner, samt Stig Hjarvards forståelse av institusjoner. For å få svar på hvordan forholdet mellom imam og journalist har utviklet seg, har jeg brukt semistrukturerte intervjuer. Jeg har snakket med fem imamer som har blitt intervjuet av journalister og fem journalister som har brukt imamer som kilder. De har alle base i Oslo-området. Det jeg ville få svar på i disse intervjuene, er relatert til den andre problemstillingen: *Hvordan har samspillet mellom imam og journalist utviklet seg siden etableringen av moskeer i Oslo?* Jeg vil finne ut hvilke endringer som har skjedd gjennom de nye møtene mellom imam og journalist, og derunder også konteksten moské og avis. Hvem tar kontakt av journalist og moské de gangene imamen er i mediene? Forstår imam og journalist hverandre? I hvilke saker mener journalisten (eventuelt redaksjonssjefen) at imamen er en riktig og god kilde? Har dette endret seg over tid? Og når syns imamen han bør uttale seg? Hva mener han selv om rollen som talsperson? Har moskeene måttet gjøre interne endringer som følge av pågang fra journalister, eller er de uendret? Hva mener styret om imamens rolle? Er det blitt flere personer som ytrer seg på norske muslimers vegne? På

⁶ De tre årene er valgt for at mitt prosjekt skal kunne passe inn i et større forskningsprosjekt kalt *The role of religion in the public sphere. A comparative study of the five Nordic countries (NOREL)* som ser på religion i offentligheten i Norden i samme periode. Jeg skriver mer om begrunnelsen for utvalget i metodekapitlet. NOREL: www.religioninpublicsphere.no

forhånd trodde jeg journalistene hadde gjort imamene offentlige ved å stille dem spørsmål. Jeg trodde også imamen ble brukt mye (og stadig mer) som kilde som følge av at journalistene ønsket svar fra en de oppfattet som en sterk autoritet innenfor islam.

Den tredje hovedproblemstillingen søker svar på hva som ligger bak den utviklingen vi kan se i avisene og som informantene beskriver, og jeg foreslår medialiseringsteori som én mulig forklaringsmodell. Jeg vil gjennom et mer analytisk arbeid se på mitt materiale i lys av medialiseringsteori og benytter Hjarvards institusjonelle perspektiv. For å konkretisere dette ytterligere benytter jeg også teorier om journalisters arbeidsmåter gjennom bruk av Asp og Hernes. Også her vil det som kom fram i informantintervjuene være sentralt, særlig spørsmål knyttet til hvem som ønsker at imamen skal snakke offentlig og hvem som sørger for at han faktisk uttaler seg. Underspørsmålene jeg vil ha svar på her er: Hvordan dekker avisene moskeene? Hvorfor har moskeene endret seg? Kan vi snakke om medialiserte imamer?

1.5 Oppgavestruktur

Først vil jeg i kapittel 2 "Roller og institusjoner" presentere rolleteori og sette denne sammen med hva en imam og en journalist er. Så vil jeg si hva jeg legger i en institusjon og bruke dette for å si noe om hvordan jeg forstår en moské og medieinstitusjonen avisa. Herunder vil jeg også presentere Hjarvards institusjonelle medialiseringsteori, samt Hernes' og Asps teorier om journalister arbeidsmåter. I metodekapittelet diskuterer jeg styrker og svakheter ved metodene jeg har valgt, samt mitt eget utvalg og materiale. Deretter følger tre analysekapitler der jeg svarer på mine tre problemstillinger. Det første, "Imamen i avisene", vil inneholde empiriske funn fra medieundersøkelsen min, og diskusjon av disse. I kapittel 5, "Imamen som kilde", tar jeg for meg hva som har skjedd i møtet mellom de to rollene og de to institusjonene siden moskeenes etablering, og diskuterer funnene. I analysekapittelet "Medialiserte imamer?" som følger som nummer 6 vil jeg bruke medialiseringsteorien på materialet mitt og se om den kan bidra til å forklare de endringene som har skjedd. I kapittel 7 vil jeg oppsummere og, i et uforpliktende utblikk, diskutere hva utviklingen kan bety for de involverte i et større samfunnsperspektiv. Er imamen å regne som en representant for norske muslimer? Har det endrete forholdet mellom imam og journalist bidratt til bedre eller dårligere tilgang på informasjon? Kan de siste endringstrekkene i ytterste konsekvens få betydning for demokratiet?

2 Roller og institusjoner

I min undersøkelse ser jeg på hva som skjer i møtet mellom to roller og også hvordan rollenes kontekst, to institusjoner, endres og igjen påvirker rollene. Her vil jeg i hovedsak bruke Martinussen (1991) og Hjarvard (2008b) for å si noe om hvordan en rolle og en institusjon kan forstås. Jeg vil også introdusere hvordan jeg forstår en imam, en journalist, en moské og en avis, samt utdype og konkretisere Hjarvards medialiseringsteori.

2.1 Roller

Arbeidstittelen på dette prosjektet har siden starten vært *imamens rolle i norske medier*. Men hva er en rolle? Og betyr det noe hvordan du får den? Ifølge Martinussen er sosiale roller *normer som foreskriver hvordan personer som er i bestemte situasjoner, tar seg av bestemte oppgaver eller fyller visse stillinger, skal handle* (Martinussen 1991: 79). Det dreier seg altså om bestemte forventninger til hva man skal gjøre i ulike kommunikasjonssituasjoner. Dette er en klassisk sosiologisk måte å definere roller på og representerer en annen type rolleteori enn det for eksempel Erving Goffmans dramaturgiske teatermetafor gjør. Goffman ser på hvordan vi *spiller* roller i ulike dagligdagse situasjoner, og ulikheter i hvordan vi tar oss *frontstage* og *backstage* (Goffman 1959). Både imamen og journalisten kunne vært undersøkt ut fra en slik teatermetafor – de spiller også ulike roller avhengig av hvem de forholder seg til – men jeg ønsker å se på imamrollen også slik den framstår på avstand eller via avisene, gjennom forventninger til atferd, kunnskap og representasjon, og en rolledefinisjon basert på forventninger er dermed bedre egnet for mitt prosjekt.

Martinussens definisjon er vid, og kan konkretiseres i situasjons-, posisjons- og statusroller (ibid.: 88). Her vil det dreie seg om posisjonsroller, som gjelder varige relasjoner i sosiale system. Rolleteorier og definisjonen over forutsetter at mennesker står i forholdsvis faste relasjoner til hverandre i par eller større grupper. I disse relasjonene har man rettigheter og plikter, og de styres av forventninger om riktig atferd, belønning og straff, samt selvkontroll. Når denne atferden gjentas ofte nok, går den over til å bli en norm. Det er disse som igjen blir til roller når de ytterligere systematiseres. I hvor stor grad du følger de forventningene og idealene din rolle tillegges, sier noe om din *rolleatferd* (ibid.). Ifølge Martinussen kan man kalle roller som står i forhold til hverandre for *rollestrukturer* der ulike roller kan beskrives som posisjoner eller status; ikke alle har samme arbeidsoppgaver, innflytelse eller makt. Slik

sett kan en sosial rolle beskrives som settet normer for hvordan oppgavene som hører til en bestemt plass i samfunnet skal ivaretas (ibid.: 86f).

En rolle har mer enn ett sett forventninger knyttet til seg. Den består av summen av forventninger fra ulike *normsendere*. Som eksempel kan man si at en datter forventer noe annet av en far enn det en familierådgiver eller en ansatt i en barnehage gjør. Summen av disse forventningene utgjør farsrollen. Et slikt *rollesett* kan by på konflikter ettersom disse forventningene ikke alltid lar seg forene – man utsettes for krysspress. En annen form for rollekonflikt går ut på at ulike roller ikke lar seg kombinere, en såkalt *interrollekonflikt* (ibid.: 89ff). Et annet viktig moment er forskjellen på roller man oppnår/tar (*achieved roles*) og roller man får (*ascribed roles*). Dette er to ulike måter å bli rekruttert til roller på, der det ene handler om at man viser en viss type oppførsel (*oppnådde egenskaper*) og den andre om at man innehar bestemte egenskaper man ikke har herredømme over (*tilskrevne egenskaper*) (Aubert 1979: 103). Hvordan man har fått rollen, vil påvirke hvordan samfunnet ser på personen som innehar den. Utviklingen i samfunnet går også i retning av at en større andel av rollene åpnes, slik at de kan oppnås uavhengig av tilskrevne egenskaper – det er ikke lenger slik at man er født til sin rolle.

Presterollen kan her fungere som et eksempel på en klassisk rolle, og den er relevant ettersom jeg i analysen vil antyde at én av årsakene til at imamen er blitt offentlig kan være at journalistene sammenlikner ham med presten. Presterollen i Den norske kirke er undersøkt og beskrevet av blant andre Almås og Köhn et al. (1989). De mener presterollen er en sum av prestens egne forventninger og andres forventninger til rollen. Den praktiske siden ved rollen vil komme til uttrykk gjennom egne fortolkninger og oppfølging av disse. Slik sett har presterollen én side med forventet atferd knyttet til idealer, tanker og ideer, livsførsel, ordinasjon. Rollen har også en annen del som inneholder hvordan livet og arbeidet blir innrettet i praksis: den faktiske atferden til en prest knyttet til forhold til kolleger og forvaltning, relasjoner, forberedelser, riter (ibid.). Sonja Pollan (1973) mener prestens tidligere rolle som *far i menigheten* er erstattet av en mer mangetydig figur. Sosiologisk kan den kalles en *spesialistrolle*. Presten vil likevel være i en dobbeltposisjon ettersom kun deler av oppgavene kan overtas av andre. Blant dimensjonene ved rollen nevnes leder av gudstjenesten, menighetens hyrde, lærer, organisator, teolog og statsfunksjonær.

En annen relevant side ved prestens rolle er den utadrettede og offentlige funksjonen. Hjarvard (2008b: 206) og Danbolt og Stifoss-Hansen (2007) skriver om framveksten av sterkt ritualiserte begivenheter, for eksempel i form av minnegudstjenester etter tsunamien i 2004 eller etter en trafikkulykke. Dette er noe nytt, og disse begivenhetene er viktige som mediehendelser. Prestens rolle som talsperson på vegne av en bygd eller et land kommer fram i slike markeringer – gjerne ved å være den som sier noe om alvor, om hva bygda opplever eller som en person som kan noe om håndtering av kriser. Enkeltpersoner i Den norske kirke, som den omstridte, frittalende – og folkekjære – tidligere biskopen Gunnar Stålsett (Lundby 2006) kan også ha bidratt til å forme nordmenn oppvokst i Norge sin oppfatning av hvilken rolle en religiøs leder har i det offentlige rom.

2.1.1 Imamen

Ordet imam har mange ulike betydninger innenfor islam. For muslimer fra alle konfesjoner kan det være en ærestittel. I *sunni*-islam brukes ordet om han som leder bønnen, mens det innen *shia* har tilleggsbetydning som han som, gjennom suksesjon fra profeten Muhammed, er den sanne lederen av islam (Haddad og Lummis 1987: 58). Denne oppgaven handler om imamen i betydning bønneleder. En slik *moskéimam* er likevel ikke det samme som en prest. Vogt beskriver imamen som ”den ansvarlige ved en moské”, og at hans oppgaver, i tillegg til å lede bønnen, er å holde moskeen åpen og i virksomhet. I tillegg er det vanlig at imamen holder fredagsprekenen (*khutba*), leder koranskolen og utfører en del overgangsritualer (Vogt 1995: 138). Dette gjelder særlig for imamer i Vesten. Imamens rolle er tradisjonelt intern og rettet mot det religiøse i motsetning til styrets mer utadrettede virksomhet (Shadid og van Koningsveld 1995: 35f).

Imam betyr leder på arabisk. Det er ingen formelle krav til utdanning eller ordinasjon – imam er ingen beskyttet tittel. Islam har heller ikke et presteskap som tilsvarer det vi finner i ulike kirkesamfunn. Vogt (2000) beskriver to akser i et uformelt hierarki av religiøse eksperter innenfor islam: den ene aksen er den allerede nevnte, der forkynnelsen, det rituelle livet og undervisning er sentralt. En *moskéimam* ivaretar mange av disse funksjonene. Den andre er knyttet til den islamske loven *sharia* og tolkningen av denne. De rettslærde, *ulama*, utgjør denne religiøse eliten og det er de som kan gi svar på ulike spørsmål og problemstillinger knyttet til tolkningen av islam. En imam representerer altså den første aksen, men kan også

være *alim* (lærd) og dermed inneha begge formene for autoritet. Rettslærde imamer har vært ønsket av flere moskeer i Norge, uten at det har lyktes alle å ansette en.

Det finnes i tillegg flere andre former for autoritet i islam jeg ikke skal gå inn på her. Fraværet av én elite som alle lytter til, har uansett gjort at muslimene i Europa, som har bakgrunn fra hele den muslimske verden, har problemer med å etablere en enhetlig religiøs autoritet. Roy (2004) er en av dem som hevder dette. Han mener det får konsekvenser for hvem som har lov til å tolke de religiøse kildene, og mener å se en individualisering av europeiske muslimers religiøsitet. Vogt skrev i 2000 at autoritetene for norske muslimer fortsatt befinner seg i den muslimske verden. Det er vanlig at muslimer henvender seg til lærde med samme religiøse og nasjonale bakgrunn som seg selv. Imidlertid ser vi konturer av en framvoksende islamsk ekspertise i Vesten, eksemplifisert ved at Det europeiske fatwarådet⁷ får mer oppmerksomhet, om ikke alltid positiv. Enkeltpersoner som rettslærde Tariq Ramadan er også aktive og lyttet til av mange. Samtidig vokser det fram en litt annen type muslimsk elite i Europa. Disse har ikke, som *ulama*, utdanning i islamske vitenskaper fra anerkjente universiteter i den muslimske verden, men andre fag kombinert med politisk og sosialt engasjement (Vogt 2000: 85). Jytte Klausen (2005) har undersøkt denne nye eliten. Hun har snakket med muslimer i ledende posisjoner (særlig politisk) i europeiske land om deres forhold til egen religion, europeisk islam, politikk og hvordan islam framstilles i mediene. Slik jeg leser henne går prosessen med å etablere en religiøs autoritet (*ulama*) i Europa sakte. Flere av dem hun har snakket med etterlyser flere lærde innenfor islam som kan snakke på deres og islams vegne i Europa. Mange etterlyser lokalt utdannede imamer som både er lærde, kjenner forholdene i landene hvor de bor og kan framstå som representanter i mediene (ibid.: 101).

Vogt skrev i 2002 at imamene ikke er noen sterk gruppe (2002: 96). Dette henger sammen med at mange av dem snakker dårlig eller ingen norsk, at de har liten kontaktflate mot det norske samfunnet og at de har svært varierende utdanningsbakgrunn. De er også avhengige av et godt forhold til styret i moskeen som ofte er de som brakte imamen til landet. Styret kan, ettersom de representerer moskeen og har kontrollen over pengene, begrense imamens innflytelse. Å uttale seg på tvers av styrets eller menighetens syn kan derfor være risikabelt for en imam. Dette er imidlertid ikke et entydig bilde og det fins også imamer som har en sterk posisjon innad i moskeen (Vogt 2000: 90). Hvor mye makt styret har overfor imamen vil

⁷ European Council For Fatwa And Research: <http://www.e-cfr.org/en/>

trolig avhenge av i hvor stor grad moskeen er autonom eller knyttet opp til en internasjonal organisasjon (ibid.: 70). Det har skjedd endringer i synet på imamen blant dem som ansetter ham. Det er i økende grad ønskelig at personen både skal kunne håndtere menigheten og representere moskeen utad. Da blir språkkunnskaper viktige (Vogt 2001: 154-155). Imamene kommer til Norge på ulike måter. Noen har vært her siden 1980-tallet da de ble hentet til nystartede moskeer, og det å hente en egnet person fra utlandet har lenge vært det vanlige. Andre er her en stund og blir deretter kalt tilbake i et slags rulleringssystem, noe enkelte tyrkiske moskeer praktiserer (Vogt 2000). Imamenes norskkunnskaper er ifølge Oddbjørn Leirvik i endring⁸. En stor andel av imamene er nå norsktalende, i tråd med ønsket moskérepresentantene i Vogts bok tidlig på 2000-tallet uttrykte.

Imamene har i perioder måttet tåle sterk kritikk, både som enkeltpersoner og som gruppe. Kritikken kommer fra myndighetene, fra kommentatorer, fra politikere og fra muslimer som ikke er enige i det imamene sier og gjør. I 2005, etter en rekke hendelser som omhandlet muslimer rundt om i verden, publiserte en del imamer et innlegg i Aftenposten og på nettstedet Islam.no med navnet "Åpent brev til nordmenn om å være imam i Norge" (Kobilica 2005). Her møter de en del av den kritikken de blir utsatt for med å forklare at mediene tillegger dem for stor innflytelse på den muslimske befolkningen i Norge: "*Argumentasjonen bygger på at imamene styrer de norske muslimene som kveg*", skriver de. Imamene mener norsk debatt lider under svakt kunnskapsnivå om både islam og imamene. De framstår som klare til å forholde seg til det norske storsamfunnet gjennom å delta i offentlig debatt.

I brevet ønsker imamene kurs i norsk språk og samfunn velkommen, og kaster ballen videre til myndighetene som har ytret ønske om imamer som i større grad kan delta i det norske samfunnet. Det teologiske fakultet (TF) ved Universitetet i Oslo kunne høsten 2007 for første gang tilby kurset *Å være religiøs leder i det norske samfunnet*, ment for religiøse ledere med utenlandsk bakgrunn. Kurset arrangeres på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet⁹. Forslag om norsk, nordisk eller europeisk imamutdanning har også vært fremmet. TFs kurs er ikke en slik utdanning, men et videreutdanningskurs for de som ønsker å lære mer om hvordan det er å arbeide i Norge. Klausen skriver også en del om

⁸ Fra samtale 15. april 2010.

⁹ Først på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Det teologiske fakultets side om kurset: <http://www.tf.uio.no/studier/evu/kurs/relleder/>

imamutdanning, som blant annet Frankrike og England har startet med (Klausen 2005: 40, 114). Målet er å unngå imamer fra utlandet, uten kunnskap om landet de arbeider i og med en kompetanse som kan være vanskelig å måle med mindre imamen kommer fra de store utdanningsinstitusjonene. Birgitte Schepelern Johansen har ved Københavns universitet jobbet med spørsmålet om imamutdanning i Europa. Hun skriver at de fleste europeiske land har hatt diskusjoner om imamutdannelse, men mener at å kalle dette imamutdannelse (som ofte gjøres i offentlig og politisk debatt) er for snevert. Det er heller en islamsk-teologisk utdannelse som tilbys og utredes. Hun peker på at det i Europa ofte er politiske ønsker om kontroll over godkjenningen av utdanningene. Dette kan både sees som et ønske om å kontrollere muslimer og et forsøk på å anerkjenne dem (Johansen 2005).

Som nevnt i innledningen skjer det endringer i religionen når muslimer flytter til Europa. Imamen har fått flere nye oppgaver, og rollen som talsperson er en av dem. Vogt skriver at de tradisjonelle utdanningsinstitusjonene i den muslimske verden ikke forbereder studentene på hva arbeidet som imam i vestlige land innebærer (Vogt 2000: 97). Naguib skriver at imamene i Norge, som i Vesten for øvrig, har større autoritet og flere arbeidsoppgaver enn i muslimske land. Hun nevner at imamene ligner prester og rabbinere ved å opptre som talspersoner for menigheten sin (Naguib 2002: 165). Haddad og Lummis skriver at arbeidsoppgaver imamene gjerne har i Vesten, knyttet til bryllup, begravelser, utdanning og spørsmål om loven, er noe andre spesialister tar seg av i land hvor islam er majoritetsreligion. Å snakke i mediene er én av disse nye oppgavene (Haddad og Lummis 1987: 58f).

De som ikke kjenner autoritetsstrukturene i islam godt, vil nok i sitt syn på imamen være preget av forventinger til lederroller innenfor religioner man allerede kjenner fra før. Er du oppvokst i Norge, er sjansen stor for at du overfører forventninger fra presten til imamen. Samtidig er altså imamens oppgaver og anseelse annerledes i Norge og Vesten enn i tradisjonelt muslimske land. Stensvold påpeker at den norske religionslovgivningen har vært med på å presse andre religioners strukturer inn i en protestantisk modell. Dette gjelder også islam. Én måte dette gjøres på er ved at det kreves en godkjent ”prest eller forstander” ved alle registrerte trossamfunn. Hun mener imamen gjennom dette har fått en rolle som likner prestens i større grad (2005: 487f). Den allerede nevnte utredningen av imamutdannelse og imamsertifisering i Europa, TFs kurs for religiøse ledere og forslag om feltimamer i Forsvaret, er eksempler på at islam endres som følge av nye rammebetingelser og krav.

Hvis man bruker Martinussens definisjon av en rolle der forventningene er det som avgjør, ser man at imamrollen vil være ulik avhengig av hvem det er som skal si noe om den. Jeg kan ikke si hva leserne av aviser tenker om en imam, men forventningene er trolig mange og varierte. En journalist med norsk bakgrunn vil ha ett sett forventninger, det samme vil ulike lesere av avisen, medlemmene i moskeen og representanter fra politisk hold. Ifølge Martinussen er det summen av alle disse normsendernes forventninger som utgjør imamrollen. Disse kan likevel være direkte motstridende og ikke la seg forene. Imamer kan, som alle andre, bli utsatt for krysspress. Samtidig kan det være et problem for kommunikasjonen mellom personer med ulik oppfatning av hans rolle dersom de ikke på forhånd gjør det klart hva de mener en imam er og bør være. For eksempel kan det få betydning for kommunikasjonen mellom journalist og leser dersom det ikke kommer klart fram hvilken rolle imamen har i en sak han uttaler seg om. Det samme kan skje i intervjusituasjonen dersom journalisten har en oppfatning av hvem imamen er som ikke lar seg forene med imamens selvforståelse.

Å inneha rollen som imam er noe man får som følge av bestemte oppnådde egenskaper – det er en rolle man tar, ikke en rolle man fødes til. Dette vil kunne bidra til å øke imamens anseelse. Samtidig er ikke det å snakke i mediene tradisjonelt ansett for å være del av den rollen/det yrket imamen har. De har ikke alle havnet i mediene som et bevisst valg, det var heller ikke noe de visste om på forhånd. Det er forskjell på måten journalister behandler profesjonelle kilder i maktposisjoner og kilder helt uten medieerfaring eller makt. Imamen kan ha havnet i en slags mellomposisjon her: på den ene siden mener journalistene at imamene er mektige og profesjonelle aktører som bør undersøkes kritisk, mens dette er helt nytt for imamene. Dette skillet er trolig synlig for imamen selv og for andre representanter for moskeen. Avisleserne og moskeens medlemmer kan imidlertid gjennom mediens omgang med imamene oppfatte dem på en annen måte enn de gjør selv.

Imamrollen, dersom man ser på den som en av flere posisjoner i en struktur, kan likevel sies å være en lederrolle. Imamene framstår i mediene som religiøse ledere for organisasjoner som gjerne har flere tusen medlemmer. I tillegg gir det å bli intervjuet av pressen tilleggsverdi som, slik jeg ser det, påvirker lesernes oppfatning av imamens posisjon i retning av høyere innflytelse. Det handler om at man forventer noe av personer som blir stilt spørsmål i mediene, man forventer at journalisten har gjort noen vurderinger av hvem han eller hun

bruker som kilde (at personen representerer noen, at han vet hva han snakker om). Men der imamen vil stå ”over” medlemmene med hensyn til religiøs autoritet, vil han samtidig være underlagt styrets beslutninger i økonomiske og organisasjonsmessige spørsmål.

2.1.2 Journalisten

Journalist er, som *imam*, ikke en beskyttet tittel. Selv om flere journalister i dag har utdanning, både fra høyskoler og universiteter, kan hvem som helst ansettes i journalistiske stillinger i papiraviser, på nett eller i etermedier. Ifølge Sigurd Allern (1997) ser vi likevel en profesjonalisering av yrket gjennom utviklingen og institusjonaliseringen av en yrkesetikk, økningen i antallet profesjonelle journalister og økt spesialisering. Samtidig er ikke journalistyrket å regne som en klassisk profesjon på grunn av fravær av utdanningskrav (Ottosen 2004). Det fins mange beskrivelser av den ideelle journalistikk, og ord som uavhengig, oppsøkende, gravende, objektiv og kritisk brukes ofte for å beskrive idealene journalister skal forsøke å leve opp til (Østlyngen og Øvrebø 2000; Allern 1997). Virkeligheten er ofte preget av andre hensyn. På mange måter handler journalistens hverdag om å levere så godt som mulig innenfor trange økonomiske rammer med svært begrenset tid til å løse oppgavene. Nyhetsmediene er kalt nyhetsfabrikker (Østlyngen og Øvrebø 2000: 27). Rune Ottosen mener fraværet av én bestemt organisasjonstilknytning, én utdanning og andre formelle kriterier som begrenser inngangen til yrket gjør det relevant å stille spørsmål ved om det finnes én journalistrolle. Han har undersøkt journalistrollens grenser for å finne dens egenart, og definerer journalistrollen som:

Et sosialt betinget sett av faglige standarder/yrkesetiske normer og sosiale atferdsmønstre som over tid skaper en kollektiv identitet. Denne identiteten har utviklet seg i spenningsfeltet mellom markedskreftenes objektive ytre rammebetingelser og journalistenes subjektive ønske om å skape et kollektivt, faglig fellesskap (Ottosen 2004: 22).

Det er flere måter å beskrive det journalistiske arbeidet på. Journalister utvikler ideer, undersøker og samler inn stoff, analyserer og formidler (Østlyngen og Øvrebø 2000: 17f). En vanlig måte å systematisere hvilke verdier journalister ser etter når de skal gå for en sak eller ikke, er nyhetskriteriene forkortet VISA(K)¹⁰. Bokstavene står for vesentlighet, identifikasjon, sensasjon og aktualitet. I tillegg kommer bokstaven K, som står for konflikt. En god nyhet bør

¹⁰ Dette er nyhetskriteriene slik norske journaliststudenter lærer dem. Det finnes flere andre oppsett for nyhetskriterier, blant annet har Galtung og Holmboe Ruge laget en liste i den klassiske artikkelen ”The structure of foreign news” (1965).

tilfredsstille flere av disse (Østlyngen og Øvrebø 2000: 103ff). *Vesentlighet* handler om relevans, om saken har samfunnsmessig verdi og om den angår leserne. *Identifikasjon* innebærer nærhet, kulturell eller geografisk. Dersom noe bryter radikalt med det normale, tilfredsstilles kriteriet *sensasjon*. Det fjerde nyhetskriteriet er *aktualitet*. Om en sak er en god nyhet, avhenger altså av når den kommer på trykk. I tillegg kommer tanken om at saker med *konflikt* er gode og viktige. Dersom noen er uenige, er det for mange journalister selvsagt å vinkle saken på nettopp det. Journalister kritiseres ofte for dette, ved å velge å fokusere på personkonflikter i stedet for sak.

Hernes har skrevet en del om journalistenes arbeidsmåter og behandling av stoff. I hans beskrivelser av det medievridd samfunn må mediene benytte en del teknikker for å fange oppmerksomheten til folk. De ulike formene for vinkling av saker kaller han *medievriddingsteknikker*. De seks er *tilspissing* (kort og spissformulert), *forenkling* (reduere kompleksitet og nyanser), *polarisering* (framheve kontraster), *intensivering* (heller heftige utbrudd enn sindige innlegg), *konkretisering* (tema som lett lar seg presentere, prioriteres) og *personifisering* (bruk av duellanter og parter for å illustrere en konflikt). Ettersom mediene sitter på makten til å *gi* oppmerksomhet, har de også makt til å endre de som vil høres i mediene. Dermed benytter også journalistenes kilder disse teknikkene for å nå fram med sine saker og synspunkter (Hernes 1977; Hernes 1983). Hernes er selv kritisk til disse medievriddeteknikkene, og mener journalistene gjennom sine vinklinger vrir på og manipulerer virkeligheten – og at det innbyr til en kildestrategi og arbeidsform som, blant annet for politikere, ikke er heldig.

Et annet prinsipp journalister følger i sitt arbeid, er tilsvarsretten. I Vær Varsom-plakatens punkt 4.14 heter det: *”De som utsettes for sterke beskyldninger skal såvidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger. Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt”*. I punkt 4.15 står det: *”De som er blitt utsatt for angrep skal snarest mulig få adgang til tilsvarende svar, med mindre angrep og kritikk inngår som ledd i en løpende meningsutveksling”*¹¹. Én ting er å la de som eventuelt angripes komme til orde med sitt svar. Journalister utvider imidlertid ofte dette til at saker bør *balanseres* ved at man forsøker å få folk med ulike meninger om en sak til å si

¹¹ Vær Varsom-plakaten: http://presse.no/Pressens_Faglige_Utvalg_PFU/Var_Varsom-plakaten/

noe. Problemet er at det igjen bidrar til konfliktfokus ettersom det gjerne er ytterfløyene som blir hørt. Det blir balanse, men samtidig bidrar det til å polarisere.

Uavhengighet fra kildene er et viktig prinsipp for journalister (Østlyngen og Øvrebø 2000: 16). Forholdet til kildene er imidlertid kritisert av blant andre Allern og av NRK-journalist Christian Borch. De retter begge søkelys mot oppblomstringen av profesjonelle kilder, styrt informasjon, informasjonsrådgivere og deres strategier og økende innflytelse, og frykter hva denne utviklingen har å si for demokratiet (Allern 1997; Borch 2009). Kravene om å levere raskt, påvirker også kildevalgene. Tilgjengelige kilder, selv om de ikke nødvendigvis er de beste eller mest relevante, vinner gjerne i kampen om å bli hørt. Enkelte kilder går ofte igjen, kanskje på bekostning av nye og andre stemmer. *Gatekeeping* bør nevnes her. Amerikanske medieforskere brukte for første gang ordet i mediesammenheng i studier av hvilke saker som kom gjennom desken og på trykk i aviser på 1950-tallet (Schudson 1989). Gjennom å filtrere hvem som blir hørt gjennom valg av saker og utvelgelsen av journalistiske kilder, styrer journalistene hvem som "har lov" til å delta i debatten – og hva som skal debatteres. Kriteriene for utvelgelse vil variere mellom medier og journalister. Dette skjer ikke bare gjennom valg av intervjuobjekt. Samfunnsdebattanten Walid al-Kubaisi skriver om et debattinnlegg under Rushdie-saken, som ble avvist av flere medier ettersom innholdet ikke var noe alle innvandrere var enige i (innlegget var en støtte til ytringsfriheten). Begrunnelsen var at dette kunne føre til konflikt. Han mener mangfoldet blant innvandrere ikke kommer godt nok fram i norske medier og at det er en tendens til å velge de mest religiøse til å representere muslimer (al-Kubaisi 1996).

Kommersialisering er et annet trekk ved utviklingen av journalistikken som kritiseres. Større konkurranse i mediemarkedet gir behov for salgbart stoff, underholdning velges på bekostning av vesentligheter. Borch er blant dem som kritiserer banaliteter framstilt som viktige, underholdningen som sniker seg inn over alt og markedstenkningens generelle inntog i mediene (Borch 2009). Dette kan sies å gå på bekostning av det som burde være journalistens rolle, nemlig som ansvarlig forvalter av *samfunnsoppdraget*. Oppdraget er fundamentet for journalistikken. Mediene skal ha en nyttefunksjon i samfunnet, være sentrale for demokrati og kultur gjennom å informere, kommentere, overvåke og fremme kommunikasjon mellom grupper (Brurås 2000: 29f). Dette er igjen sentralt for journalistenes selvforståelse. En annen tendens som sier noe om journalisters syn på egen rolle, er

framveksten av *journalismen* som ideologi på 1980- og 90-tallet. Tanken er at samfunnsoppdraget handler om journalisters plikt til å avsløre kritikkverdige forhold blant makthaverne *på vegne av folket* (Ottosen 2004: 72f). Selvfølgelig er det også at de innehar en litt diffus ”kritisk” og ”heroisk” rolle, som igjen bidrar til å gi journalistyrket status – i alle fall i egne øyne (ibid.: 57). Ottosen skriver at det knytter seg en egen mytologi til det journalistiske rommet i et demokratisk samfunn, der journalistene har et potensial som ”kritiske vaktbikkjer”. Et ønske om å være del av dette kritiske og uavhengige kollektivet er en av begrunnelsene for at mange vil bli nettopp journalist (ibid.: 229).

Hvis man setter dette sammen med Martinussens definisjon av en rolle er det klart at det fra ulike hold, som til imamen, er forskjellige forventninger til journalisten. Redaksjonen er normsendere, det samme er lesere og kilder. Imamen er én av dem, og som jeg skal komme tilbake til i analysen, virker det som om imamenes forventninger ikke stemmer overens med den selvforståelsen (kritisk og undersøkende) som journalister har. Imamene snakker heller om at en del av journalistenes ansvar er å dempe konflikter. En journalist vil også kunne plasseres i en rollestruktur. Avhengig av stilling og erfaring er journalister i ulik grad underlagt sine sjefers og deres ønsker. Her kan journalister havne i rollekonflikter: en kan ønske å skrive forsonende, men det hjelper ikke når sjefen din ønsker konfliktstoff på trykk. Journalister kan også havne i andre typer konflikter, nemlig at de ikke kan leve opp til egne og andres idealer på grunn av begrenset tid og små ressurser. Dette er også en del av kommersialiseringen av mediene: journalisters stoff må selges og det må løses raskt, samtidig som det skal være noe journalisten kan stå inne for. Det gjelder, med Ottosens ord, å finne sin plass mellom markedet og de tradisjonelle yrkesmessige idealene (Ottosen 2004: 17).

2.2 Institusjoner

Jeg vil begynne med en klassisk sosiologisk definisjon. Martinussen (1991: 183ff) definerer institusjonalisering som det som foregår når bestemte handlingsmønstre over lang tid blir gjort til normer på viktige livsområder i samfunnet. Samhandling med andre som har lignende verdier og er interessert i å bytte fører til stabile måter å oppføre seg på. Det inngås avtaler og opprettes organisasjoner for å fortsette samkvemmet. I disse vokser det også fram normer og konvensjoner for hvordan man handler, som igjen har sanksjoner knyttet til seg. Disse normene integreres og sanksjonene organiseres i stabile ordninger som vi kaller *sosiale institusjoner*. En sosial institusjon er følgelig: *et integrert sett sanksjonerte normer omkring*

en sentral oppgave eller overordnet verdi i samfunnet. Martinussen nevner familien, økonomien, religionen og politikken som hovedinstitusjonene i et samfunn.

Hjarvard definerer institusjoner som de stabile og forutsigbare elementene i moderne samfunn (Hjarvard 2008b: 32). De er rammen om menneskelig kommunikasjon og handling, innenfor gitt tid og sted, sikrer reproduksjon og gir områder autonomi i forhold til andre. Hjarvard baserer seg på sosiologen Anthony Giddens' forståelse av institusjoner som framkommer i hans strukturasjonsteori. Her forsøker Giddens å forsone en del dualismer i samfunnsfagene, blant dem forholdet mellom aktør (og i hvor stor grad individer kan gjøre selvstendige valg) og struktur (som begrenser aktørens muligheter). Der andre fokuserer *enten* på aktøren eller strukturen, mener Giddens en aktørs handlinger *dels* er avhengig av strukturen og dens regler. Samtidig er ikke strukturen fast, men endres når menneskene endrer sine handlinger. Slik kan mennesker bidra til samfunnsendringer (Giddens 1984). I tråd med Giddens velger jeg å se på institusjonene (strukturen) som rollene (aktørene) forholder seg til når jeg skal se hvordan forholdet mellom imam og journalist har endret seg. Selv om min inngang primært er rollene, må jeg i tillegg forholde meg til deres kontekst (moskeer og aviser) for å forstå utviklingen.

Hos Giddens er institusjoner kjennetegnet ved *regelstyring* og *fordeling av ressurser*. Reglene det er snakk om kan være praktiske og implisitte, som hvordan man bør te seg i ulike situasjoner. Institusjonenes regler kan også være eksplisitte og formelle. Da er det kanskje snakk om lover, erklærte målsetninger eller adferdsregler. Fordelingen av ressurser kan også deles i to typer: materielle og autoritative. De materielle kan være råstoffer, bygninger, arbeidskraft og kunnskap, mens de autoritative handler om den interne delegeringen av ansvar og oppgaver, blant annet hvem som har lov til å uttale seg på institusjonens vegne (Giddens i Hjarvard 2008b: 32ff). Dette kan knytte institusjons- og rolleperspektivene mine sammen, og er særlig relevant når det er snakk om talspersoner.

Hjarvard (2008b) legger et *institusjonelt* perspektiv på medialiseringsteorien, som er relevant for min undersøkelse av roller og institusjoner. Hjarvard ønsker å analysere samspillet mellom medier og andre institusjoner i samfunnet. Til grunn legger han utviklingen som skjedde på 1900-tallet der mediene ble frigjorte fra andre institusjoner (kirken, politiske partier), ble profesjonaliserte og fikk sin egen selvstendige posisjon og rolle. Disse nye, sterke medieinstitusjonene griper inn i hvordan mennesker og organisasjoner forholder seg til

hverandre, samt i samfunnet som helhet. Hjarvard mener det er noe spesielt med dagens situasjon som gjør at medialisering ikke er riktig å bruke om tidlige gjennombrudd, som da boktrykkerkunsten gjorde det mulig å spre bøker til allmennheten. Medialisering er et høymoderne fenomen som preger vestlige samfunn fra siste halvdel av det 20. århundre. Det er ikke lenger mulig å skille mediene fra andre deler av samfunnet. De er allestedsnærværende og gjennomsyrer vårt samfunn på en måte som ikke tidligere har vært tilfelle. Parallelt er mediene skilt ut som en sterk selvstendig aktør. Det er i denne situasjonen andre deler av samfunnet blir avhengig av og er nødt til å underlegge seg *medienes logikk*¹² (Hjarvard 2008b: 13f, 29). De gjør *mottrekk* for å tilpasse seg den nye situasjonen.

Institusjonell medialisering er for Hjarvard en utvikling med stadig sterkere medier, samt at andre institusjoner i samfunnet i økende grad blir avhengige av disse sterke mediens *ressurser*. Andre institusjoner må dermed endre seg ved å underlegge seg mediens *regler* for å kunne benytte seg av ressursene som mediene råder over. Jeg vil i min analyse konkretisere disse reglene ytterligere med Hernes og Asp.

2.2.1 Moskeen

Lokalpolitikeren Hans Christian Lillehagen advarte i januar 2010 om at det var for mange moskeer på Grønland i Oslo. Tolv av byens 38 muslimske trossamfunn ligger i bydelen, og tre av fire moskébygg med kupler og minareter kan man finne der. En somalisk moské har også fått klarsignal til å bygge i området. Oslo-moskeene hadde i 2009 til sammen om lag 43.000 medlemmer¹³. Men hva kjennetegner moskeene? Hvordan er de organisert, hvilke regler forholder de seg til og hvilke ressurser sitter de på?

Innen islam finnes det egentlig tre typer bønnenrom, og det stilles strenge krav til hvilke som kan kalles moské (*masjid*). Den må være bygget som en moské og være eid, ikke leid. De andre to typene er samlingssted (*jami*) og bønnested (*musalla*). I Norge er det altså ikke flere

¹² Medienes logikk er et mye brukt begrep innenfor medialiseringsteori, men er diskutert av blant andre Knut Lundby (2009b). Begrepet kritiseres for å være for lineært og ensrettet, og det er et konsept som tilslører endringer ved utvikling av nye teknologier, forskjeller på medier og ved at ulike brukere ikke vil oppfatte logikken på samme måte. Det skjuler også agens – hvem som står bak, hvem som faktisk handler. Jeg ser problemet med å benytte medielogikk som overordnet og ikke-spesifisert begrep, men vil her operasjonalisere det med Asp og Hernes og har dermed konkrete trekk å se etter.

¹³ ”Grønland tåler ikke flere moskeer”, Aften 27. januar 2010

enn en håndfull moskeer av *masjid*-typen, men jeg bruker, som Vogt (2000), likevel ordet *moské* om alle typer bønnerom. Navnet på dette kapitlet er også *moskeen*, selv om jeg også skriver om den mer administrative siden ved de muslimske trossamfunnene (styret, forstanderen, selve organisasjonen). Jeg gjør altså en generalisering fra *muslimsk trossamfunn* på institusjonelt nivå til *moské* på samme måte som jeg under gjør med *avisa* (fra mediebedrift/mediene) ettersom *moské* er et kjent ord som brukes i avisene og i tillegg har en viss symbolikk knyttet til seg.

De muslimske trossamfunnene har, etter at de ble opprettet i Norge fra 1974, tatt opp i seg en del av Den norske kirkes organisasjonsstruktur gjennom det Stensvold kaller institusjonell tilpasning. Det skjer ved at det stilles tilsvarende krav til de nye trossamfunnene som til de gamle (Stensvold 2005: 487). Ett av de nye momentene er medlemskap i moskeene. Dette er ikke vanlig i den muslimske verden, men en nødvendighet når det norske systemet gir støtte per medlem (Vogt 2000: 69). Organisasjonsgraden er høyest blant pakistanerne, med 70 prosent (Stensvold 2005: 482). Moskeene må i Norge også forholde seg til en rekke andre forhold ved det norske samfunnet knyttet til regnskapsførsel og rapportskrivning ettersom de mottar statsstøtte. Dette krever et stabilt styre, norskkunnskaper og kjennskap til lover og regler. I tillegg kommer de interne kravene om demokratiske prosesser knyttet til valg av tillitspersoner og meningsfrihet (Vogt 2000: 70). Den interne organiseringen og fordelingen av ansvar, det Giddens og Hjarvard ville kalt autoritative ressurser, varierer mellom trossamfunnene. Det er, ifølge norsk lov, krav om en prest/forstander i alle menigheter som mottar støtte. De fleste har også skrevne statutter og et styre som tar avgjørelser og har ansvaret for økonomien (Vogt 2000: 69). Utover dette er det ulike råd, grupper og stiftelser som har forskjellige og, ifølge Vogt, iblant litt uoversiktlige oppgaver.

Mange av menighetene sliter med lite tilfredsstillende lokaler og dårlig økonomi. Selv om de får offentlig støtte, er de fleste helt avhengige av bidrag fra medlemmene. Støtte fra utenlandske organisasjoner er ønskelig fra mange, særlig er dette nødvendig dersom planene om å realisere bygging av moskeer med budsjetter på flere titall millioner skal kunne gjennomføres (Vogt 2000: 74f). Kampen om medlemmer kan også være hard. Aktivitetene i mange av moskeene er varierte, tross økonomiske begrensninger. Mye mer enn de daglige bønnene finner sted der, blant annet undervisning av barn og voksne og feiring av helligdager. Moskeene er i diaspora veldig viktige som sosiale arenaer og samlingssteder (ibid.). Vogt

skriver også at moskeene med tiden har rettet seg mer mot samfunnet rundt dem, både gjennom hvordan de engasjerer seg i det som foregår i byen og landet hvor de holder til og internt gjennom temaene som tas opp i fredagsbønnen. Dette er nok enda tydeligere nå enn da boken hennes ble skrevet for ti år siden – samtidig som det er en motsatt tendens, der noen lukker seg.

Arbeidsinnvandringen til Norge startet senere enn i resten av Vest-Europa, men varte også lengre fordi vi trengte arbeidskraft som følge av oljefunnene. Ifølge Vogt kan denne første fasen i innvandringen av muslimer til Norge sees på som kjedeimmigrasjon. De som allerede var her, fikk slekt og venner til å følge etter. De fleste kom fra Pakistan, særlig provinsen Punjab (Vogt 2000: 17). Innvandrere med bakgrunn fra Pakistan og deres barn er fortsatt den dominerende gruppen tallmessig og organisasjonsmessig blant muslimene i Norge. De er den mest synlige i offentligheten, noe også denne studien bærer preg av. Det har vært innvandringsstopp i Norge siden 1975¹⁴. I dag kommer muslimske innvandrere i større grad gjennom familiegjenforening eller som asylsøkere. Krieger ute i verden har brakt blant andre bosniere, somaliere, irakere og afghanere hit etter at innvandringsstoppen ble innført (ibid.).

Det var pakistannerne som først organiserte seg og det er de som har de største moskeene. Først ut var Islamic Cultural Centre (ICC), som ble etablert i 1974 og i 2009 hadde 2.941 medlemmer¹⁵. I starten samlet den muslimer uavhengig av nasjonalitet og trosretning. Men den pakistanske gruppen delte seg forholdsvis raskt i en *deobandi*- og en *barelwi*-moské. ICC representerer *deobandi* og Central Jamaat-e Ahl-e Sunnat, som i dag er en av Oslos største moskeer med 4.583 medlemmer, er *barelwi*¹⁶. Begge disse har i dag egne moskébygg. Menigheten som først bygget en *masjid*, var imidlertid World Islamic Mission (WIM), også den *barelwi* og resultat av et brudd med Ahl-e Sunnat. Med blå fliser og iøynefallende arkitektur, var denne moskeen lenge etter at den sto ferdig i 1995 den eneste som ruvet som et

¹⁴ Forskriften om innvandringsstopp ble riktignok opphevet i 1991, da en ny utlendingslov og - forskrift trådte i kraft. Men i praksis blir situasjonen likevel omtalt som innvandringsstopp. Se ”Feil og slurv om innvandringsstopp” av Cathrin Bretzeg i Dagbladet, 19. september 2005

URL: <http://www.dagbladet.no/kultur/2005/09/21/444050.html>

¹⁵ Medlemstallene gjelder for 2009 og kan finnes her:

<http://www.fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=5017&amid=3018601>

¹⁶ Barelwi karakteriseres gjerne av sufisme og et rikt rituelt liv og som ”folkelig islam”, mens deobandi anses for å være rasjonalistisk, lovorientert og ”normativ”. Begge retningene har sitt opphav i Sør-Asia på 18-1900-tallet. Den verdiladde inndelingen i folkelig/normativ er imidlertid omstridt (Vogt 2000: 23ff).

tydelig symbol på at islam var kommet til landet. Den hadde i 2009 4.831 medlemmer. Idara Minhaj ul-Quran er en annen stor *barelwi*-mosk. Den er relativt tett knyttet opp til en pakistansk organisasjon med samme navn og har 2.886 medlemmer. Det islamske forbundet/Rabita samler 2.200 muslimer fra flere land og er en arabisk moské. De er aktive utad og er preget av en moderat islamisme. Det finnes også flere *shia*-muslimske menigheter, samt én *ahmadiyya*-forsamling. Andre moskeer følger stort sett nasjonale eller etniske skillelinjer. Somaliere, marokkanere, tyrkere, kurdere, bosniere osv. har alle grunnlagt én eller flere moskeer (Vogt 2000; Stensvold 2005; Bjerke et al. 2007).

Sett i forhold til Hjarvard og Giddens' institusjonsforståelse kan man si at moskeene¹⁷ forholder seg til interne regler formalisert i egne statutter, religiøs lovgiving med hensyn til hvem som har adgang hvor, renhetsregler i moskeen osv. i tillegg til mer uformelle regler for atferd i moskeen. De må også forholde seg til norsk lov, og mottar statsstøtte – selv om de ikke er kontrollert i like stor grad som statskirken. Når det gjelder materielle ressurser, er det noen trossamfunn som eier sine moskébygg, mens andre har store utgifter til leie av lokale. Moskeene mottar også gaver, men å bygge *masjider* har kun vært mulig for noen få. Når det gjelder menneskelige ressurser, har mange av moskeene eksistert i flere tiår, og flere tillitspersoner har vært med lenge. Disse sitter på stor kunnskap om det å lede en moské i Norge. 2. generasjon kjenner det norske samfunnet innenfra fordi de har gått på norsk skole og er oppvokst her, samtidig som de kjenner kultur og språk fra foreldrenes hjemland. Flere av moskeene har knyttet til seg imamer med gode kunnskaper om islam. Disse ressursene utnyttes til opplæring og kurs. Den interne organiseringen har utviklet seg i takt med flere medlemmer og større prosjekter. Når det gjelder autoritative ressurser, er det styret som har ansvar for økonomien og drifta, mens ulike råd har ansvar som varierer fra moské til moské. I tillegg har imamen sine arbeidsoppgaver, og styrkeforholdet mellom ham og styret vil variere avhengig av personlige egenskaper og innflytelse.

2.2.2 Avisa

Jeg kaller, for symbolikkens og mitt materiales skyld, dette kapitlet for *avisa*, selv om mye av teorien gjelder for nyhetsinstitusjoner mer generelt¹⁸. Nyhetsmediene kan være dagspresse,

¹⁷ Informasjonen om moskeene her er hentet fra avsnittene over samt Vogt 2000.

¹⁸ Et tydelig tegn på at pressen er en *institusjon* kan være firebindsverket *Norsk presses historie 1660-2010* som ble utgitt 14. april 2010.

ukeaviser, nyhetsbyråer, radio, fjernsyn og nettaviser (Allern 1997: 22). Mitt utvalg, både artikler og journalister, er hentet fra aviser og avisredaksjoner. Martin Eide (2008) ser på nyhetsinstitusjonen på flere nivå. Han mener det institusjonelle perspektivet er viktig fordi det kan fange opp maktaspektet ved mediene i en tid der mediene har en tendens til å påvirke andre felt i samfunnet. Eide forstår medieinstitusjoner ikke bare som organisasjoner, men også som praksiser og normer for hvordan man handler, slik også jeg gjør i min analyse. Han beskriver en medieinstitusjon på (minst) tre nivå. Han snakker om konkrete mediebedrifter (aviser, foretak, organer), som inngår i et institusjonelt fellesskap med andre bedrifter (pressen eller mediebransjen) som i et mønster av flere typer medieinstitusjoner til sammen utgjør en hel samfunnsinstitusjon (mediene eller mediesektoren). Allern peker på fire årsaker til at mediene også kan forstås som noe mer enn bare enkeltbedrifter: De har felles forståelser av hva nyheter faktisk er, gjennom sjangre, normer og konvensjoner. Det er utviklet egne normer for god presseskikk. I tillegg knytter mediene bånd og ivaretar relasjoner mellom et stort antall mennesker i samfunnet. Til sist har de et sett ideologiske forestillinger, gjerne om *avsløring*, knyttet til seg som gir legitimitet. Mediene ser på seg selv som en fjerde statsmakt; de har et samfunnsoppdrag (Allern 1997: 24f).

Avisa er fortsatt sentral som nyhetsleverandør i Norge, og nordmenn har vært kjent som verdens mest avislesende folk. Mediebildet er i dag preget av to store løssalgaviser, tabloidene VG og Dagbladet. Aftenposten er den største abonnementsavisa, og i tillegg kommer regional- og lokalaviser, samt de meningsbærende avisene som i stor grad overlever på grunn av pressestøtten. På TV- og radiosiden var NRK lenge eneste aktør, men TV 2 og flere TV- og radiokanaler har nå sendinger. I tillegg kommer nettavisene som stjeler lesere fra papiirutgavene. Etter rekorder på 1990-tallet, har flere aviser slitt med opplag, sviktende annonseinntekter og større konkurranse. På samme måte som journalistrollen, er avisinstitusjonen preget av en viss *kommersialisering*. Kravene om å nå et større publikum i konkurranse med stadig flere, har endret mediene (Ottosen, Røsland og Østbye 2002: 195ff). Finanskrisen har også rammet, og oppsummert er konkurransen større og midlene færre for de fleste mediebedriftene.

Kent Asp introduserte altså ordet medialisering, og han baserte teorien på Hernes' tese om det medievridd samfunn. Asp (1990) ønsker med medialiseringbegrepet å muliggjøre en diskusjon av mediens makt i samfunnet. Og maktaspektet får man tak i ved å spørre *hvem*

eller *hva* som styrer mediene/journalistene i deres nyhetsrapportering. Særlig journalistenes *yrkesregler*, mener han styrer mediernes virksomhet. Disse kan karakteriseres som *medielogikk*, og Asp deler dem i fire komponenter. Den første er Hernes' begrep *mediedramaturgi*, som Hernes selv beskriver som en utvidelse av hans medievidningsteknikker. Der *medievri* er teknikker for presentasjon av stoffet, handler *dramaturgien* om hvordan saker er serier som går over lengre tid. Ulike dramaturgiske arketyper benyttes for å holde på lesernes oppmerksomhet etter at man med medievidningsteknikkene har fått den. Saker i avisene er dermed ikke isolerte hendelser, men føljetonger med kjente aktører som løper over dager og år – og mellom ulike medier. Mediene har sine favoritter blant de dramaturgiske typene som styrer deres valg av saker og tema (Hernes 1983). Det andre er medielogikk som *medieformat*¹⁹. I dette legger han en tilpasning til mediefolks arbeidsformer. Han har tidligere (Asp 1986: 15) lent seg på Altheides definisjon av *media format* som logikken og teknikken mediene benytter for å velge ut, organisere og presentere innhold, så det vil være dette jeg legger i medieformat i min analyse. Den tredje komponenten er mediernes *arbeidsrutiner*. Nyhetsproduksjon er rutinearbeid, og mediernes logikk (og dermed makt) ligger i at andre må tilpasse seg disse rutinene. Den fjerde og siste er mediernes *arbeidsmetoder*. Asp beskriver disse siste momentene veldig knapt, og jeg vil i min analyse slå format, arbeidsrutiner og arbeidsmetoder sammen i betydningen *de rammene journalister arbeider innenfor, rutinene de følger og metodene de benytter i arbeidet sitt*.

Som ramme for disse normene og reglene ligger *markedet* og en bestemt *ideologi*. Med markedet mener Asp at journalister spør seg hva leserne vil ha og om saken har nyhetsverdi for dem. Under ideologi ligger det journalisten mener leseren *bør* lese og de nyhetene som anses for å være riktige og nyttige.

Hvis man ser avisa i sammenheng med Giddens' institusjonsdefinisjon, vil mediene være underlagt en rekke lover. En del av disse er generelle (som Grunnloven og straffeloven), mens andre er spesielt rettet mot mediene, som medieeierskapsloven, lover om offentlighet, utgiveransvar, trykkefrihet og ærekrenkelser. Dette er styring som både går på pressen som samfunnsinstitusjon (for eksempel eierkonsentrasjon) og på den enkelte mediebedrift og

¹⁹ En alternativ måte å se på format på er som innramming/framing. Avishuset setter rammer for deknningen samtidig som leserne vil benytte egne tolkningsrammer for å forstå det de leser.

redaksjon (for eksempel ærekrenkelser). Mediene har utviklet og utvidet sine egne interne regler gjennom Vær Varsom-plakaten, Redaktørplakaten og Tekstreklameplakaten. Pressens faglige utvalg er instansen som avgjør om god presseskikk er brutt (Syvertsen 2004; Brurås 2000: 16, 20f). Internt i de ulike bedriftene og medieorganisasjonene vil det også være egne målsettinger og verdigrunnlag som sier noe om hvilken rolle de skal ha i samfunnet og hva deres grunnsyn er. I tillegg til dette kommer formelle og uformelle regler og forventninger til journalistenes daglige arbeid knyttet til hva som er en god sak, hvordan man omgås kilder, hvordan stoffet skal presenteres osv. (Hjarvard 2008b: 32ff; Brurås 2000), samt allerede presentert teori om regler fra Hernes og Asp. Institusjonenes andre kjennetegn, ressursfordeling, vil for avisas del være knyttet til økonomiske rammer, som for tiden er under press, som styrer tilgangen på teknisk utstyr, bemanning, budsjetter til ulike tiltak og satsningsområder, samt kunnskap og erfaring i redaksjonen. Dette vil også gi ulike utslag avhengig av hvilket nivå man ser på: mediesektoren vil ha en annen type ressurser til å presse på for endrete betingelser for mediene enn en enkelt avis.

2.3 Oppsummering

Jeg har her lagt fram teori om roller som *forventninger* til personers atferd og satt den i sammenheng med hva en imam og en journalist er. Institusjoner konstitueres av *regler* og *ressurser*, og både en moské og en avis kan forstås som institusjoner ut fra disse momentene. Institusjonell medialisering innebærer sterke og selvstendige medier og at andre institusjoner i samfunnet må underlegge seg disse mediens logikk for å bli hørt og forstått i en tid med informasjonsoverskudd og behov for oppmerksomhet. Underleggelsen skjer ved at andre institusjoner gjør mottrekk som likner på mediens egne grep. I uttrykket *mediens logikk* ligger nettopp en tilpasning til mediens ressurser og regler, og det er dette jeg vil benytte i min analyse. Jeg har ytterligere konkretisert *regler* til Hernes' medievidningsteknikker og dramaturgi, samt Asps medieformat og arbeidsmåter.

3 Metode

Jeg benytter to hovedmetoder i min datainnsamling. For å få svar på min første problemstilling, *hva skrives om imamen i avisene?*, har jeg benyttet kvantitativ innholdsanalyse av avisartikler fra Aftenposten, VG og Dagbladet i 1988, 1998 og 2008. Den andre, *hvordan har samspillet mellom imam og journalist utviklet seg siden etableringen av moskeer i Oslo?*, har jeg løst ved bruk av informantintervjuer. Jeg har snakket med fem imamer og fem journalister. Den siste problemstillingen *innebærer disse endringene en medialisering av imamens rolle?* behandles mer teoretisk kapittel 6 ”Medialiserte imamer?”.

3.1 Kvantitativ innholdsanalyse

Målet med den kvantitative innholdsanalysen er å undersøke hvordan imamen framstår i norske aviser over tid. Dataene blir brukt for å beskrive utviklingen slik den framstår i spaltene. Men hva kan kvantitative data gi meg? Kvantitativ innholdsanalyse defineres som dataregistrering med analyseteknikker som søker mot en *systematisk* (kodes ut fra formulerte regler), *objektiv* (mål å redusere betydningen av skjønn) og *kvantitativ* (tallmessig) beskrivelse av innholdet i et budskap (Østbye et al. 2007: 210). Denne metoden er god dersom man ønsker å kartlegge mange tekster på en effektiv måte og kan tjene ulike formål. Blant dem er det å beskrive mønstre og utviklingstendenser i medieinnhold over tid (ibid.: 211), noe som er mitt mål. En kvantitativ innholdsanalyse gjennomføres ved at man definerer enheter, variabler (egenskaper) og variabelverdier i en kodebok, og deretter koder enhetene etter denne (Østbye et al. 2007: 213f). Variabelverdiene skal være gjensidig utelukkende – hver sak skal bare kunne plasseres i én kategori. Det vil alltid være tvilstilfeller, og jeg har i en veiledning til kodeboken spesifisert hvordan jeg forstår de ulike kategoriene²⁰.

3.1.1 Utvalg

Utgangspunktet for oppgaven var imamens rolle i *norske medier*. Mediene har jeg så operasjonalisert til aviser, som igjen er begrenset til tre. Avisene er Aftenposten, Dagbladet og VG. Aftenposten består både av morgen- og aftenutgaven ettersom de i Retrievers mediearkiv er registrert som én avis. Disse tre avisene er valgt fordi de har store opplag, er riksaviser og

²⁰ Kodeboken med veiledning er vedlagt oppgaven.

representerer den allmenne debatten og det brede nyhetsbildet. Styrken i utvalget ligger i nettopp dette. Jeg vil få fram hva den jevne avisleser ser av imamen i mediene, og da er de største avisene best egnet. TV, radio og nettaviser med tilhørende nettdebatter kunne også vært interessante å se på, men de krever en annen form for undersøkelse og er mer tidkrevende.

Aviser utenfor mitt materiale har i de senere årene satset spesielt på stoff om innvandring, integrering og islam i norsk samfunn og offentlighet. Klassekampen og Dagsavisen er gode eksempler. Problemet med disse avisene er at de ikke har elektroniske arkiver som går så langt tilbake i tid som jeg ønsket. Å lese avisene på mikrofilm ville tatt uforholdsmessig mye tid og en del aviser ble derfor umulige å se på. Bruk av mikrofilm er imidlertid også en av svakhetene ved mitt eget materiale. Aftenposten og VG sine arkiver er elektroniske flere tiår bakover i tid, mens jeg måtte bruke mikrofilm da jeg så på Dagbladet i 1988. Jeg leste da alle sakene rundt to datoer hvor jeg hadde fått treff i de andre to avisene, og fant på denne måten én sak fra Dagbladet. Også VGs arkiv fra 1988 er svakt, sammenliknet med Aftenpostens. Årsaken er at man for VGs del søker direkte i pdf-versjoner av avissidene og får mange underlige treff, mens Aftenposten har elektronisk tekstarkiv. Det betyr at saker fra VG kan ha blitt oversett.

Jeg har altså operasjonalisert min første problemstilling til tre aviser i tre år, og årene er 1988, 1998 og 2008. De samme tre årene er valgt av et større forskningsprosjekt kalt NOREL, som skal se på endringer i religiøsitet i den offentlige sfæren i Norden²¹. Jeg er av Knut Lundby, som er forsker ved programmet, invitert til å benytte samme utvalg, slik at mitt prosjekt kan bidra til NORELs arbeid. Dette har styrt mine valg av år. I tillegg til at min undersøkelse kan bidra til dette prosjektet, mener jeg årene er relevante også for det jeg skal se på. 1980-tallet representerer den første fasen i imamenes inntog i mediene. Overflatiske søk fra årene før 1988, viser at det er et lavt antall saker fra 1981 og utover. For å gripe utviklingen fram til vår tid, ser jeg også på ett år på 1990-tallet i tillegg til det ”nyeste” året da jeg satte i gang undersøkelsene, nemlig 2008. De tre årene jeg har valgt, representerer ulike faser i medieomtalen av innvandring og islam og kan si noe om utviklingen nærmest fra starten. Det er enkelte år innimellom som har enda høyere antall saker enn årene jeg har valgt – men å

²¹ The role of religion in the public sphere. A comparative study of the five Nordic countries (NOREL): www.religioninpublicsphere.no

velge dem bare fordi de var mest intense, ville ikke gitt et riktig bilde. Jeg har imidlertid valgt å se på tre enkelthendelser som mitt utvalg ikke fanger opp. I tillegg vil jeg kort sammenlikne mine tre år med antall saker i hvert av årene i perioden fra 1988 til 2009.

3.1.2 Undersøkelsen

Jeg søkte på ordet imam* i de tre avisene. Etter at artikler som er med ved en feil (ved at folk heter Imam for eksempel) var fjernet og jeg hadde lest Dagbladet på mikrofilm, består materialet av sju enheter fra 1988, 47 enheter fra 1998 og 130 enheter i 2008. Disse ble lastet ned i pdf-format fra mediearkivet Retriever Atekst og er deretter lest fra disse filene. Søket i mediearkivet er dermed bare gjort én gang.

Basert på problemstillingene, innledende lesing av en del artikler, samt antakelser om hva jeg kom til å finne, utarbeidet jeg en kodebok med 13 variabler. De første fire er innledende beskrivelser av artikkelen gjennom år, avis, artikkelsjanger og størrelse. Deretter avgjør jeg hvilken rolle imamen har i saken (om han uttaler seg eller omtales, og om det dreier seg om Norge eller utlandet). Jeg går videre på sakene om Norge. For disse registrerte jeg hoved- og undertema, samt om hovedvinklingen var positiv, negativ eller nøytral. I sakene der imamen faktisk uttaler seg, registrerte jeg også hvilke andre kilder som brukes, hvem imamen uttaler seg på vegne av, hvordan spørsmålene er formulert, hvilken rolle imamen har i saken og om tittelen imam er forklart eller ikke. Å finne variabler som kunne gi svar på problemstillingene og variabelverdier som var dekkende, var et nitid arbeid i flere runder. Jeg utarbeidet også før og underveis i registreringen en veiledning til de ulike variabelverdiene. I ettertid ser jeg likevel at en del kunne vært gjort annerledes for å få enda mer ut av undersøkelsen – blant annet i lys av det som kom fram i intervjuene. Jeg burde for eksempel registrert tema og hovedvinkling på alle sakene, ikke bare de som dreier seg om Norge. En undersøkelse der jeg i større grad forsøkte å se på hvilke kilder ved moskeene som intervjues, ville gitt et enda bedre bilde. Variabelen *undertema* har jeg heller ikke benyttet i analysen.

Ettersom dette kun var en innledende undersøkelse på et overkommelig antall enheter, valgte jeg å benytte Excel til å registrere og strukturere funnene. Behovet for multivariate analyser er ikke stort, og antallet enheter så lavt for noen variabler, at jeg ikke anså det som nødvendig å benytte et statistikkprogram som for eksempel SPSS.

3.1.3 Mediarkivet Retriever Atekst

Urszula Srebrowska har påpekt at saker som finnes i mediarkivet Retriever Atekst ikke alltid samsvarer med avisa de er hentet fra. Hun konkluderer med at Atekst-utgavene av norske aviser ikke er representative for de avisene publikum leser i papirform (Srebrowska 2005). Anders R. Eriksen ved Mediarkivet.no forklarer forskjellene med at avisene ikke har tilgang til å legge ut stoff de ikke selv har produsert, at de ulike avisene har ulike kodingssystemer og at det lages flere utgaver av avisene (Eriksen 2005). Også Sindre Storvoll beskriver problemer med Atekst. Han får fra minutt til minutt ulikt antall treff da han søkte, men mener arkivet bedret seg underveis i arbeidet hans (Storvoll 2007). Han benyttet imidlertid et stort antall søkeord, i motsetning til meg. Jeg opplevde ingen tilsvarende problemer underveis i mitt arbeid ettersom jeg gjennomførte mine tre søk (ett for hvert år) i løpet av én dag, lastet ned funnene og deretter forholdt meg til de artiklene søket hadde generert i et pdf-dokument.

3.2 Semistrukturerte intervjuer

For å få svar på hvordan samspillet mellom imam og journalist har utviklet seg, har jeg gjennomført informantintervjuer. Jeg vil finne svaret på hvem som tar kontakt, hvordan intervjuene har gått og hvorfor imamen ble brukt som kilde. Kvalitative intervjuer kalles også *samtaleintervjuer*, og hensikten er å bli informert, ikke måle forhåndsdefinerte variabler. Intervjuene kan være strukturerte, ustrukturerte eller semistrukturerte – jeg har valgt sistnevnte (Østbye et al. 2007: 98f). Semistrukturerte intervjuer kjennetegnes ved å være forholdsvis løse i formen. Intervjuer har med seg en guide med åpne spørsmål og temaer som man i løpet av intervjuet går gjennom. Det er ikke så viktig å følge rekkefølgen, og det åpnes for oppfølgingsspørsmål ved spesielt interessante svar eller om informantene kommer med helt nye momenter. Fordelen med en slik intervjumetode er at det er mulig å fange opp det informantene mener er viktig, også uten at intervjuer har tenkt på det på forhånd. Målet er å få intervjuet til å forløpe som en samtale der informantene føler seg komfortable og kan snakke fritt (Bryman 2004: 320f; Østbye et al. 2007: 98ff). Datamaterialet blir forholdsvis oversiktlig og er mulig å sammenstille, ettersom de samme hovedtemaene og til dels de samme spørsmålene er stilt alle informantene. Jeg anså semistrukturerte intervjuer for å være den gunstigste måten for meg å danne meg et bilde av utviklingen på, særlig når jeg kun på forhånd kun hadde antakelser om hvordan den har foregått.

3.2.1 Utvalg

Imamer og journalister i min andre problemstilling er operasjonalisert til et utvalg på fem imamer og fem journalister, alle basert i Oslo-området. Jeg fant fram til dem på litt ulike måter. Underveis i lesingen av artiklene i den kvantitative innholdsanalysen noterte jeg meg navn og moskétilhørighet på imamene som ble intervjuet og omtalt. Da jeg forberedte intervjuene, gjorde jeg et ekstra søk i Retriever med søkestrengen ”sier imam*” for å finne saker i alle medier i hele arkivet der imamer faktisk hadde uttalt seg. På denne måten fikk jeg fanget opp hvem som ofte snakket, og en del imamer som hadde falt utenfor materialet jeg så på først. Dette resulterte i en liste med 25 navn. Denne diskuterte jeg med Oddbjørn Leirvik, som gjennom forskning, dialogarbeid og TFs kurs for religiøse ledere, kjenner til de fleste imamene. Han kunne gi informasjon om hvem de ulike imamene er, og om jeg hadde oversett noen. Jeg tok så kontakt med fem imamer per telefon og ved personlig oppmøte. Hovedkriteriet for at jeg valgte dem ut, var at de hadde vært forholdsvis mye i mediene de siste tiårene. Én imam takket nei, fire sa ja ved første gangs henvendelse. Den sjette jeg kontaktet sa også ja. Flere fikk informasjon om prosjektet via e-post etter at de hadde sagt seg positive til å delta. Vi ble per telefon og e-post enige om tid og sted for gjennomføring, noe som bød på noen problemer ettersom mange av imamene var på reise i utlandet eller på andre måter var utilgjengelige.

Informantene er sikret anonymitet, så jeg presenterer dem i generelle termer. De fem er alle menn, mellom 30 og 60 år gamle og de har bakgrunn fra ulike land. Ingen er født i Norge, men hvor lenge de har vært her, varierer fra flere tiår til under ti år. Alle snakker noe norsk, men det ble brukt tolk ved to av intervjuene. Alle fem har flere års religiøs utdanning fra utlandet, flere har også annen utdanning og andre kurs. De representerer slik sett en velutdannet del av imamene i Norge. Alle er eller har vært tilknyttet moskeer på Østlandet. Flere av dem har eller har hatt andre religiøse og organisatoriske verv. Fordelen med utvalget er at flere av de jeg snakker med har arbeidet som imamer ved norske moskeer og andre institusjoner lenge og har sett utviklingen over tid. De er også blant de imamene som har vært mest i mediene og har dermed bred og variert erfaring. Samtidig er også de nye stemmene representert. Flere av informantene er i 30-årene. I mitt utvalg er det en overvekt av representanter fra de pakistanske miljøene. Dette kan sies å begrense variasjonen, men samtidig speiler det medievirkeligheten: pakistanske kilder intervjues ofte. En annen mulig svakhet er at en del retninger og moskeer ikke er med, blant annet en del lukkede moskeer

som i liten grad forholder seg til offentligheten. Heller ikke imamer som har vært i Norge i kortere perioder og så dratt igjen, har vært mulig å intervju.

Journalistene ble valgt ut litt annerledes enn imamene, selv om jeg også her gjorde meg notater underveis i artikkellesingen. Forskjellen var at jeg på forhånd hadde et større overblikk over hvilke journalister som skriver om dette enn jeg hadde over imamene. Jeg forsøkte i utvelgelsen å få en spredning på aviser, og lot være å kontakte én aktuell journalist fordi jeg allerede hadde snakket med én i samme redaksjon. Å finne journalister var imidlertid noe mer krevende enn å få tak i imamer. Jeg snakket med Leirvik og andre, blant andre redaksjonssjefer og andre journalister, om hvem som kunne være aktuelle. Jeg kontaktet også flere journalister, som selv mente de ikke passet inn i materialet ved at de ikke hadde jobbet med dette på lenge eller ved at de ikke hadde snakket mye med imamer. Jeg endte med et utvalg spredt på flere riksdekkende aviser basert i Oslo. Både abonnements-, løssalgs- og meningsbærende aviser er representerte. Journalistene ble kontaktet via telefon og fikk alle informasjon om prosjektet per e-post.

Journalistutvalget består av tre kvinner og to menn. Også journalistene er mellom 30 og 60 år. Alle skriver eller har skrevet om temaer knyttet til innvandring, religion eller islam, og jeg vurderer selv flere av dem til å være blant de som skriver best om dette i dag. Bakgrunnen deres er variert. Fire har høyere utdanning, innenfor religion, Midtøsten-kunnskap og religionsdialog. Den femte har flere studieopphold i utlandet bak seg. Tre har journalistutdanning. Fordelen med utvalget er at de er dyktige og reflekterte etter å ha arbeidet med og fulgt dette feltet over tid. De har synspunkter på det jeg spør om. En mulig ulempe er at ikke alle har snakket med imamer de siste årene. De er heller ikke blant dem som løper til imamen uten at de mener det er god grunn til det, ettersom de har andre kilder de heller bruker. Jeg mener likevel dette utvalget er bedre enn uerfarne journalister som nylig har gjort et mislykket intervju med en imam.

3.2.2 Intervjuene

De ti intervjuene ble gjennomført mellom 31. oktober 2009 og 10. februar 2010. To ble gjort i moskeer, to på kafé, fem på arbeidsplassen til informantene og ett hjemme hos meg. Intervjuene varte fra 45 minutter til over 3 timer, avhengig av om det ble brukt tolk, hvor god tid informanten hadde og hvor mye de hadde å si. Jeg brukte én intervjuguide for imamene og

én for journalistene²². Disse var utarbeidet på forhånd, basert på antakelser, min kvantitative innholdsanalyse og hva jeg trodde kunne bidra til å få svar på mine problemstillinger. Etersom informantene har ulike erfaringer og bakgrunn, var det ikke naturlig å stille alle spørsmålene til alle. Tiden ble brukt på det de kunne si noe om. Informantene var også i ulik grad forberedt før intervjuet. Der noen hadde gjort notater på forhånd, hadde andre så vidt tid til å svare. Spørsmålene dreier seg dels om ting som skjedde for flere år siden, og tidsangivelsene er uklare. Informantene kan huske feil, eventuelt ”huske det de vil huske”. Jeg mener likevel å ha et materiale som kan sammenstilles – de viktigste temaene går igjen.

Spørsmålene er i intervjuguiden formulert kort. Jeg forsøkte å stille spørsmålene forholdsvis likt til informantene, men ettersom guiden bare er en guide, er intervjuene ganske forskjellige i oppbygging og ordvalg. Dette henger sammen med at rekkefølgen på spørsmålene var forskjellig, at informantene har ulike erfaringer og fokus og at spørsmålene dels gikk via tolk. Å stille tilstrekkelig åpne spørsmål var også vanskelig. For åpne spørsmål om kompliserte prosesser ble gjerne møtt med: Kan du utdype det? Gjennom presiseringene ble det vanskelig å ikke legge føringer på hvilke svar jeg fikk.

Alle intervjuene ble tatt opp med diktafon i tillegg til at jeg gjorde notater underveis. Å ta opp intervjuene gir større frihet til å konsentrere seg om det som blir sagt, og gjør at alle momenter blir med i dataene. Det gir også muligheter for å sitere informantene med deres egne ord. Etterprøvbareheten blir også bedre av at alt er dokumentert (Østbye et al. 2007: 103). Et mulig problem er at informantene blir stressest og tilbakeholdne på grunn av utstyret. Mine informanter ga uttrykk for at de var blitt intervjuet av forskere tidligere og jeg fikk ikke inntrykk av at diktafonen plaget dem. I én av moskeene gjorde tolken, som også var informasjonsansvarlig, selv et opptak av intervjuet på sin mobiltelefon. Alle ti intervjuene ble transkribert og sendt informantene slik at de kunne endre noe dersom de hadde uttrykt seg uklart. Kun informanter blant journalistene tok kontakt for å endre utsagn. Én imam tok kontakt for å spørre om hans litt uklare formuleringer på norsk ville bli rettet opp rent grammatisk.

²² Begge er vedlagt oppgaven.

3.2.3 Tolk

Det finnes en rekke yrkesetiske regler for tolker. Nøyaktighet, habilitet, at tolken ikke har engasjement på vegne av den ene parten, taushetsplikt og at alt skal tolkes uten endringer er blant de viktigste reglene²³. To av intervjuene mine ble gjennomført med tolk, og som følge av forskningsprosjektets begrensede økonomiske rammer, stilte imamene/moskeene selv med tolker. Da vi avtalte det første intervjuet, hadde jeg fått vite at en tolk kom til å være til stede. Men da intervjuet skulle gjennomføres, viste det seg at styremedlemmet jeg hadde avtalt møtet med, selv skulle tolke. Hans norskkunnskaper var ikke så gode som jeg trengte. Jeg gjorde i starten av intervjuet rede for tolkereglene og at jeg ønsket at han skulle oversette alt imamen sa direkte. Intervjuet gikk ikke etter planen. Store språklige utfordringer, en tolk som tidvis tok over som intervjuobjekt og mange misforståelser ble resultatet. Det andre intervjuet jeg gjorde med tolk, ble vellykket i form av at jeg fikk mye bra data, både gjennom det som ble sagt og ved observasjon av hvordan moskeen håndterte folk utenfra som ville snakke med imamen. Men heller ikke her ble tolkereglene fulgt. Tolken, som fungerer som pressekontakt ved moskeen, svarte på en del av spørsmålene på vegne av imamen, ettersom det viste seg at han hadde bedre kjennskap til en del av det jeg lurte på. Intervjuene med de øvrige imamene gikk greit. De har varierende norskkunnskaper, men misforståelser ble løst underveis.

3.2.4 Etikk

Ettersom jeg forholder meg til mennesker som informasjonskilde, er flere etiske hensyn viktige i datainnsamlingen. Ett av dem, som beskrives av Nasjonal forskningsetisk komité for humaniora og samfunnsfag (NESH), er *meldeplikten* som følge av at jeg forholder meg til personopplysninger som kan knyttes til enkeltpersoner (NESH 2006). Før jeg tok kontakt med informantene, meldte jeg inn prosjektet til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Om lag én måned etter at jeg sendte inn meldeskjemaet, fikk jeg klarsignal til å sette i gang. Da hadde vi vært gjennom flere runder angående sikringen av anonymiteten til imamer og journalister. Ettersom jeg intervjuer imamer i kraft av at de er religiøse ledere, vurderte NSD det til at jeg behandler sensitive personopplysninger (religiøs oppfatning), noe som skjerper kravene. En planlagt innholdsanalyse av enkeltartikler ble droppet som følge av dette.

²³ Tolkenett: <http://www.tolkenett.no/index.asp?ID=15#>

De som deltar, skal være sikre på at de anonymiseres og at jeg ikke gir andre tilgang til materialet. Navn og kontaktinformasjon til imamer og journalister oppbevares på papir, mens lydopptak og transkriberte versjoner av intervjuene oppbevares elektronisk. Referansenummer knytter listen med identifiserbare personopplysninger til det elektronisk lagrede materialet, i tråd med NESHS anbefalinger. Alle identifiserbare opplysninger skal slettes når arbeidet med oppgaven er ferdig, og senest innen utgangen av 2010. Jeg mener dette sikrer informantenes konfidensialitet.

Ettersom jeg fant fram til enkelte imamer og journalister gjennom den kvantitative medieanalysen, måtte jeg også gi informantene opplysninger om medieanalysen i informasjonsskriv og muntlig ved intervjuets start. I informasjonsskrivet, som alle informantene fikk på papir eller via e-post, informeres det også om målet for studien, at det er frivillig å være med og at de kan trekke seg underveis²⁴. I tillegg fikk informantene vite mer om prosjektet gjennom telefonsamtaler og e-postvekslinger. Jeg mener dette tilfredsstillende kravene til informasjon til de som utforskes slik at de kunne gi et *informert og fritt samtykke* til å være med i studien. Dette er et viktig prinsipp, og alle har signert en samtykkeerklæring til å være med. Informasjonen ble gitt på norsk, men ble oversatt av tolkene der det var nødvendig.

3.3 Hva kan jeg si?

Jeg vil her kort diskutere en del metodiske problemer jeg har støtt på som kan påvirke kvaliteten på mine data, og dermed også mine funn og konklusjoner.

3.3.1 Reliabilitet

Reliabilitet har med påliteligheten til dataene å gjøre (Everett og Furseth 2004: 136). Jeg har samlet inn kvantitative data og intervjumateriale. De kvantitative dataene må først vurderes ut fra kvaliteten på mediearkivet de er hentet fra. Som nevnt er innsamlingen fra 1988 minst til å stole på, særlig fra VG og Dagbladet. Men det lave antallet saker også fra Aftenposten dette året (som har elektronisk tekstarkiv) gjør at jeg neppe har gått glipp av mange saker fra de to andre avisene. Problemer knyttet til ustabile søk i Retriever Atekst, som blant andre Storvoll har påpekt tidligere, har jeg testet ved å gjøre samme søk på nytt 22. mars, ca. 6 måneder etter

²⁴ Informasjonsskriv med samtykkeslipp er vedlagt.

jeg tok ut mitt eget materiale i pdf-filer. For alle tre årene fikk jeg da akkurat samme antall treff i de tre avisene, noe som styrker reliabiliteten.

Som nevnt i definisjonen av kvantitativ innholdsanalyse, er objektivitet et ideal. Det betyr ikke at det man finner i undersøkelsen fullt ut samsvarer med virkeligheten, men at man forsøker å redusere betydningen av skjønn. Flere kodere av det samme materialet skal kunne komme fram til det samme, også kalt *intersubjektivitet* (Østbye et al. 2007: 210). Mitt materiale er kun kodet av meg, men jeg har benyttet de samme vurderingene når jeg har plassert saker i kategorier. Samtidig er enkelte av variablene mine formulert slik at skjønn vil være nødvendig. Gjennom aktiv bruk av veiledningen til kodeboken, har jeg imidlertid forsøkt å begrense at kategoriseringen blir vilkårlig. En test på dette kunne vært at flere kodet det samme materialet, alternativt at jeg kodet alt én gang til. Dette har jeg dessverre verken hatt kapasitet eller ressurser til.

Materialet fra intervjuene kan også vurderes, men på andre måter. Etter hvert intervju noterte jeg hvordan informantene oppførte seg, om de nølte, om de var selvmotsigende og om jeg fikk inntrykk av at de var oppriktige. Min oppfatning av informantene ligger til grunn for hvilke uttalelser jeg mener virker rimelige sett i forhold til det de andre sier. De som var selvkritiske, godt forberedt og som tok meg med på hvilke vurderinger de gjør for å si det de sier, tillegges mer vekt enn de uttalelsene jeg setter mine tvil til. Jeg har vurdert mine informanter kildekritisk: hvem vet hva de snakker om, hvem har førstehåndskunnskap og hvem virker å ønske å sette seg selv i et godt lys mer enn å si det som det er. Men kildekritikken, og ikke minst kvaliteten på samtalen, ble svekket av at jeg i to av intervjuene benyttet tolk – og at de ikke fulgte tolkereglene.

En av fordelene med flere informanter er at spørsmål som ble dårlig belyst i ett intervju kan bli godt diskutert i et annet. Et reliabilitetsproblem er imidlertid at vi snakket om utviklingstrekk som går flere tiår tilbake i tid. Det er begrenset hva informantene kan huske i detalj. Jeg legger derfor i presentasjonen av funnene vekt på de momentene flere informanter framhever. Like beskrivelser av hendelsesforløp og endringstrekk styrker utsagnene. Samtidig var jeg ikke på utkikk etter detaljer, heller de store linjene. Påliteligheten til mitt utvalg og det de sier styrkes av at de i stor grad er folk som har vært med som imamer eller journalister i mer enn ti år – og i lange perioder har fulgt feltet tett.

3.3.2 Validitet

Validitet handler om i hvor stor grad dataene jeg har samlet inn faktisk dekker det jeg vil finne ut: problemstillingene mine (Everett og Furseth 2004: 136). Hvis jeg først ser på den kvantitative innholdsanalysen, vil jeg si at jeg har fanget den landsdekkende, allmenne nyhetsdekningen i aviser ved å se på Aftenposten, VG og Dagbladet. Samtidig er det flere andre aviser som kunne vært spennende. De allerede nevnte Dagsavisen og Klassekampen er alternativer. Det samme er Vårt Land og flere regional- og lokalaviser, som kanskje i enda større grad benytter imamen ettersom det i mindre byer er færre organisasjoner. Der blir moskeen et enda mer naturlig sted å oppsøke. De tre årene er valgt på bakgrunn av NOREL-prosjektet. I ettertid kan man si at dersom jeg kun ville se på imamen som *kilde*, ville det vært bedre å se på flere år og så kuttet alle sakene der bare *ordet* imam brukes. Imamutvalget bærer i noen grad preg av pakistansk dominans, mens journalistene er spredt på fem aviser med base i Oslo-området. Jeg mener jeg har intervjuet svært sentrale personer, både fra moskeene og avisene, og setter stor lit til deres beskrivelser av hvordan utviklingen har vært.

3.3.3 Generaliserbarhet

Generalisering handler om å trekke slutninger fra noe vi kan dokumentere, til mer helhetlige forståelser eller forklaringer (Østbye et al. 2007: 232). Spørsmålet er altså hvor mye jeg kan si ut fra dataene jeg har samlet inn – kan de gi svar på mine innledende problemstillinger? Min første problemstilling, hvordan imamen framstår i norske aviser, har jeg besvart ved å se på tre utvalgte aviser – og det er dermed deres dekning jeg kan si noe om, ikke hele mediefeltet. Samtidig er dette tre store og viktige aviser som mange leser, noe som gjør at bildet leseren får av imamen i stor grad kan dekkes gjennom å se på kun disse tre. Årene jeg har valgt kan ikke alene si noe om hele perioden. For å forstå mer av utviklingen, ser jeg også på antallet saker fra hvert av årene, samt noen enkeltsaker i årene mellom. Dette, satt sammen med intervjuene, mener jeg gjør at jeg kan si noe om utviklingen i hele perioden (fra 1988 til i 2010) selv om grunnlaget for å gå i detalj på årene utenom mitt egentlige materiale er begrenset.

Min andre problemstilling dekker et ganske snevert område og tema. Jeg ser på imamer og journalister, samt deres arbeidsplasser moskeene og avisene, som alle er lokalisert i Oslo-området. Oslo-moskeene har vært lengst i Norge og er blant de største. Oslo-avisene er også

større enn avisene i resten av landet. Samtidig holder mange kilder, organisasjoner og institusjoner til i hovedstaden. Dette vil trolig påvirke hvordan journalistene arbeider, som igjen vil skille seg fra andre deler av landet. Selv om Oslo-avisene skriver om hendelser fra hele Norge, vil hovedstaden prege deknningen. Grunnlaget for å generalisere til hele landet er dermed ikke så stort, og det ligger også utenfor min problemstilling. Journalistene jeg snakker med har imidlertid vært i kontakt med mange av moskeene i Oslo-området og uttaler seg generelt: dette gir større muligheter til å generalisere om Oslo-moskeene utover de jeg selv har vært i kontakt med. Likevel dekker ikke mitt materiale mer enn synspunktene og oppfatningene til de ti personene jeg har snakket med.

3.4 Oppsummering

Jeg har benyttet to metoder for å samle inn mine data: kvantitativ innholdsanalyse og semistrukturerte intervjuer. De to metodene får fram ulike sider ved imamens rolle i avisene. Innholdsanalysen gir svar på hva som faktisk kommer på trykk i tre aviser i tre utvalgte år, mens informantintervjuene får fram hva som ligger bak at imamen intervjues – og også hvorfor han iblant *ikke* intervjues. Gjennom samtalene med imamer og journalister får jeg fram utviklingstrekk som innholdsanalyse alene ikke vil kunne gi svar på. Som diskusjonen av ulike metodiske problemer viser, vil jeg ikke kunne generalisere til alle imamer eller alle avisredaksjoner over hele landet. Men jeg mener utvalget (årene, avisene og de ti informantene) gir meg et datamateriale som gjør meg i stand til å svare på mine problemstillinger.

4 Imamen i avisene

I dette kapitlet skal jeg svare på min første problemstilling: *hva skrives om imamen i avisene?* Som generalsekretær Shoaib Sultan i Islamsk Råd (IRN) påpeker i en artikkel i Samtiden, påvirker ikke mediene alle likt. De som kjenner godt til et fenomen eller en gruppe vil i mindre grad la seg styre av det som skrives, enn de som kun har sin kjennskap til noe gjennom mediene (Sultan 2006). For mennesker som ellers ikke har kontakt med muslimske organisasjoner, vil det bildet som presenteres i mediene styre mye av deres oppfatning av imamen, noe som styrker betydningen av å se på hva som skrives i avisene.

En alternativ teoretisk innfallsvinkel til dette kapitlet kunne vært hvordan islam og muslimer omtales i mediene internasjonalt – og i Norge. Et klassisk bidrag til denne litteraturen er Edward W. Saids *Covering Islam* (1981/1997), der han kritiserer mediene for en dekning preget av generaliseringer, stereotypier og fiendtlighet – og for å forklare alle problemer med islam (se også Gottschalk og Greenberg 2008; Poole 2002; Hafez 2000)²⁵. Dersom mitt hovedanliggende var framstillingen av muslimer og islam i norske medier, ville dette vært svært relevant. Jeg ser noe på den rollen imamen har i avisene, men især på hvilken rolle imamer spiller som journalistenes *kilder*. Til å belyse det har jeg heller valgt medialiseringsteori. Jeg har heller ikke et globalt perspektiv, men holder meg til Norge og særlig Oslo. Litteraturen Said og andre har skrevet er dermed ikke noe jeg benytter aktivt, men kunne belyst temaet fra en annen vinkel. De stereotypiene og forenklingene som Said beskriver, kan ha betydning for hvorfor journalistene faktisk henvender seg til imamen.

4.1 Bakgrunn og enkeltsaker

Denne første delen er en bakgrunn for å kunne sette mine utvalgte år i kontekst. Jeg vil først si litt om bruken av ordet imam i de tre avisene jeg har valgt fra 1988 og ut 2009, før jeg kort presenterer tre store saker som har brakt islam og imamen fram i mediebildet, og som trolig har bidratt til å forme norske avisleseres oppfatninger av imamene.

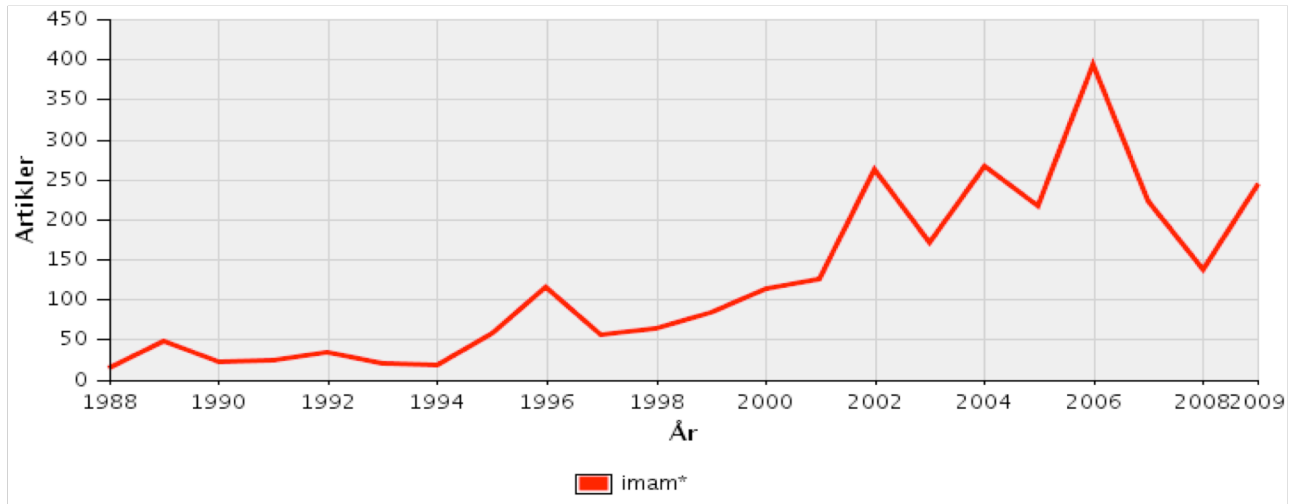
²⁵ Denne litteraturen kan også sees i sammenheng med gjennomgangen av omtalen av islam i Norge i kapittel 1.

4.1.1 Imamen i avisene siden 1988

Figuren under er en kurve som viser bruken av ordet imam*²⁶ i Aftenposten, VG og Dagbladet²⁷ fra 1988 og ut 2009, hentet fra mediearkivet Retriever Atekst.

Figur 1. Bruk av ordet imam i Aftenposten, VG og Dagbladet fra 1988 til og med 2009

Dekning over tid

Ordet imam ble brukt noe på 1980- og 1990-tallet, men som figuren viser er det først etter 11. september 2001 at det er store utslag. Karikaturstriden var blant sakene som i 2006 utløste det høyeste antallet treff, mens det i ettertid har gått noe ned igjen. Tabellen er ikke korrigert for saker som er med ved en feil (for eksempel ved at noen heter Imam).

Jeg har valgt å starte i 1988, ettersom mitt kvantitative materiale begynner her. Det er imidlertid også noen få saker tidlig på 1980-tallet der ordet imam brukes, men ettersom de tidlige årene er minst stabile, jf. diskusjon i metodekapitlet, har jeg valgt å utelate dem herfra. Jeg mener figuren, tross usikkerhetene, kan gi en pekepinn på utviklingen. Jeg har også lest mange av sakene, særlig fra årene hvor det er mange treff, for å kunne forklare hva som ligger bak svingningene.

På slutten av 1980-tallet og de første årene på 1990-tallet ligger antallet saker mellom 20 og 50. 1996 utmerker seg med 116 treff, mye på grunn av et utspill på Fremskrittspartiets landsmøte fra daværende formann Carl I. Hagen. Han hevdet at imamene var farlige menn og til hinder for integrering, og dette førte til en omfattende debatt om imamene i Norge og om

²⁶ Alle søk er gjort på imam med trunkering (imam*), men jeg skriver i fortsettelsen bare *imam*.

²⁷ Dagbladet har kun elektronisk arkiv som går tilbake til 1996.

partiets forhold til islam. Utfallene hans mot islam og imamer ble i avisene jeg har sett på beskrevet som *voldsomme*. På kommentatorplass melder Aftenposten at *”Fremskrittspartiet vil slåss mot Islam, presteskapet i Norge og ’bøllekulturer fra Saddam Hussein’, som ifølge Hagen stjeler, slåss og voldtar i Oslos gater. De udemokratiske imamene trenger en sunn porsjon norsk oppdragelse og kurs i oppførsel, mente han.”*²⁸

Fram til år 2001 holder antallet saker med ordet imam i seg mellom 50 og 115, der Kadra-saken i år 2000 sørger for en økning jeg skal komme tilbake til. Ordet imam nevnes i 114 saker i de tre avisene dette året. Mens fra og med 2001, året for 11. september, ligger antallet saker høyere. 125 i 2001 blir til 263 året etter, og fram til det siste året, 2009, er det mellom 140 og 400 årlige saker der imamen er nevnt eller intervjuet. Et av trekkene som preger disse årene, er hvor mange ulike tema som tas opp og hvor mange saker som omtales parallelt. Det er åpenbart at stoff om islam behandles fra flere vinkler, og temaene er hentet fra både i inn- og utland. Terror og konflikt blir utover 2000-tallet særlig mye omtalt. Hendelser i utlandet påvirker i stor grad norsk dekning, med drapet på den nederlandske filmskaperen Theo van Gogh som eksempel. I 2004 er mange av sakene også kritikk mot imamene fordi de ikke stilte opp i et fakkeltog mot terror. I 2005 roses de imidlertid for å ta avstand fra nettopp terrorisme.

Toppåret er 2006, med 393 saker, mange av dem om karikaturstriden. Imamers uttalelser om at de ikke mener muslimer sto bak 11. september og flere andre tema utgjør de øvrige sakene. I motsetning til det jeg på forhånd forventet, ser det i denne enkle undersøkelsen ut som om det skjer en utflating i bruken av ordet imam på 2000-tallet, ikke en eksplosjon som jeg hadde ventet etter tiår med økning og stadig høyere konfliktnivå. Etter 2006 har antallet saker gått noe ned igjen. Som jeg skal komme tilbake til i neste kapittel er det grunn til å tro at dette henger sammen med at det er kommet flere alternative stemmer, at journalistene bevisst unngår imamen som kilde og at imamen beskyttes fra moskeenes side. Samtidig er det tydelig at imamen er blitt etablert som en person mediene bruker og omtaler.

4.1.2 Enkelsaker med stor betydning

Utgivelsen av Salman Rushdies bok *Sataniske vers*, påfølgende fatwa (også kjent som ”dødsdommen”) fra ayatolla Khomeini i 1989 og debatten som fulgte var trolig den første

²⁸ ”Hagen trådte over en ny grense”, Aftenposten, 20. april 1996

store islamsaken i norsk allmenn presse. *Rushdie-affæren* ble særlig stor i Norge som følge av attentatforsøket mot forlegger William Nygaard i 1993. Janicke Giæver skriver at det i debatten kom fram stigmatiserende og lite fleksible holdninger til islam og muslimer i Norge. Dette kan ha vært selvforskyldt ettersom en del av muslimene, deriblant noen imamer, gikk ut og støttet fatwaen. Selv om dette bare gjaldt noen få, kan det likevel være grunn til å tro at negative bilder av muslimer og islam ha økt i de ti årene saken ble diskutert i Norge (Giæver 2000). Etter at Khomeini utstedte sin fatwa, deltok en organisasjon kalt Det Islamske Forsvarsrådet i debatten fra norske muslimers side. En imam saksøkte forlaget for blasfemi på vegne av denne organisasjonen etter at det ble klart at boken skulle utgis i Norge. I flere av sakens faser spilte imamene offentlige roller, og uttalelser om at de støttet fatwaen eller ikke ville ta avstand fra den, legges vekt på i mediene. Disse uttalelsene førte videre til at enkelte imamer ble ”kalt inn på teppet” hos myndighetene. I den siste fasen, etter at fatwaen ble opphevet i 1998, ble imamer igjen forsøkt intervjuet om deres synspunkter – men flere av dem avsto fra å kommentere saken. Gjennom Rushdie-saken har imamene i flere runder blitt kritisert for å være tause, for ikke å ville ta avstand og for å støtte fatwaen. Saken aktualiserte også imamens rolle ved at det politisk ble interesse for å finne ut mer om hvem imamene var.

TV 2-programmet Rikets tilstand viste i 2000 to dokumentarer om kjønnslemlestelse av jenter med afrikansk bakgrunn. *Kadra-saken*, som den senere ble kjent som, utløste voldsom debatt og kraftige reaksjoner. Somaliske Kadra avslørte med skjult kamera østafrikanske imamers holdninger til denne skikken, som i Norge er forbudt ved lov. I de få månedene saken sto på som verst, var den ”overalt”. Særlig fokuserte mediene på de fire imamene som var blitt intervjuet og avslørt, og blant andre Kebba Secka, som da ledet Islamsk Råd og var medlem av Verdikommisjonen, var under stort press. Likevel ble betraktelig færre kilder blant muslimer benyttet enn blant myndighetene. Imamene fikk ikke komme tilstrekkelig til orde for å forklare og forsvare seg. Muslimske menn ble i stor grad gjort ansvarlige for handlingene gjennom den sterke fokuseringen på de mannlige imamenes rolle. Det ble også gjort lite for å nyansere mellom ulike praksiser blant muslimer og mellom de ulike imamene (Næss 2003). Næss refererer til flere saker der ordet imam brukes i overskrifter, og avsløringen av imamenes dobbeltkommunikasjon og holdninger var et av hovedtemaene i programmet. Ettersom denne saken ble så stor og siden imamenes rolle var så tydelig i den, vil jeg tro Kadra-saken har påvirket mange TV-seere og avisleseres bilde av imamen. Det gjelder selv om saken er ti år gammel og selv om det bare var gambiske og somaliske imamer

som ble intervjuet av TV 2. Selvkritiske artikler fra journalister som dekket saken, har modifisert bildet noe i etterkant. Inger Anne Olsen i Aftenposten skrev i 2002 at stemningen var så anspent i Norge da saken pågikk, at kritikk av TV 2s framgangsmåte og redigering og spørsmål om hvilke råd imamene *egentlig* hadde gitt, ikke fikk gehør (Olsen 2002).

Karikaturstridene er ikke avsluttet. Angrepet på tegneren Kurt Westergaard i januar 2010²⁹ satte den i gang igjen – det samme gjorde Dagbladets trykking av profeten som en gris i februar samme år³⁰. Reaksjonene er ikke så sterke internasjonalt som da saken satte norske og danske ambassader i brann i 2006, men debatten lever. Mohyeldeen Mohammads uttalelser under en demonstrasjon mot Dagbladet satte i gang en ny, stor islamdebatt her til lands³¹. Men hvilken rolle har imamene spilt i de ulike fasene? Danske imamer er i norske medier framstilt som de som utløste den største krisen i 2006. En såkalt imamdelegasjon dro til Midtøsten og viste fram karikaturene danske aviser hadde trykket i 2005. Det er ulike oppfatninger av i hvor stor grad delegasjonen forsøkte å ramme Danmark³², men dansker legger ifølge en meningsmåling skylden på imamene for krisen³³. I Norge var, som Oddbjørn Leirvik har vist, striden i større grad preget av dialogarbeid utviklet over lang tid og paraplyorganisasjonen Islamsk Råd (IRN) (Leirvik 2006). Imamenes rolle var i Norge preget av at de manet til ro og tok avstand fra vold, selv om flere var kritiske til trykkingen. Leirvik skriver at IRN, samt 46 medlemmer av IRNs imamkomité, gikk ut med et entydig råd om ikke å demonstrere da krisa pågikk i 2006. I 2010 var det IRN som advarte mot demonstrasjoner. Store demonstrasjoner fant imidlertid sted begge årene. Etter beklagelsen fra Magazinet-redaktør Vebjørn Selbekk deltok en rekke imamer på en pressekonferanse 10. februar der de sa striden i Norge var over. I tillegg var flere norske imamer med i delegasjoner som dro til Midtøsten for å mane til besinnelse også der.

4.2 Økning og mangfold

Det mest påfallende funnet fra de tre årene jeg har sett på, er økningen. I 1988 ble ordet imam brukt sju ganger i de tre avisene, i 1998 ble imamen omtalt 47 ganger og i 2008 var det 130

²⁹ ”Dansk politi skjøt mann med øks utenfor Mohammed-tegnerens hus”, NRK 2. januar 2010

³⁰ ”Hysj-politiet lenker til sider som fremstiller profeten som en gris”, Dagbladet 3. februar 2010

³¹ ”Norge er i krig med muslimer”, VG Nett 17. februar 2010

³² ”Oppsummeringer”, Dagbladet 15. juni 2006

³³ ”Dansker flest beskylder imamer for krisen”, NTB 10. februar 2006

saker med ordet imam. Denne bratte stigningen henger sammen med den økende omtalen av islam i norske medier, som jeg beskrev i innledningen. Imamen er gått fra å være noe kuriøst fra utlandet til å bli en selvsagt del av både innen- og utenriksdekningen i avisene, i tillegg til å bli tema for debatter. Materialet viser også en klar overvekt av store saker (helside eller større). Dette gjelder imidlertid alle de tre årene jeg har sett på. Denne økningen i mengden omtale fører naturlig nok med seg større mangfold i dekningen.

Tabell 1. Bruken av ordet imam fordelt på sjanger. Antall saker, N=184

	nyhetssak	kommentar	debattartikkel	annet	totalt
1988	4	3			7
1998	34	1	10	2	47
2008	84	19	16	11	130

Alle sakene i materialet er delt inn i sjanger: nyheter, kommentarer skrevet av avisens journalister eller debattartikler og kronikker sendt inn fra eksterne skribenter. Under annet kommer blant annet faktabokser og saker som ikke lar seg klassifisere.

Selv om nyhetssakene utgjør størsteparten av materialet, er det verdt å merke seg at imamen omtales en del i debatt- og kommentarstoffet. Det viser at stoff om islam engasjerer på flere måter enn som del av det daglige nyhetsbildet. Samtidig viser andelen saker under annet at det er stor variasjon. Samtidig som mangfoldet i sjanger er større, er spredningen i tema der imamen omtales eller uttaler seg blitt mer variert³⁴.

Tabell 2. Saker fra Norge der ordet imam er brukt, fordelt på tema. Antall saker, N=125

	moské	krim	islam	homofili	innvandring	kvinner	ytring	barn	annet	totalt
1988		1								1
1998	1	9	5		5	2	6	4	3	35
2008	6	18	9	13	12	4	7	5	15	89

Hovedtema fordelt på åtte variabelverdier er registrert for alle saker fra Norge der ordet imam er brukt, uavhengig av om imamen er kilde. Artikler som handler om tema i utlandet er altså ikke med. Det er kun registrert ett hovedtema per sak. De som ikke passer i noen av temakategoriene, er plassert under annet.

Moské handler om bygging og finansiering av moskeer, arrangementer, stridigheter og bønnenrop. *Krim*-kategorien inkluderer kriminalitet, vold, krig og terror, mens saker om *islam*

³⁴ Jeg har kun registrert tema på sakene som angår Norge.

handler om tema knyttet spesielt til religionen, for eksempel religiøse helligdager, arrangementer og plikter. Sakene som havner i kategorien *homofili*, dreier seg blant annet om norske muslimeres syn på homofili, vold og trusler mot homofile og dødsstraff for homofili i muslimske land. Sakene i *innvandringskategorien* inkluderer også om spørsmål knyttet til integrering og asylsøkere, mens *kvinner* dekker en lang rekke saker som gjerne er knyttet til likestilling og islam, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Rushdie-saken utgjør mange av sakene om *ytringsfrihet*, men artikler om toleranse, sekularisme og dialog inngår også. Sakene om *barn og unge* henger iblant sammen med kriminalitet, men også om unges forhold til religionen kontra foreldrenes, koranskoler og spørsmål knyttet til skolegang for øvrig.

Den eneste saken som er registrert med tema i 1988 handler om kriminalitet. Artikkelen er fra VG, da avisa dekket begravelsen etter Romsås-drapet, som er del av Oslos gjenghistorie. I artikkelen kommer det fram at imamen ”*bl.a. leste fra Koranen*”³⁵. I 1998 var temaene forholdsvis spredt. Et eksempel fra *krim* er flere artikler om bortføringen av en ung jente til utlandet der hun skal ha blitt utsatt for en ”renselse” av imam. En sak om ungdomsvold er et eksempel på en positiv imamsak – i samarbeid med politiet skal imamene stoppe voldsbølgen³⁶. I 1998 er det flere saker som bryter med forventningene jeg hadde til hvilke saker imamene dukker opp i. Et eksempel er ”Imamens lange uke”, der en journalist har fulgt en imam for å vise hva imamens rolle er og hvordan arbeidet fortøner seg³⁷. Dette er et forsøk på å nyansere bildet av imamene, og det gjøres et eksplisitt poeng av dette i artikkelen.

Som figuren viser, dekkes alle de åtte temakategoriene i 2008. I tillegg var det hele 15 saker som ikke lot seg klassifisere³⁸. Det viser at det på 2000-tallet er stor tematisk variasjon i artiklene knyttet til islam. Kriminalitet utmerker seg både i 1998 og 2008. Bant de viktige krim-sakene fra 2008 er en føljetong om at imamer har forsøkt å verve selvmordsbombere fra asylmottak, en sak Dagbladet avslørte. Imamen er ikke kilde i Dagbladets artikkel, men omtales av anonyme kilder og PST. Den anonyme kilden sier ”*Asylsøkeren fortalte at en imam fra Oslo forsøkte å prate om Jihad – hellig krig. Han ville verve asylsøkeren, slik at han skulle reise tilbake til Afghanistan. Der skulle han være med på en selvmordsaksjon, og sprengte seg i lufta*”. PST på sin side ”*understreker samtidig at selv om enkelte imamer drar*

³⁵ ”I håndjern til brorens begravelse”, VG 1. desember 1988

³⁶ ”Voldsdebatt på gyngende grunn”, Aftenposten 27. november 1998

³⁷ ”Imamens lange uke”, Aftenposten 29. november 1998

³⁸ Se vedlagte kodebok for fullstendige kategorispesifiseringer.

*rundt til asylmottak, ikke nødvendigvis betyr at de gjør noe ulovlig*³⁹. Ordet *imam* forklares ikke i saken, og jeg tror det er bevisst at ordet brukes i tittelen. Det er ekstra oppsiktsvekkende at en religiøs leder gjør dette. Samtidig vil en imam i en slik rolle bekrefte oppfatninger av ham som er etablert gjennom andre saker.

2008 var året for ”homosaken” i Norge – debatten om homofili og islam. Titlene på noen av disse sakene kan illustrere mangfoldet: ”Hvem har ansvar for homo-volden?”⁴⁰, ”Muslimsk homofil ble truet med juling”⁴¹, ”Vier gjerne homofile muslimer”⁴² og ”Homofili er synd og bør kureres”⁴³. Mange av sakene er også omtale i forbindelse med at en av verdens to åpent homofile imamer var i Norge. Flere av disse er positivt vinklet. I andre saker framstilles ikke imamen like positivt. Dette sitatet er hentet fra et debattinnlegg i Aftenposten: *”17 år gamle Hassam ble sendt til Midtøsten av sine foreldre, truet og ”behandlet” for homofili av en imam som tvang i ham lapper med sitater fra Koranen*⁴⁴. Også andre typer artikler kommer på trykk. I en sak om muslimer, musikk og dans, ”Hiphop på muslimers iPod”⁴⁵, forteller et av intervjuobjektene at han kontaktet en imam for å få aksept for dansingen. Andre utradisjonelle tema er en sak om at imamer protesterte mot festing i Oslo og at tillitsmenn i Forsvaret krever øl og imam til soldatene.

Selv om det er få saker i 1988, er det påfallende at alle utenom én omhandler forhold i andre land enn Norge. Islam i Norge har ikke kommet skikkelig inn i norsk debatt. I 1998 var dette snudd opp ned – islam er blitt en del av norsk hverdag. Da handlet 35 av 47 saker om forhold i Norge, ti saker omhandler forhold i utlandet mens to ikke lar seg klassifisere. I det siste året, 2008, bekrefte dette bildet. 89 av 130 artikler dreier seg om norske forhold mens 39 er utenrikssaker. To går under annet.

³⁹ ”Norske imamer har forsøkt å verve selvmordsbombere fra asylmottak”, Dagbladet 25. november 2008

⁴⁰ ”Hvem har ansvar for homo-volden?”, Dagbladet 5. juli 2008

⁴¹ ”Muslimsk homofil ble truet med juling”, Dagbladet 26. juni 2008

⁴² ”Vier gjerne homofile muslimer”, Dagbladet 22. juni 2008

⁴³ ”Homofili er synd og bør kureres”, Dagbladet 10. januar 2008

⁴⁴ ”Med lisens til å krenke?”, Aftenposten 4. mars 2008

⁴⁵ ”Hiphop på muslimers iPod”, Aftenposten 22. november 2008

4.3 Hva snakker imamen om?

Jeg hadde ikke på forhånd sett for meg i hvor stor grad imamen omtales sammenliknet med hvor ofte han faktisk blir stilt spørsmål og blir brukt som åpen kilde. I 2008 uttaler imamen seg i 19 av 130 saker. I 1998 er imamen kilde i ni av 47 saker, mens han i 1988 kun er omtalt, ikke intervjuet⁴⁶. I de øvrige sakene er én bestemt imam omtalt med navn, eller det snakkes om imamer mer generelt. Men i hvilke saker *blir* imamen intervjuet? Tematisk snakker imamen i saker fra nær alle temakategoriene jeg har brukt, selv om spredningen er noe mindre på grunn av færre enheter.

Tabell 3. Hovedtema i sakene der imamer intervjues. Antall saker, N=28

	moské	krim	islam	homofili	innvand.	kvinner	ytring	barn	annet	totalt
1988										0
1998		2			1	1	3		2	9
2008	3	5	2	5	1			1	2	19

Norske imamer som uttaler seg om hjemlige eller utenlandske forhold eller utenlandske imamer som uttaler seg om Norge utgjør totalt 28 enheter i materialet på 184. Tabellen viser hvilke tema disse sakene har – altså hvilke tema imamen intervjues om. Det er kun registrert ett hovedtema per artikkel.

Et interessant funn her er at imamen kun i to saker i hele materialet mitt stilles spørsmål om islam *per se*, altså spørsmål knyttet til det som skal være hans hoveddomene. De er begge fra 2008. Den ene handler om feiringen av *id*, som muslimene i Norge ikke feiret samme dag⁴⁷. Den andre er en sak om fredagsbønnen, som en imam holder på norsk⁴⁸. I de øvrige sakene er det religiøse aspektet vevd sammen med kriminalitet, politikk og ytringsfrihet – eller religionen er ikke del av saken overhodet. Et eksempel på det siste er en imam som i kraft av at han er blitt en kjent person gjennom mediene, intervjues om sine reisevaner⁴⁹.

Sakene der imamen er intervjuet, handler om forhold i Norge. I 2008 er 17 av 19 saker imamer i Norge som uttaler seg om norske forhold. De siste to er intervjuer med en

⁴⁶ Saker der utenlandske imamer uttaler seg om forhold i utlandet er ikke med her. Det er totalt fire slike saker i hele materialet.

⁴⁷ ”Id delt i to – halvparten feiret i går, halvparten i dag”, Aftenposten 1. oktober 2008

⁴⁸ ”Imam holder fredagsbønnen på norsk. Vil skape toleranse etter karikaturstrid”, VG 15. juni 2008

⁴⁹ ”Reiseglad imam. ’Det er viktig å møte andre kulturer med åpenhet’”, Aftenposten 12. april 2008

utenlandsk imam som besøkte Norge. I 1998 er bildet likt. I åtte av ni saker snakker imamer i Norge om norske forhold. I den siste saken er en utenlandsk imam intervjuet om Norge. Ut fra dette materialet ser det ut som om imamen aldri uttaler seg om hva som skjer i utlandet, noe jeg på forhånd trodde ville være del av bildet. Da jeg gjorde generelle søk i mediearkivet for å finne relevante imamer å intervjuer, bruke jeg søkestrengen ”sier imam*” for å finne saker der imamer hadde snakket med journalister. I dette materialet var det en del saker der imamen var stilt spørsmål om hendelser i utlandet. Jeg vil dermed tro det er tilfeldig at det ikke kom med noen slike artikler i de tre årene jeg har sett på. Andelen saker om Norge er uansett høy, og høyere enn jeg hadde forventet.

Tabell 4. Hvem imamen snakker på vegne av når han intervjues. Antall saker, N=28.

	seg selv	moskeen	muslimer	IRN	innvandrere	annet	totalt
1988							0
1998		5	2		1	1	9
2008	9	4	2	3		1	19

Der det kommer fram i teksten hvem imamen snakker på vegne av, har jeg registrert det. Dette gjelder kun saker der imamen har vært åpen kilde, og antallet enheter er dermed lavt. Det er ingen fra 1988, mens imamen i 2008 snakker mest på vegne av seg selv. De andre variabelverdiene er moskeen, Islamsk Råd Norge, den muslimske befolkningen i Norge og innvandrerbefolkningen i Norge. Dersom det er ukjent eller ingen kategorier passer, er saken plassert under annet.

Journalistene har altså gjort det forholdsvis tydelig hvem imamen representerer ettersom det lar seg lese ut av saken og ikke overlates til leseren å vite på forhånd. Det er i 2008 også blitt en betydelig andel artikler der det kommer fram at imamen kun snakker for seg selv. Dette kan skyldes mer frittalende og frittstående imamer, større bevissthet hos imamene om å presisere at dette er noe de selv står for eller større bevissthet fra journalistens side ettersom de kjenner sine kilder bedre. Samtidig er Islamsk Råd blitt viktigere i 2008, og imamer uttaler seg på deres vegne i tre saker.

Får imamen stå uimotsagt eller benyttes det andre kilder som bestrider det imamen sier? I tabell 5 betyr *meningsfeller* noen som er enige med imamen. Det kan være moskérepresentanter, muslimer, IRN, andre imamer eller andre som støtter imamene (forskere, lekfolk eller andre religiøse ledere). *Motstandere* har jeg kategorisert som noen som

er uenige i eller bestrider det imamen og hans støttespillere sier. Det kan både være muslimer og ikke-muslimer.

Tabell 5. Hvilke andre kilder brukes i sakene der imamen uttaler seg? Antall saker, N=28

	kun imamen	meningsfeller	motstandere	begge deler	annet	totalt
1988						
1998	5	2		1		9
2008	5	7		7		19

I sakene der imamen uttaler seg, har jeg registrert hvilke andre kilder som benyttes. Enten står imamen som eneste kilde, det er intervjuet noen som er enige med ham (blant muslimer eller andre), det er intervjuet noen som er uenige med ham – eller begge deler.

Det er påfallende mange av sakene som har få og ensidige kilder, særlig ettersom mange av disse sakene dreier seg om omstridte og vanskelige temaer. Imamen får stå som eneste kilde i en stor andel av artiklene – særlig i 1998. Dette kan henge sammen med at mange av sakene er føljetonger⁵⁰ – motstandere har kanskje sagt noe dagen etter uten at det kommer med i mitt materiale. Men i journalistikken er mange og varierte kilder en verdi, særlig i vanskelige og omstridte saker. Det virker ikke som om det har vært prioritert når imamen blir kilde.

Et annet moment er om tittelen imam forklares i de sakene der han er intervjuet. Som gjennomgangen i kapittel 2 viser, er imam et ord med mange betydninger, og det er ingen beskyttet tittel, slik som for eksempel *prest*. Bakgrunnen, innflytelsen og utdanningsnivået til imamene i Oslo-moskeene er også svært varierende, noe som taler for at tittelen bør forklares. I 1998 ble tittelen forklart i fire av ni saker. I 2008 ser det derimot ut som om journalistene mener avisleserne bør vite hva en imam er, for kun i én av 19 saker forklares tittelen når imamen er åpen kilde i teksten.

For å lage temakategoriene lagde jeg en lang liste der hver sak og hva den handlet om ble notert. Denne er ikke lystig lesning⁵¹. En stor andel av artiklene dreier seg om konfliktfylte og problematiske saker, både i innenriks- og utenriksseksjonen. Da jeg vurderte sakene som positive, negative eller nøytrale, gikk jeg ut fra mitt førsteinntrykk, ettersom de færreste leser saker flere ganger. I tillegg hadde jeg en veiledning som jeg brukte aktivt underveis. For at en

⁵⁰ Jeg diskuterer slike serier/føljetonger i kapittel 6.

⁵¹ Fullstendig liste over tema er vedlagt.

sak ble vurdert som positiv, er det en utvikling i riktig retning, noen har gjort noe bra, det er forsoning og positivt ladde ord i artikkelen. Sakene jeg klassifiserte som negativt vinklet, dreier seg om kritikk, skepsis, fiendebilder, forverring av situasjoner eller problemer, og her reagerte jeg også på bruk av ladde ord. De nøytrale sakene slo verken ut i positiv eller negativ retning, og framstår som balanserte. Hvilket tema saken dreide seg om, vil spille inn på om saken oppfattes som positiv eller negativ, men det er unntak. En sak om kriminalitet begått av ungdom med innvandrerbakgrunn, der vinklingen var at det er blitt færre voldsepisoder, ville i henhold til min inndeling blitt plassert under positivt. Hovedvinklingen er registrert på alle saker som handler om Norge.

Tabell 6. Hvordan er sakene fra Norge vinklet? Antall saker, N=125.

	positivt	nøytralt	negativt	annet	totalt
1988			1		1
1998	8	8	19		35
2008	27	19	39	4	89

Sakene som handler om Norge der ordet imam er nevnt eller en imam er intervjuet, er kategorisert ut fra hovedvinkling (positiv, negativ eller nøytral). Denne henger både sammen med tema og hva som trekkes fram som hovedmomentet i saken.

En stor andel av sakene har altså negativt fokus; 44 prosent i 2008 og 54 prosent i 1998. Tilsvarende positiv vinkling utgjør 30 prosent i 2008 og 23 prosent i 1998. Dette er i tråd med mine forventninger og stemmer også overens med annen forskning på framstilling av islam i mediene i Norge og den vestlige verden.

Men hvilken rolle har imamen i de sakene der han intervjues? Er hans funksjon i artiklene den samme som hovedvinklingen, eller er det grunn til å differensiere? I 2008 var sakene der imamen var intervjuet i noe større grad positivt vinklet enn sakene totalt, med 47 prosent positiv vinkling mot 30 prosent for alle saker det året. Tilsvarende tendens ser man i 1998, der 44 prosent av sakene der imamen er kilde er positivt vinklet mot 23 prosent for alle⁵². Et annet moment, og her tar jeg forbehold ettersom det er få enheter, er at også i saker der hovedvinklingen er negativ, er imamens rolle positiv eller nøytral. En kritisk vinklet sak er altså ikke ensbetydende med at en imam sier noe sjokkerende. Et eksempel kan være et drap som ble begått på Rykkinn i 2008 – en ung gutt tok livet av sin kamerat med kniv. I

⁵² Her er det få enheter og store muligheter for feil, men jeg vil likevel si det er en tendens i materialet.

forbindelse med en minnestund trykker Dagbladet imamens tale i sin helhet og hans tilstedeværelse og ord framstilles som et bidrag til den forsoningen som fant sted⁵³. I tillegg er andelen saker der kritiske spørsmål stilles til imamen lavere enn forventet. I 2008 skjedde det i fem av sakene, mens det i 1998 var tre saker i materialet der imamen fikk tydelige kritiske spørsmål. Spørsmålene som er stilt imamen i to saker hvert av årene har jeg klassifisert som ”medhårs”. I dette legger jeg at tematikken og situasjonen er slik at det kunne vært stilt kritiske spørsmål – uten at det skjer.

Når imamen først intervjues, dreier det seg i større grad om positive tema enn når imamen bare nevnes. Samtidig kommer imamen til orde i en del saker som en positiv stemme; en som ønsker forsoning og forbedring der hovedtema og -vinkling i utgangspunktet er negativ. Han får sjeldnere enn antatt kritiske spørsmål; de kommer i alle fall sjelden på trykk sammenliknet med hvor ofte imamen nevnes i mediene. Mulige forklaringer kan være at det er vanskelig å stille folk kritiske spørsmål av høflighetshensyn, kunnskapen om feltet kan være for dårlig til at man tør å stille kritiske spørsmål eller frykt for å framstå som rasistisk. Det kan også ha med premissene for intervjusituasjonen å gjøre. Kanskje stiller ikke imamen opp i intervjuer der han vet kritiske spørsmål kommer – eventuelt ønsker moskeene at det er andre enn imamen som skal svare på slike spørsmål. En annen forklaring kan være at mitt utvalg (de tre årene) ikke fanger opp de mest *imamkritiske* fasene. Det er interessant å se dette i sammenheng med Integrerings- og mangfoldsdirektoratets årsrapport for 2009, der 71 prosent av sakene om innvandring var problemorienterte⁵⁴. Sammenliknet med dette, framstår intervjuene med imamen enda mer forsiktige. Men den forholdsvis forsiktige omgangen med imamen som intervjuobjekt står i kontrast til hvordan imamen beskrives i de sakene hvor han ikke er intervjuet.

4.4 Hva sies om imamen?

Hvordan imamen omtales i saker der han ikke er kilde, var ikke opprinnelig en del av undersøkelsen. Men ettersom det utgjør en betydelig del av materialet, fanget det min interesse underveis i lesingen. Særlig i kommentarer, mer beskrivende reportasjer og i leserinnlegg er ordet imam, spesielt i artiklene fra 2008, blitt et ord som kastes ut, gjerne med

⁵³ ”Forsoningen” og ”Dette sa imamen i sin tale”, Dagbladet 2. juli 2008

⁵⁴ IMDis årsrapport: <http://www.imdi.no/no/Arssrapporter/aarsrapport2009/Forskerne/Innvandrere-i-norske-medier/Fremstilling-av-innvandrere-i-media/>

tilhørende (og negativt ladde) adjektiver. Det betyr på den ene siden at norske avislesere antas å kjenne til imamen – samtidig forutsettes det at leserne har noen assosiasjoner til hva en imam er, som journalister og andre skribenter benytter seg av og spiller på. Omtalen av imamen illustreres med tre eksempler fra ulike sjangre og aviser.

Det første er et portrettintervju med politiker og advokat Abid Q. Raja i Dagbladet. Raja dukket første gang opp i norsk offentlighet da han var talsmann for moskeen World Islamic Mission i Oslo. Imamen nevnes i saken på denne måten: *”Der hadde norske medier intervjuet mumlende imamer med skjegg i 20 år, men plutselig en dag dukket det opp en ung, velkledd mann som snakket feilfritt norsk”*⁵⁵. Her stilles Raja opp mot en udefinert gruppe ”mumlende imamer med skjegg”. Det gjøres også et poeng av at Raja, i motsetning til imamene, snakker bra norsk. Min tolkning av dette er at der Raja snakker klart og kjapt, er imamene vage. Jeg får også inntrykk av at å intervjuer mumlende imamer ikke har vært spesielt vellykket, og at Raja kom som et avløsende og befriende friskt pust. Imamene som gruppe nyanseres heller ikke – de brukes bare som et retorisk grep, som representanter for en ytterlighet som får fram hvor ny og annerledes Raja er.

Mitt andre eksempel er en kommentarartikkel i VG. Den er en oppfølger til en nyhetssak om at etnisk norske nordmenn konverterer til islam. Journalisten skriver:

*Leser man Koranen, og det burde enhver som ønsker å delta i denne viktige debatten gjøre, vil både islamofober og enøyde imamer oppdage at det er et overgrep mot islam å låse seg til en oppfatning som er oppstått under bestemte forutsetninger i en bestemt historisk periode, og tviholde på dette som den eneste saliggjørende tolkning*⁵⁶.

Her brukes igjen imamen som et ytterpunkt, og denne gangen er det adjektivet enøyde som benyttes for å beskrive representanter for standen. Også her forutsettes leseren å kjenne til imamen. Artikkelen for øvrig er positivt vinklet, men igjen er det imamen som dras fram for å vise hvordan vi *ikke* vil at det skal være, sammen med de islamofobe på den andre siden. Skriftlærde kritiseres også, så imamen står ikke alene som representant for muslimene som burde endre seg. Ordet enøyde som brukes for å beskrive imamen, kan erstattes med sneversynt. Imamen ser ikke bare verden på en *annen* måte enn forfatteren, han ser mindre av den. Dersom imamene bare hadde åpnet begge øynene, ville de ha sett verden slik den egentlig er. Forfatteren setter også seg selv over både skriftlærde, imamer og islamofober ved

⁵⁵ ”Snakkistaneren”, Dagbladet 19. april 2008

⁵⁶ ”Islam på norsk”, VG 19. februar 2008

å si at ingen av dem har forstått hvordan Koranen skal tolkes. Dette er ikke unikt for denne artikkelen, men bidrar til å sette imamen i et enda grellere lys. I kommentaren virker det som om selv VGs journalister vet mer om islam enn imamene.

Eksempel tre er et leserinnlegg fra Aftenposten, noe det i materialet blir stadig flere av. Innlegget er del av en pågående diskusjon om kirkeklokker og støy, og handler egentlig ikke om islam, slik mange andre debattinnlegg gjør. Imamen nevnes i denne sammenhengen: *”Det kan være tungt å svelge, men for mange på utsiden er det ikke vesentlig forskjell på en kirkeklokke, en hoiende imam, en gressklipper eller en tung motorsykkel som bryter stillheten”*⁵⁷. Igjen dras imamen fram som eksempel på noe negativt, og uttalelsen må, slik jeg ser det, sees i sammenheng med bønneropdebattene som har vært ført i Oslo tidligere. Bønnerop er støy, og sammenliknes med gressklippere og motorsykler. Men her settes ikke islam opp mot kristendom som en religion som hører hjemme her. Imamens bønnerop settes opp mot stillheten, som innleggsforfatteren savner.

Disse tre eksemplene er ment som illustrasjoner på en tendens jeg ikke har dokumentert med tall, men likevel observerte i gjennomgangen av materialet. Imamen, trolig på grunn av konnotasjonene som følger med ordet, fungerer som retorisk grep i en del saker der man trenger et ytterpunkt eller noen å kritisere innenfor islam. Ved å slenge ut ordet imam vekkes en del assosiasjoner til live, knyttet til Kadra-saken, imamers uttalelser om dødsstraff for homofile og strenge tolkninger av islam. Disse skrives ikke ut, men underkommuniseres. Hvis man setter dette i sammenheng med at sakene der imamen faktisk intervjues er mer positive enn de øvrige, blir det interessant. Det er lettere å slenge ut en uspesifisert karakteristikkk der man spiller på andres fordommer i mottakelsen av budskapet enn å skrive kritisk om en person du selv har snakket med.

4.5 Imamen som illustrasjon

En annen observasjon jeg gjorde underveis i lesningen av materialet, er at imamen flere ganger dukker opp i bildeteksten – men ikke i teksten for øvrig. Han har vært til stede da intervjuet ble gjort, men andre representanter for moskeen har svart på spørsmål. Imamen framstår likevel som en sentral del av saken når den kommer på trykk fordi han utgjør

⁵⁷ ”La oss få stillheten tilbake”, Aftenposten 5. juni 2008

hovedmotivet på bildene som følger teksten. Mange av de norske imamene ikler seg tradisjonelle klær fra landet de har opprinnelse i. Kjortel og imamlue er iøynefallende og kan gi assosiasjoner til islam, og bidrar dermed til å illustrere hva saken handler om. Imamen brukes også i beskrivende passasjer i reportasjer. Her omtales imamen, og utgjør gjerne også bildet, men snakker ikke. I stedet dukker tittelen imam opp i stemningsskapende skildringer, som i en sak om id-feiring: ”Bak dørene i idrettshallen Vallhall i Oslo høres en summende lyd. Inne står en mann i grå og hvit kappe og taler. Det er imam Mehboob-ur-Rehman. Han holder foredrag om viktigheten av fastemånedens ramadan som var ved veis ende på tirsdag”⁵⁸. Så intervjues moskeens talsmann. Dette viser igjen at imamen er viktig som *symbol*, både på bilde og gjennom tekst. Årsakene til dette kan være det jeg allerede har vært inne på: imamen har et utseende som gjør at han fungerer som illustrasjon på det saken handler om, og bildene der han er synlig, velges til å følge saken. Andre forklaringer kan være språkproblemer – mange av imamene snakker ikke norsk, og journalistene foretrekker andre muntlige kilder. Alternativt har det vært bevisst fra imamens/moskeens side at andre enn imamen skal snakke, eller fra journalistens, som vil stille spørsmålene sine til noen andre.

4.6 Oppsummering

Det er en kraftig økning i antallet saker fra 1988 til 2008, men størsteparten av materialet er saker der imamen omtales, ikke intervjues. I 2008 er det fortsatt bare 19 saker med imamen som åpen kilde i de tre avisene. Bruken av *ordet* har dermed tatt over for bruken av *personen* imam. De ganske få sakene der imamen intervjues, handler om konfliktfylte tema, men imamen har gjerne en positiv rolle i saken. Det er også eksempler på at journalisten bevisst har forsøkt å vise en annen side ved imamen enn den stereotype konservative. Imamen stilles sjelden ”til veggs” og får få kritiske spørsmål. Samtidig står imamen ofte som eneste kilde i artiklene. Bruken av ordet imam er i flere av sakene, særlig fra 2008, et retorisk grep som kan utnyttes for å kritisere islam. Det er flere eksempler på negative karakteristikk i mitt materiale. Det som skrives om imamen i avisene, er dermed ikke noe som er under Oslo-imamenes kontroll. De er blitt et symbol på noe kritikkverdigg og ordet brukes for å få det fram, mens de gangene imamer faktisk sier noe, framstår de oftere på en måte som strider mot disse karakteristikkene.

⁵⁸ ”Atskilt i Valhall i bønn mot Mekka”, VG 2. oktober 2008

5 Imamen som kilde

Som forrige kapittel viser, omtales imamer oftere enn de brukes som journalistiske kilder. Men norske imamer intervjues i norske medier – og har blitt det siden moskeene ble etablert. I dette kapitlet vil jeg svare på min andre hovedproblemstilling, nemlig: *Hvordan har samspillet mellom imam og journalist utviklet seg siden etableringen av moskeer i Oslo?* Presentasjonen vil være en framstilling av endringstrekk som er kommet fram i de ti intervjuene jeg har gjort, og jeg vil også fylle ut eget materiale med rapporten om Oslo-moskeers informasjonsvirksomhet. I presentasjonen vil imamens og journalistens roller og endringene av disse være hovedfokus. Jeg vil i tillegg omtale endringstrekk ved moskeene og avisene, men disse fungerer mer som en kontekst for å forstå hvordan rollene har forandret seg. Måten jeg har forholdt meg til eget materiale på er at jeg har dratt ut de elementene som beskriver utviklingen over tid og lagt vekt på det som tas opp av flere. Dette tar jeg hensyn til i presentasjonen, og ønsker å vise at det er variasjoner mellom moskeene.

5.1 Imamen som journalistenes kilde

Sitatet fra portrettintervjuet over, ”*Der hadde norske medier intervjuet mumlende imamer med skjegg i 20 år...*”, kan illustrere den første utviklingen etter at moskeene ble etablert, om enn spissformulert. Da moskeene og muslimene var nye i Norge, var imamen en kilde mediene kjente og brukte. En av journalistene skildrer den gamle responsen i redaksjonen da det blusset opp en sak knyttet til innvandring eller islam: rykk ned til moskeen! Sin egen rolle i denne tidlige fasen beskriver hun slik: ”...før jeg hadde mange kontakter og før jeg ble bevisst det, [har jeg] vært en av de som har løpt til moskeene og bedt om uttalelser og intervjuet folk der og imamer opp og ned i mente om alt fra tvangsgifte til folk som slår sine koner”. Hun mener denne ”imamrefleksen” nå er avløst av at journalistene har fått bedre og flere kilder. En annen journalist mener denne tidlige bruken av imamen er avløst av Islamsk Råd. Han sier: ”Sånn sett tror jeg nok at imamene har mindre arbeidspress i forhold til media, for mange kontakter IRN i stedet for imamene”. Men selv om journalistene virker å ty til IRN når de skal ha uttalelser på vegne av muslimer i Norge, brukes fortsatt imamen som kilde. Men nå er det oftere i saker knyttet til moskeen de representerer, som en kjent person, eller som én av flere imamer fra ulike land og retninger som får si sin mening om et tema.

Imamene som er blitt og fortsatt blir intervjuet – hva mener de? Tre av imamene forteller at de ikke var forberedt eller innstilt på rollen som talspersoner i mediene da de kom til Norge som imamer eller begynte å arbeide etter endt studium. De to andre hadde arbeidet som imamer i områder hvor det ikke er så uvanlig at imamen er offentlig, og anser det som en av imamens oppgaver. Flere beskriver møtene med journalister som tidvis svært intenst og utmattende, også om imamene på forhånd visste hva de gikk til. En av imamene svarer *”Veldig mye. Så mye at jeg er trøtt”* på spørsmål om han har hatt kontakt med journalister. I enkelte saker har pågangen mot enkeltimamer vært så stor at de nærmest har måttet gå i skjul. En imam beskriver en uutholdelig situasjon i forbindelse med en enkeltsak, der journalistene ringte i 8 av døgnetts 24 timer i flere dager. Han mener et slikt press kunne vært akseptabelt mot en bedrift, men ikke en enkeltperson. Likevel er alle fem positive til å snakke med journalister – én med forbehold om at temaet er saklig. De fleste sier aldri nei til journalister, med mindre de ikke har tid eller anledning, eller ikke har satt seg inn i saken.

Årsakene til at de mener det er riktig å la seg intervju, varierer: som lærd er det jobben din og en plikt å svare på spørsmål om islam, gjennom mediene kan budskap spres til større deler av samfunnet enn bare i moskeen, mediene har en nøkkelrolle i samfunnet som borgerne må ta på alvor og samfunnet som helhet kan tjene på bedre kunnskap om muslimer og islam. Samtidig trekker flere fram at det er særlig viktig for minoritetene å ha talspersoner, og de som sier noe om det, uttrykker stor bevissthet om å være talsperson. I ett intervju sier tolken om imamen: *”Han vet han er en religiøs skikkelse, har en religiøs rolle som vil oppfattes som det i samfunnet. Det gjør også at det er et stort ansvar. Det krever at man har tunga rett i munnen, at man vet hva man sier og at det blir litt kontroll på det. Og at det er litt organisert”*. En annen imam forklarer at han var veldig usikker i starten, og at ett problem er at han stilles spørsmål om så mange og forskjellige saker fra hele verden. Det er ikke mulig å ha oversikt over alt. Likevel understreker han at han nå tør å stå fram, tør å være en representant etter at han har vunnet tillit over tid. Én av imamene, som ikke er så tett knyttet opp til en moské, er opptatt av at det er en forskjell på å være en talsperson og en representant. *”Jeg er bevisst at jeg er en talsperson for muslimer/islam. Det er jeg bevisst på. Men jeg er ikke noen representant. Talspersoner er jo ofte en representant som representerer organisasjonen eller firmaet eller menigheten eller hva det er, og det er jeg ikke”*.

Hvordan har intervjuene gått? Og hvordan kommer de i stand? Først vil jeg påpeke at alle informantene sier det nesten alltid er journalisten som tar kontakt med imamen, ikke motsatt. Journalistene ønsker et intervju, en kommentar til en sak eller at imamer skal stille opp i debatter. Enkelte av imamene poengterte at de alltid er tilgjengelige for journalistene, men dersom de selv har noe å formidle, er det derimot veldig vanskelig. *”Hvis jeg tar kontakt sier de nei, vi har ikke tid. Du må sende et brev til oss”*, sier en av imamene om hvilken respons de får. Stoffet moskeene vil selge inn og mener er viktig å få fram, for eksempel positive sider ved moskévirksomheten som dialogarbeid og arrangementer, er ikke relevant for journalistene. Dette henger trolig sammen med at flere av imamene i intervjuene uoppfordret uttrykte en forventning til hvilken rolle de mente journalisten burde spille i samfunnet. Denne henger ikke sammen med den selvforståelsen journalister har av egen rolle, som jeg presenterte i kapittel 2. For journalistene er det viktig å dekke de vanskelige sakene, det kritikkverdige og problemene. Det som går bra, er mindre sentralt i samfunnsoppdraget – uten at det betyr at det skal overses. Imamene framhevet imidlertid mediens muligheter for å nå mange og dermed kunne bidra til å dempe konflikter. Som en av dem sa: *”Medias rolle [bør] også være konfliktdepende og en opplæringsrolle. Det å opplyse”*. En annen trekker fram at journalistene har mulighet til å stoppe når fordømmelsen av en hendelse har kommet, men at de likevel fortsetter saken – og bidrar til at den eskalerer. *”De tjener penger på det, men de må ikke glemme det samfunnet vi bor i”*, sier han.

Imamene sier de fleste intervjuer går greit, men de påpeker også at de har lært mye av møtet med mediene. Dette er både en følge av at de har erfaring og rutine, og et resultat av at de har lært av dårlige opplevelser. De beskriver at enkelte uttalelser har kommet litt uheldig ut og innrømmer at noen saker har blitt håndtert dårlig⁵⁹. Én av imamene forteller at han har tatt to mediehandteringskurs for å kunne møte mediepågangen. *”Ja, jeg personlig var veldig uerfaren i forhold til media, så man trengte veldig mye tid til å få noe på plass. Og også med tiden tok vi, nei jeg, mediekurs som jeg tror er veldig, veldig nyttig og viktig for oss som er offentlige”*. Han sier han har lært å snakke kortere og tydeligere, og at flere i hans organisasjon hadde fått slike kurs om det var ressurser til det.

⁵⁹ Her er det verdt å merke at imamene jeg har snakket med, fortsatt er aktive. De som har hatt veldig dårlige erfaringer, trekker seg kanskje helt ut av debattene eller er flyttet fra landet.

Flere av imamene kritiserer journalistenes arbeidsmetoder. Én mener de vrir og misforstår uttalelser med vilje. En annen har uten hell forsøkt å få fjernet deler av en sak ettersom han mente det som var tatt med var irrelevant, mens en tredje forteller at han misliker at så lite av det som blir sagt faktisk kommer på trykk. Etter to timer lange intervjuer blir de oppgitte over å se at én detalj er tatt ut av sin sammenheng og brukt som overskrift. Dette sammenfaller med det moskérepresentantene sier i rapporten om Oslo-moskeers informasjonsarbeid. De er gjennomgående kritiske til mediernes dekning av islam (Bjerke et al. 2007).

Journalistene påpeker på sin side at én av årsakene til at det har gått galt i noen saker kan være enkelte av imamenes og moskérepresentantenes uvante måte å uttrykke seg på. Én nevner et konkret eksempel hun ikke skrev selv, der det ble vinklet på én omstridt uttalelse fra et intervju, og at saken førte til omfattende debatt. Hun mener intervjuobjektet uttalte seg veldig kronglete og uklart og at det ikke var vanskelig å se hvorfor desken laget nettopp den overskriften. Uttalelsene og resonnementene var heller ikke tilrettelagt for et publikum som ikke var kjent med konsepter og begreper innenfor islam – det handler om å se an sitt publikum. En annen journalist, som har intervjuet imamer i inn- og utland oppsummerer: *”Deres poetiske retorikk er ikke skapt for en tabloid medievirkelighet”*.

Da imamene ble spurt om hvilke temaer journalistene er interessert i, nevner de stort sett vanskelige, negative og aktuelle spørsmål som kvinners rettigheter, diskriminering, rasisme, problemer knyttet til ytringsfrihet, homofili, tvangsekteskap, krigen i Afghanistan og forholdene i Pakistan. To av journalistene forteller at de etter oppslag har kommet i konflikt med imamer de brukte som kilder. En av journalistene sier han har fått problemer med å jobbe med flere av moskeene som følge av kritiske artikler. *”De følger nøye med på hva som blir skrevet om både innvandring og islam”*, sier han. Ifølge den andre journalisten som kom i konflikt med en imam, var årsaken en tittel på en sak som egentlig var positiv. Tittelen var ironisk – noe imamen og moskeen ikke oppfattet slik, og tolket i verste mening. Uenighetene stakk så dypt at det i ettertid ikke var mulig for journalistene å kontakte imamene de havnet i konflikt med, igjen. Samtidig er det eksempler på positive saker om for eksempel nye moskébygg eller ved at imamene intervjues om andre tema enn islam, ved at de er blitt kjente mediepersonligheter. Til intervjuene med imamene hadde jeg med slike ”annerledes” intervjuer som diskusjonsmateriale. Flere av dem reagerte med smil og latter på disse sakene, og sa de var uvanlige, men at det var morsomt å stille opp. En imam sier dette er noe nytt som

har dukket opp. En journalist sier at det på nyhetsplass er vanskelig å få på trykk saker uten konfliktpotensial; slike saker er ikke noe redaksjonsledelsen selv ønsker. I andre deler av avisen, for eksempel på kommentarplass, er det større aksept for andre vinklinger og tema.

Er imamen en god kilde? Og er han den riktige å snakke med? Imamene jeg har intervjuet, er valgt ut på bakgrunn av at de har vært framme i mediene – og mener dermed at det er riktig at imamen snakker offentlig og er en talsperson. Jeg kan derfor ikke si hvilke begrunnelser de som ikke deltar i offentligheten har for å holde seg unna. Imamene mener også at de i tilstrekkelig grad greier å formidle til journalistene hvem de representerer når de uttaler seg, og flere understreker at dette er nødvendig: journalistene har iblant oppfatninger av at imamene representerer flere enn de gjør. En imam sier journalistene tror han er mektigere enn han er: *”...folk misoppfatter på grunn av imam Khomeini. Folk har hørt om ham veldig, veldig mye og hans synspunkter. Siden jeg også kalles imam tror de jeg har veldig mye makt, kan voodoo, kan utvise en fatwa, styre alle de andre. Det er fullstendig feil”*. Imamene beskriver at de i intervjusituasjonen må klargjøre om de uttaler seg på egne vegne eller om det står flere bak dem (en organisasjon, moskeen, muslimer i Norge). Imamene jeg har snakket med er også i ulik grad tilknyttet moskeer og organisasjoner – dette vil ha innvirkning på hvem de representerer i ulike sammenhenger. En av imamene understreket at han ikke ønsker å bli *for* sterkt knyttet til en moské ettersom moskéimamene i stor grad blir bundet av styret og organisasjonen som har ansatt dem og må komme med runde uttalelser. Han vil stå fritt for å slippe å bekymre seg for å si noe som går på tvers av menighetens syn.

Tre av imamene mener at imamer, og andre kilder ved moskeene som brukes i mediene, ikke alltid er de som burde vært stilt spørsmålene de får. De mener feilen da skjer i to ledd: hos journalisten som spør gal person og hos vedkommende som svarer i vei uten å ha tilstrekkelige kunnskaper. Gale svar i mediene kan skape problemer både for minoritet og majoritet. En av imamene som går langt i denne kritikken av representanter for moskeene, sier:

... når det gjelder Norge er storsamfunnet flinke til å forstå at en del spørsmål som skulle vært stilt til en biskop, skal man ikke stille til en prest for eksempel. Da vet man at biskopen står høyere enn en prest. Når det gjelder muslimer så sier man okei er det en imam, så bare kjør på. Man gjør ikke noen forskjell. Det er imamer som ikke har annet enn basiskunnskap, de er ikke lærde, de vet bare det dagligdagse. De har ikke autoritet til å svare på om ting som er dypt religiøse.

For at de riktige personene skal stilles de riktige spørsmålene, må journalistenes kunnskapsnivå økes, moskérepresentanter må bli flinkere til å sende enkelte spørsmål videre

og det trengs flere dyktige muslimske talspersoner med kunnskap om både Norge, norsk språk og islam.

Jeg stilte spørsmål om hvordan arbeidsfordelingen mellom styrene i moskeene og imamen er når det gjelder uttalelser til pressen. Der enkelte moskeer veldig tydelig skiller mellom hva imamen har lov til å uttale seg om (ofte kun religiøse spørsmål) og hva som er styrets oppgave, er det i andre moskeer avhengig hvor stor autoritet imamen har internt. Journalistene bekrefter også dette: der noen imamer oppfattes å ha en sterk rolle i moskeen og bestemmer mye selv, er det andre som fungerer som marionetter for styret. Både direkte og indirekte fikk også jeg dette bekreftet da jeg gjorde intervjuene med tolk. Den ene sa åpent at en representant for styret eller administrasjonen var til stede for å på den ene siden være tolk og på den andre siden følge med på uttalelsene slik at de kan kontrollere det som er sagt. Tolken, som også var informasjonsansvarlig i moskeen, sa *”du kan bare sitere alt på imamen”* da jeg uttrykte bekymring for at imamen kom litt lite til orde sammenliknet med ham. Den andre situasjonen var mindre uttalt og er basert på min oppfatning av det som hendte: tolken som jeg hadde blitt forespeilet, kom ikke. I stedet ble et styremedlem med på intervjuet, og jeg oppfattet at han forsøkte å styre deler av samtalen. Enkelte av journalistene har liknende erfaringer, og flere av dem understreker at dersom de skulle gjort noen skikkelige saker på moskémiljøene i dag, ville de stilt med egen tolk for å unngå at informasjonen siles og at det tilrettelegges. Dette er blant begrunnelsene for at noen av journalistene i liten grad intervjuer imamen. De er iblant usikre på hvem de egentlig ender opp med å intervjuer: imamen eller styremedlemmet som var med.

I hvilke saker mener journalistene imamen er en riktig kilde? På spørsmål om imamenes autoritet og hvem de representerer, fikk jeg ulike svar fra journalistene: de har makt og bør undersøkes mer kritisk, de er ikke alltid de best skolerte og mest kunnskapsrike i moskeen og derfor bør man snakke med andre og journalistene har gjort dem mektigere enn de er ved å benytte dem som kilder. Journalistene har også ulike oppfatninger av hvem imamen representerer, og de understreker at det varierer fra imam til imam: enkelte representerer kun seg selv, andre tenkes å være en representant for moskeen og deres religiøse tankesett. En av journalistene forsøker å snakke med flere imamer som representerer ulike retninger dersom han benytter imamer som kilder – nettopp for å få fram at det ikke er enighet. Men det er ikke enkelt å ha oversikt. En av journalistene forteller at hun etter at avisen hadde intervjuet en

imam i avisen, kunne få tilbakemeldinger som denne: *"Hallo, han dere har på trykk i dag – folk ler! Han er en hjelpeprest og er helt puslete."* Denne typen reaksjoner er blant årsakene til at hun synes imamen som kilde er vanskelig – det er ikke lett å vite hvem som faktisk har autoritet. En annen, som har fulgt feltet i mange år, sier hun vurderer imamen på samme måte som andre kilder: har han kompetanse og intern autoritet, hvilke tidligere erfaringer har hun med vedkommende, driver han dobbeltkommunikasjon og i hvor stor grad opplever hun at imamen står fritt til å si noe på egen hånd? Journalistene har imidlertid enda mindre tiltro til at alle leserne greier å se hvem imamen representerer. Tre av dem tror publikum kan oppfatte en imam som *islam* eller *muslimenes* stemme, noe som forsterker behovet for å ha flere kilder.

Journalistinformantene har også ulike oppfatninger av i hvor stor grad de ønsker å benytte imamen som kilde i dag. To vil bruke ham like mye som eller mer enn i dag, mens andre mener imamen dels har utspilt sin rolle som talsperson og er erstattet av andre. Det etterlyses bedre og mer kritisk journalistikk på imamens rolle og makt internt i moskémiljøene, særlig i de moskeene som har lukket seg mot omverdenen. Men imamen som kilde i mer allmenne saker om spørsmål knyttet til innvandring, eller som en representant for innvandrerbefolkningen, omtales som unaturlig eller utdatert av tre av journalistene. Enkelte unngår imamen om de kan. Én mener bruken av imamen som kilde i konfliktfylte saker heller ikke har bidratt til bedre debatt. Det bidrar til å få fram maksimale motsetninger, ikke ny forståelse, og debatten blir enkel. Dersom journalister bruker imamen som hovedstemme, blir motsetningene stående som representative for muslimer. *"Det blir sånn at vi er med på å lage en for enkel debatt og gi dem en allmektig rolle som jeg ikke mener det er vår oppgave å gjøre"*, sier hun. En annen påpeker at dersom man snakker mye med moskeene er det grunn til å tro at kun de konservative blir hørt. Dette står i kontrast til en av imamene som går langt i å støtte imamens inntog i mediene: *"Jeg tror det er en veldig god utvikling, faktisk. Det er ikke noe problematisk å ha imamen til å uttale seg, delta, bli aktiv i offentligheten. Tvert imot er det ønskelig"*. Et interessant paradoks her er at nå som imamene i større grad enn på 1990-tallet faktisk kjenner det norske samfunnet og snakker norsk, mener enkelte av journalistene de er mindre relevante som kilder.

Journalistene har også oppfatninger om hvorfor imamen blir og er blitt benyttet som kilde. Årsakene kan være at man søker en som kan uttale seg på vegne av mange, at han stilles spørsmål i kraft av å være religiøs leder – eller mer selvkritisk: det henger sammen med dårlig

kildenettverk og lavt kunnskapsnivå hos journalistene. Imamen er kjent, har symbolverdi, og er blitt brukt mer enn hans makt egentlig tilsier. To av journalistene nevner også Ap-politiker Aslam Ahsan som eksempel på andre personer med minoritetsbakgrunn som tidligere har fått uforholdsmessig mye plass som kilde om spørsmål knyttet til innvandring. *”Tidligere hadde de bare nummeret til Aslam Ahsan og ingen andre”*, sier en av journalistene, som mener det er blitt litt bedre nå – selv om det ikke er bra nok.

I motsetning til imamenes skildring av at de alltid er tilgjengelige for mediene, mener flere av journalistene at imamene er vanskelig å få tak i – og vanskeligere nå enn før. Én side ved dette er praktisk – de kan være vanskelige å nå på telefonen, det er ingen til stede som kan være tolk, du får beskjed om å komme tilbake senere. Én mener også moskémiljøene og imamene er skeptiske til journalister og til henne som kvinne. Enkelte menigheter, særlig de somaliske, dras av flere fram som særlig vanskelige å få kontakt med. De framstilles som mer lukket nå enn et tiår siden. Den senere utviklingen, ifølge journalistene, kan tyde på at imamen i større grad enn tidligere *beskyttes* mot medieeksponering av sin menighet gjennom siling av henvendelser. En av journalistene beskriver utviklingen slik:

... hvis du helst vil snakke med en eller annen statsråd så får du infoavdelinga først, og litt sånn er det [i moskeene] også. At det er litt siling. At når du tar kontakt med moskeen, så er det ikke imamen du kommer i kontakt med først. Da er det noen i styret i moskeen eller om de har en talsperson eller sånn. Og det er det jeg mener med å beskytte. De vil helst det skal gå den formelle veien.

5.2 Endringer i moskeene

I tråd med Giddens’ syn på aktør og struktur ser jeg også på konteksten og hvordan den har forandret seg. Moskeene er endret i ulik grad og retning siden journalistene begynte å ta kontakt med dem. Der noen har utviklet et helt apparat for medie henvendelser og ønsker en bred kontaktflate mot storsamfunnet, har andre – kanskje som en følge av negativ omtale og kritikk – lukket seg. Jeg har forholdt meg til de som har åpnet seg, og vil i dette kapitlet konsentrere meg om dem. De endringene jeg omtaler her, vil dels beskrives generelt og dels knyttes opp til én enkelt moské. Her omtales både moskeer jeg har vært i kontakt med og en rekke andre som har kommet opp i samtaler. Jeg mener denne delen ville gitt liten mening om jeg ikke brukte navnet på enkelte av moskeene.

Et av de tydeligste utviklingstrekkene ved moskeene er at de fleste har én eller flere personer som har ansvar for informasjonsarbeidet utad, derunder også kontakt med pressen. Disse kan

ifølge Bjerke et al. (2007) være mer eller mindre formelle og tillagt ulik vekt. Det varierer i hvor stor grad den som innehar rollen, er bevisst den. Disse personene har ulike titler og arbeidet gjøres på frivillig basis. Målet er å ha et bindeledd mellom moskeen og det øvrige samfunnet, derunder mediene. Det er gjerne de store moskeene som er best organisert med hensyn til informasjonsansvarlig, men ikke alltid. Ifølge Bjerke et al., som har undersøkt ti moskeer, har World Islamic Mission (WIM), Central Jamaat-e Ahl-e Sunnat, Idara Minhaj ul-Quran, ICC og Nor Moské definerte pressekontakter, mens i flere av de andre moskeene overlapper denne rollen med andre funksjoner, som for eksempel styremedlem, styreleder, forstander eller imam. I enkelte moskeer deles ansvaret mellom imamen (religiøse spørsmål) og forstander/styreleder (organisatoriske spørsmål). Selv om mange har et etablert system for hvordan de møter pressehenvendelser, framstår det ikke like klart utad. Bjerke et al. viser til et eksempel der journalisten tror han eller hun har snakket med en talsperson fra moskeen, uten at det var tilfelle. Disse utviklingstrekkene bekreftes av mine journalistinformanter som sier de fleste moskeene de senere årene har utviklet et mottaksapparat for hvordan de skal håndtere medie henvendelser, men at det varierer hvor oversiktlig og velutviklet dette er.

Én måte å organisere informasjonsarbeidet på er ved å oppnevne en *talsperson*. Den første moskeen som gjorde dette var WIM, rundt 1996/97. Moskeen fikk enorm pågang fra mediene etter at deres moskébygg, Norges første, sto ferdig i 1995 og de merket behovet for at noen kunne besvare alle henvendelsene. Talspersonen ble Abid Raja, og han skriver i sin selvbiografiske bok *Talsmann* at ”journalister og andre interesserte hadde et nærmest umettelig behov for mer kunnskap om muslimer og islam” (Raja 2008: 113). Imamen og andre representanter for moskeen snakket for dårlig norsk til at de i tilfredsstillende grad kunne møte henvendelsene. Samtidig skriver Raja at muslimer og islam virkelig kom på dagsordenen i denne perioden. At valget falt på nettopp Raja, henger sammen med at hans far hadde vært aktiv i byggingen av moskeen. Dette førte til at WIM etter 1996 i veldig stor grad ble benyttet av journalister, og deres nybygde moské ble også tatt bilde av i alle mulige sammenhenger knyttet til islam. Senere fikk de en kvinnelig talsperson, Amber Khan, som journalistene også brukte flittig. En av journalistene jeg har snakket med sier det i årene etter WIM fikk talsmann var stadig flere moskeer som opprettet tilsvarende stillinger. I dag har ikke WIM noen talsperson, den siste sluttet i 2005 (Bjerke et al. 2007). At flere moskeer kan dele på å snakke med mediene, er trolig en lettelse både for WIM og journalistene, ifølge en av journalistene jeg har snakket med.

Kriteriene for utvelgelse av talsperson er i hovedsak at personen snakker norsk, har kunnskaper om islam og moskeen, samt kjenner det norske samfunnet godt nok til å vite hvilke uttalelser som passer i den norske offentligheten. Behovet dukket dels opp siden imamene ikke hadde alle disse egenskapene, særlig knyttet til språk og kunnskap om norske forhold. Talspersonene var troverdige både utad og innad (Bjerke et al. 2007). Slik ser vi at imamene fra midten av 1990-tallet ble erstattet av en ny gruppe talspersoner knyttet til moskeene. En del uttalelser som ikke var blitt oppfattet positivt i samfunnet gjorde, at imamen ble byttet ut med noen som visste hva man bør si i offentligheten for å sette moskeen i et godt lys. Samtidig benyttes fortsatt imamene som autoriteter knyttet til religiøse spørsmål – gjerne med talspersoner eller andre representanter for moskeenes utadrettede virksomhet som tolker. En av mine journalistinformanter peker imidlertid på at rollen som talsperson for moskeene kan være på vei ut igjen. *”...på 80- og 90-tallet så hadde man styremedlemmer som ikke behersket godt nok norsk. Men nå har man i flere menigheter medlemmer som har høy utdanning fra Norge slik at noen menigheter mener de ikke trenger talspersoner lenger”*. Han trekker også fram at noen moskeer nå har fått norsktalende imamer som eksempel på en ny utvikling.

Pressekontakter vil jeg se på som ett eksempel på profesjonalisering av moskeene. I intervjuene med imamer og journalister har flere andre trekk ved moskeenes møte med journalister også blitt trukket fram. *Siling* er en av de nye sidene ved moskeene. Det henger sammen med klarere ansvarsfordeling som beskrevet over, og medfører, som en av journalistene formulerte det, at *”...før så tror jeg man kunne gå mer rett på en imam for eksempel, mens de er blitt mer bevisst på hvordan man forholder seg til pressa”*. Det skal gå den formelle veien – og kanskje får du ikke snakke med imamen selv om du ønsker det. I et av intervjuene mine kom det fram at imamen ikke får vite om henvendelsene før alt er klart og det er avklart at han er den som skal uttale seg om saken.

Et annet utviklingstrekk er imamenes bruk av sitatsjekk etter at de har latt seg intervju – enten direkte eller ved at andre representanter leser gjennom saken. Flere av dem forteller at dette er noe de har lært seg å benytte over tid – dels som følge av uheldige formuleringer som har kommet på trykk og dels fordi det er et klart ønske at uttalelsene ikke skal gå på tvers av det moskeen står for. En av journalistene påpeker at sitatsjekken nesten går på bekostning av bruken av imamer, moskeer og IRN som kilder ettersom journalister ikke har tid til å vente på

dem. Han sier representanter for Islamsk Råd krever spørsmål skriftlig og full sitatsjekk på e-post, og at det tar tid å få bekreftelse tilbake. Samtidig har de blitt proffere ved at de i enklere saker svarer raskere og unngår å la det gå gjennom hele styret først.

Både journalister og imamer forteller at moskeene i noen grad sender pressemeldinger og tar kontakt med journalister dersom de ønsker å formidle noe eller vil ha pressedekning i forbindelse med et arrangement. Dette sammenfaller med det Bjerke et al. skriver i rapporten: moskeene søker i noen grad offentligheten, men da dreier deg seg om mer positive saker for menigheten enn i de sakene der journalistene tar initiativ. Årsaken til at de ikke tar mer kontakt enn de gjør, er at sakene de vil formidle, sjelden kommer på trykk (Bjerke et al. 2007). En av journalistene jeg intervjuet, som er kritisk til å bruke imamen for mye som kilde, forteller at hun har blitt kontaktet av moskeer, men at dette er saker som verken hun eller avisa mener er relevante for deres profil:

Det opplevde jeg før ofte hvis jeg hadde tatt én kontakt og det var ganske hyggelig, så ringte de for at de skulle ha en ekstra stor bønn eller gjest fra utlandet. Da tok de kontakt i sånne saker som de syns var stas på sånne religiøse premisser da. Så det ble jo ikke noe spesielt vellykket for da var jo ikke det sånne saker jeg var interessert i.

Moskeene har fått inn personer med bedre norskkunnskaper, har tydeligere organisasjonsstruktur med hensyn til hvem som skal uttale seg, benytter sitatsjekk og tar kontakt med journalister. Likevel er det fortsatt et stykke igjen til journalistene vil betegne dem som profesjonelle kilder, slik man ser innenfor andre deler av offentligheten. De er ikke like aggressive på å selge inn saker som andre, og én journalist mener de ikke helt har forstått dynamikken i mediene.

De har jo skjønt mediene, hvordan man jobber, selv om det fortsatt gjenstår litt i før de skjønner dynamikken da. For eksempel er de sånn at de sier: ja, men jeg sa jo også det. Hvorfor henge du deg opp i det? Og da sier jeg at jo, hvis du sier fire ting og én av dem er at homofili burde være forbudt så henger du deg opp i det. Så de er fortsatt ganske uproffe, men likevel har de vært i offentligheten og er i en tilpasning.

Dette kommer tydelig fram i intervjuene jeg har gjort med imamene: de har forsøkt å fjerne elementer de synes er irrelevante fra saker, de ønsker at *alt* de sier skal komme på trykk, de er oppgitte over at journalistene henger seg opp i enkelte deler av det de sier (det mest oppsiktsvekkende), noe som for en journalist framstår helt naturlig. En av journalistene reagerer også på at imamene er kritiske til at de får de samme spørsmålene gang på gang, gjerne fra samme avis. Hun mener det er passivt av dem å si ”dette har jeg jo sagt før” og ønsker heller at de er mer interesserte i faktisk å diskutere og å bidra til å få debatten videre.

Imamene og representanter for moskeene understreker på sin side at både moskeene og Islamsk Råd fortsatt i stor grad er basert på frivillighet, og at de ville kunne deltatt mer aktivt dersom de hadde flere ressurser.

Profesjonaliseringen har på én side gjort det lettere å komme i kontakt med moskeene, på den andre siden bidrar den i noen tilfelle å begrense tilgangen på informasjon og kilder – deriblant imamen. Imamene ”beskyttes” i ulik grad av sine moskeer og er vanskeligere å få tak i nå enn før. En av journalistene uttrykker i intervjuet bekymring over utviklingen med pressekontakter ved moskeene:

...som i den øvrige offentligheten betyr det at det er mer profesjonaliserte svar og det kan bidra til at du får mer offentlighet, men det kan også bidra til begrensninger i offentlighet. Dette er akkurat det samme som kommunikasjonsrådgivere i offentlige etater og private selskaper. Det både åpner for offentlighet ved at det er én person som er tilgjengelig for å kunne svare, men den personen har jo også ofte som del av sin jobbinstruks å begrense offentligheten.

Problemer er at det legges begrensninger på de personene man egentlig vil snakke med. For som journalisten sier: ”I noen situasjoner er det jo faktisk sånn at den relevante for oss [å snakke med] er imamen. Og nå får vi ikke det lenger”. Dette er, som nevnt i kapittel 2, et utviklingstrekk man også ser i næringslivet og i politikken. Samme journalist antyder også at årsaken til at imamen beskyttes, kan være at han ikke har fungert optimalt som talsperson, sett fra hele menighetens side. Det imamen har sagt, er ikke forenlig med hvordan de ønsker å framstå utad. Å kunne henvise videre til IRN eller be noen andre si noe, er dermed en strategi for å unngå kritisk søkelys på seg selv. Journalisten sier:

Ja, og det tror jeg kommer av to grunner. Én: imamer har uttalt seg om ting som i liten grad reflekterer det menigheten faktisk står for [...], imamen skal være en bønnemøteleder, ikke nødvendigvis en leder for hele moskeen [...]. Og to: at de har sett at imamen har sagt ting som blir gjentatt på bønnemøter, men som de ikke ønsker å gå ut offentlig med, nemlig kontroversielle holdninger som de får kritikk for i mediene. Så det er en todelt greie. På én måte søker disse menighetene, disse samfunnene å i større grad representere sine medlemmers meninger ved å kontrollere denne informasjonsstrømmen, men de søker også å unngå kritikk, kritisk søkelys på seg selv og sine holdninger.

Tilsvarende forklaring kommer fram i rapporten om Oslo-moskeers informasjonsvirksomhet: på grunn av en del uheldige uttalelser, har IRN fått et sterkere posisjon som muslimenes talerør. Dette kommer til syne ved at flere henviser til dem (Bjerke et al. 2007).

For imamen kan disse endringene i moskeene bety at han dels beskyttes slik flere journalister har beskrevet, og sendes fram som talsperson når det passer for moskeen. Samtidig viser min kvantitative innholdsanalyse at imamen iblant fungerer som illustrasjon, ikke som kilde.

Kanskje er dette også en ønsket utvikling fra moskeene som ledd i deres strategi for hvordan de skal framstå utad. Imamen representerer dem som symbol, mens de valgte representantene uttaler seg om moskeen på en måte som ikke går på tvers av deres offentlige profil.

5.3 Journalistenes nye kilder

Flere av journalistene peker på ett sentralt utviklingstrekk i dekningen av islam og muslimer i Norge: det er kommet flere kilder, også utenfor moskeene. I kapittel 4 antydet jeg at det på 2000-tallet ikke er noen eksplosjon i bruken av imamen i mediene, heller en utflating. Ut fra det journalistene sier, og min kvantitative innholdsanalyse, vil jeg si det i dag er betraktelig flere samfunnsdebattanter i saker knyttet til islam, noe som gjør behovet for journalistenes *imamrefleks* mindre. At moskeene har større bevissthet knyttet til når de sender fram imamen som talsperson og ikke, vil trolig bidra til det samme. Debatten i etterkant av Dagbladets trykking av en karikatur av Muhammed som en gris i starten av 2010, viser dette. Mange norske muslimer med svært ulike synspunkter ytret seg offentlig, og Lena Larsen, tidligere leder av Islamsk Råd, mener debatten representerer noe nytt: *"Et vannskille har funnet sted denne uka. Det er første gang at uenigheter blant muslimer i denne grad har utspilt seg i norske medier"* skriver hun i Dagbladet (Larsen 2010).

En av journalistene påpeker også at debatten om og dekningen av islam i Norge tidligere bar preg av fravær av kilder – *"det var Shabana Rehman mot imamene"*, i hennes spissformulering. Den samme journalisten mener fortsatt det er interessant å intervjuer imamer i saker der det er relevant og hvis han ikke blir eneste kilde, men som hun sier *"nå slipper vi å bruke imamen til alt mulig. På 90-tallet gjorde vi det, i år 2000 er det kommet flere stemmer"*. Moskeene er ikke lenger stedet å oppsøke i alle typer saker. En av journalistene sier: *"Det er naturlig å snakke med en imam i forbindelse med en muslimsk høytid for eksempel, men ikke hvis du skal ha en representant for innvandrerbefolkningen"*. Den samme journalisten søker sine kilder andre steder: *"Det er ikke så ofte jeg intervjuer imamer altså, eller personer ved moskeer. De er ikke så aktive i samfunnsdebatten. Så det blir ofte at man finner andre som er det, som enten er politisk aktive eller skribenter eller. Unge studenter, Muslimsk studentersamfunn har jeg brukt en del"*. Da jeg i intervjuene spurte om journalistene hadde intervjuet mange imamer, var det mange av dem som sa at de hadde snakket med en del, men at de helst velger en annen i moskeen enn ham dersom de først søker til moskeene: *"Hvis det*

handler om moskeen spesielt så er forstanderen ofte mer oppegående i mange tilfeller eller et styremedlem, gjerne yngre medlemmer. Og så menige medlemmer naturligvis". Flere drar fram forstanderen, og særlig Basim Ghozlan som er forstander i Det islamske forbundet/Rabita, som en person de ofte henvender seg til. I tillegg nevnes talspersonene eller andre former for pressekontakter av flere.

Nettopp dette ser ut til å være betegnende for utviklingen. Flere nevner behovet for å finne nye stemmer, nye folk, som enten representerer nye organisasjoner eller rett og slett seg selv. En sier: *"Jeg er veldig begeistret selv for de unge stemmene, alle unge kvinner som er kommet på banen"*. En annen bruker imamen i forbindelse med teologiske spørsmål og dersom det kommer politiske utspill som krever det. Men avhengig av dagsordenen kan helt andre kilder benyttes: *"andre kilder kan være organisasjoner som jobber med spesielle felt. Som for eksempel Mira-senteret som driver med et spesielt felt, rettet mot kvinner"*. Men selv om man henvender seg til nye mennesker, betyr ikke det at dekningen nødvendigvis er god. En av journalistene, som har vært med lenge, mener at den dekningen som preget Rushdie-saken, da den kom på slutten av 1980-tallet, fortsatt preger medieomtalen av islam:

Jeg begynte her i 88, og bare et par år etterpå kom Rushdie-saken. Det var en ekstrem forskjell før og etter. Og enda mer etter 2001. Men Rushdie-saken førte egentlig ikke til at folk ville vite så mye mer. Det handlet om å få folk til å si ja eller nei, presse folk til å ta [stilling]. Finne muslimer. Det var dét avisen ville i alle fall. Finne muslimer og høre om de var for eller imot, for eller imot. Ville de stå opp? Og det er jo litt sånn framdeles i mye av dekningen.

5.3.1 Islamsk Råd Norge

Særlig én kilde ser ut til å ha tatt over noe av den rollen imamene og moskeene har hatt, og det er moskeenes egen paraplyorganisasjon Islamsk Råd Norge (IRN). Organisasjonen ble stiftet i 1993 og representerer rundt 60.000 muslimer gjennom om lag 40 medlemsorganisasjoner og moskeer fra hele landet. IRN ble stiftet på bakgrunn av at Mellomkirkelig Råd trengte en dialogpartner blant moskeene. IRN har flere aktive komiteer som konsentrerer seg om ulike sider ved det å være muslim i Norge (Vogt 2000: 199ff; www.irn.no). En av dem er imamkomiteen, som samler imamer fra medlemsorganisasjonene, og som ifølge Oddbjørn Leirvik blant annet har vært sentrale i forbindelse med en del fellesuttalelser. Før IRN sier noe, er gjerne imamkomiteen grundig konsultert slik at IRN vet

de har ryggdekning for uttalelsene fra medlemsorganisasjonene⁶⁰. I 2007 fikk rådet sin første ansatte generalsekretær, Shoaib Sultan, som er lønnet over statsbudsjettet. At IRN har fått en generalsekretær betyr at det er to personer som har tillatelse til å uttale seg til mediene; både lederen, Senaid Kobilica, og generalsekretæren. Journalistene mener Islamsk Råd har hatt betydning for at imamen ikke lenger brukes så hyppig: *”...det er helt sikkert en del av utviklingen med at vi i mindre grad løper til de konservative imamene. I stedet henvender vi oss til Islamsk Råd. De blir sett på en seriøs debattpartner”*.

Både moskeene som er tilknyttet IRN og journalistene som snakker med dem virker det å være enighet om at dette er en organisasjon som fungerer. En journalist mener det er bedre å snakke med IRN enn med ti imamer om samme tema. *”Snakker man med IRN får man synet til alle sammen”*. Flere sier også at dersom de ønsker en autoritativ uttalelse på vegne av muslimer i Norge, så er IRN den naturlige kilden. En av journalistene går til imam eller forstander når det gjelder moskeer, *”men hvis det er generelle muslimsaker vil jeg heller gå på lederen i Islamsk Råd fordi han tross alt representerer mange. Eller hvis det gjelder imamer som sådan vil jeg kanskje få lederen i imamkomiteen”*. Moskeene ønsker selv at journalistene i større grad skal henvende seg til IRN når det gjelder generelle spørsmål (Bjerke et al. 2007). Den samme tendensen ser jeg i mitt materiale: *”Ja, men det blir ofte til at jeg ringer Islamsk råd, ikke sant. Og det tror jeg de vil også. Det har i hvert fall ICC sagt til meg en gang: Hvorfor spør dere oss, det er Shoaib Sultan dere skal snakke med!”*. Imamene selv påpekte imidlertid ikke dette i intervjuene med meg. De sier de ønsker å svare på så mye som mulig selv når journalister tar kontakt.

En av forhåndsantakelsene mine, formulert i innlendingen, var at imamene på vegne av muslimer i Norge må ta avstand, fordømme og nyansere dersom muslimer i Norge eller i verden gjør noe kritikkverdig. I min medieanalyse utgjorde ikke dette hoveddelen av materialet, og i intervjuene sier journalistene at de forsøker å unngå spørsmål av typen *”Tar du avstand fra...?”*. Men det anerkjennes som et kjent fenomen at denne typen spørsmål stilles – og kanskje særlig til muslimer. En av grunnene til at imamene i mindre grad stilles disse spørsmålene enn jeg trodde på forhånd, kan være at det er IRN som får dem. Som del av utviklingen med en proffere og mer representativ paraplyorganisasjon, får IRN oppgaven med å fordømme på vegne av en gruppe, gjerne samme sak igjen og igjen.

⁶⁰ Samtale 15. april 2010.

IRN er blant de som i størst grad krever sitatsjekk når de intervjues. De sender i tillegg ut pressemeldinger og legger ut uttalelser på sine nettsider, men som moskeene, er de ikke ansett som veldig offensive i dette. *"IRN sender ut pressemeldinger, av og til på eget initiativ, men som oftest i saker hvor de allerede er blitt omtalt"*, sier en av journalistene. Nettsidene deres ansees heller ikke for å være veldig gode dersom man er ute etter deres standpunkter på konfliktfylte tema. Men de roses for å ha vært åpne hele tiden, og stadig mer profesjonelle. Organisasjonen får også skryt for å ha hatt en del utskiftninger i toppledelsen, noe som øker troverdigheten deres. En journalist beskriver IRN som en organisasjon med potensial.

Den økende bruken av IRN kan kritiseres. Ett problem er at organisasjonen gjerne oppfattes som representant for alle norske muslimer, noe den ikke er. Økende bruk av IRN vil dermed kunne føre til at ikke-medlemmene forsvinner ut av den offentlige debatten om islam, særlig ettersom de mindre moskeene sjelden stilles spørsmål om religion, heller om forhold knyttet til deres etniske eller nasjonale opprinnelse. Det er pakistanerne som regnes som *referansemuslimer*. At flere av moskeene heller viser journalister videre enn å selv uttale seg, kan kritiseres ved at deler av de muslimske miljøene unndrar seg informasjonsansvar (Bjerke et al. 2007). En av journalistene påpeker også at IRN kommer med svar som gjør uttalelsene og debattene litt kjedeligere: *"Han er jo veldig god i jobben sin, Shoaib da. Han er veldig flink til å.. han har litt sånne politikerversvar"*. Men hun mener det likevel er bra at han er diplomatisk og kan bidra til en litt mindre opphetet islamdebatt, noe hun og hennes avis arbeider for. Selv om samtlige uttalelser kan bidra til å roe gemyttene, vil imidlertid slike runde svar kunne dekke over at det blant muslimer i Norge ikke er enighet om alt.

5.4 Avisa skjønner alvorret

Der én av avisene har dette som satsningsområde og journalisten jeg intervjuet sier *"jeg får ikke lov å jobbe med noe annet"* fortviler en annen over at hennes avis ikke har satset mer på å dyrke fram journalister med dette som sitt område. Særlig at avisledelsen ikke har vært tilstrekkelig opptatt av å ansette journalister med minoritetsbakgrunn, er frustrerende. *"Det er ikke for at man skal være politisk korrekt, men vi aner at her er det mange saker som vi ikke får tak i"*, sier hun⁶¹.

⁶¹ Marianne Mikkelsen har i sin masteroppgave (2009) vist at minoritetsjournalister ikke ønsker kun å bli satt til å dekke spørsmål knyttet til innvandring, enkelte av dem er ikke engang opptatt av feltet. Samtidig ønsker de at deres kompetanse skal verdsettes.

Stereotypier, ordvalg og dekning av minoriteter diskuteres i ulik grad i redaksjonene, og flere er misfornøyde med nivået. En av journalistene har diskutert illustrasjoner til saker om islam: *”Jeg har hatt mange krangler her i avisa, særlig etter at WIM ble bygget. Da var jo bygningen et symbol hver eneste gang det var noe. Alle skulle fotograferes der enten de hadde noe med det å gjøre eller ikke”*. Hun fortviler også over at bevisstheten om at muslimer i Norge er en heterogen gruppe, er for lav.

...det er jo svært sjelden at du ser en shia-imam intervjuet, selv om de jo er autoriteter på en helt annen måte. Så det er et paradoks. Men det er det ingen bevissthet om i redaksjonen, tror jeg. At kanskje vi skulle snakket med en shia for det er ganske mange shia her etter hvert og det er ganske tett knyttet opp mot det som skjer i Midtøsten. Og i tillegg er religiøse shia-ledere skolerte i motsetning til sunni. Alt dette er på en måte i tåka.

Samtidig framhever hun at det er blitt bedre, i tråd med det jeg over skriver om bedre kildenettverk og bevissthet om hvem man spør om hva. Dekningen er mer mangfoldig. Der en av journalistene tidligere ble møtt med spørsmål av typen ”Hva er det du driver og roter med borti der?” da hun fikk stipend for å reise utenlands for å skrive om islam, er dette blitt et selvsagt felt. En av journalistene nevner et annet utviklingstrekk ved avisa hun jobber i: *”Da jeg begynte i [...] var det folk som var så homofobe på desken at det var helt... det var folk som var helt på grensen opp mot, de var så fordomsfulle at det var helt håpløst. De er enten ute av avisene eller på en måte borte per i dag”*.

5.5 Oppsummering

Hvordan har så samspillet mellom de to rollene utviklet seg? Imamen ble nok brukt mer som kilde før enn nå. Etter at moskeene ble etablert, ble imamen som en kjent figur brukt som autoritet og representant for muslimer. Det var vanlig å ”rykke ned til moskeen”. Dels som følge av mediekontakt, har enkelte av moskeene blitt profesjonaliserte. Andre har lukket seg – kanskje som følge av kritisk mediedekning. De åpne moskeene har sterkere administrasjon og proffere styrever. Talspersoner/pressekontakter er blitt vanlig. Moskeene har dels lært seg hvordan mediene fungerer – de kjenner deres arbeidsmåter og regler. I de åpne moskeene ser det også ut som om det foregår to parallelle prosesser. De åpner seg ved å gjøre seg tilgjengelige. Samtidig er de mer lukket enn før: du kan ikke snakke med hvem du vil, de styrer hvilken informasjon som kommer ut og henviser videre til Islamsk Råd som kommer med rundere svar. Parallelt med profesjonaliseringen i moskeene har flere av journalistene fått bedre kildenettverk, det er blitt flere samfunnsdebattanter og IRN har tatt over funksjonen som imamen og andre tidligere hadde som *muslimenes representant*.

6 Medialiserte imamer?

Jeg vil i dette analysekapitlet svare på den tredje problemstillingen min – om endringene beskrevet i de to foregående kapitlene kan sies å *innebære en medialisering av imamens rolle*. For å operasjonalisere medialiseringsteorien, vil jeg først presentere de tre momentene fra Hjarvard, Asp og Hernes jeg mener best kan belyse om det er skjedd en medialisering av moskeene og derunder imamen. Jeg vil også konkretisere hva jeg mener en medialisert moské vil være ut fra disse kriteriene. Ettersom jeg har et institusjonelt perspektiv, ser jeg på hvordan *avisene* forholder seg til moskeene og imamene som kilder og hvordan *moskeenes* organisering som følge av dette har endret seg ut fra mine medialiseringskriterier. Deretter vil jeg i lys av denne institusjonelle rammen svare på om utviklingen av imamens rolle kan sies å være et uttrykk for en medialiseringssprosess.

Jeg vil basere denne diskusjonen på allerede presentert materiale fra intervjuer og medieundersøkelsen, samt noen ekstra opplysninger fra intervjuene. Ettersom medieundersøkelsen i så stor grad består av saker der imamen omtales, ikke intervjues, kan man si de to undersøkelsen handler om ulike sider ved imamens rolle. Det viser behovet for å se på imamens rolle med ulike metodiske tilnærminger. Jeg tar i dette kapitlet hensyn til dette ved i tillegg til å se på medialiseringen av moskéimamene som bor og jobber i Oslo også kort diskuterer medialiseringen av selve *ordet* imam.

6.1 Medialiseringsmomenter

I kapittel 2 presenterte jeg Hjarvards institusjonelle medialiseringsteori, der han forstår medialisering som at samfunnet i stigende grad underlegges eller blir avhengig av mediene og deres logikk. *Medienes logikk* forstår han som mediens institusjonelle og teknologiske virkemåter, derunder hvordan de fordeler materielle og symbolske *ressurser* og arbeider ved hjelp av formelle og uformelle *regler* (Hjarvard 2008b: 28). Når institusjoner fordeler sine ressurser annerledes og underlegges mediens regler som følge av mediens innflytelse, kan vi snakke om institusjonell medialisering, ifølge Hjarvard. I det følgende vil jeg beholde Hjarvards *ressurs*-forståelse, mens jeg med *regler* vil benytte meg av Asp og Hernes, som jeg har presentert i kapittel 2. De konkretiserer hvordan journalister og redaksjoner arbeider, og dette er nyttig i min operasjonalisering av medialiseringsteorien. Når jeg ser etter tegn på medialisering i mitt materiale, er det tre hovedpunkter fra Hjarvard, Asp og Hernes som er

spesielt relevante: 1) fordeling av ressurser, 2) regler i betydningen medievri og mediedramaturgi og 3) regler som medieformat og arbeidsmåter.

Under *fordeling av ressurser* holder jeg meg til Hjarvard og Giddens som skiller mellom materielle og autoritative ressurser. Hovedressursen som mediene sitter på, og som andre samfunnsaktører trenger i et samfunn preget av informasjonsoverskudd, er muligheten til å gi oppmerksomhet. Dette er særlig synlig i medialiseringen av politikken, der partiene gjøres avhengige av mediedekning for å få nok stemmer ved valg. Mediene har også muligheten til å spre kilders budskap til større deler av samfunnet. De er dessuten en viktig arena for diskusjoner av tema som er sentrale i samtiden, og islam i Europa er definitivt et slikt tema. Medialiserte moskeer vil ha endret seg slik at de aktivt søker oppmerksomhet for å oppnå det de ønsker. De vet å benytte seg av mediene for å få spredt sine budskap til et større publikum. Men mediene har også begrensede ressurser, noe som får konsekvenser for hvordan journalistene forholder seg til sine kilder. De har kort tid, hastverk, for lite kunnskap om mange felt og det er for få journalister på jobb. Medialiserte moskeer vil ha erkjent dette og lært seg teknikker for å unngå at de manglende ressursene spiller en for stor rolle for hvordan dekningen av dem skjer. Er de kløktige, kan de også utnytte og spekulere i dårlige ressurser for å oppnå det de ønsker, enten det er å få en sak på trykk eller unngå omtale. De kan, som Astrid Moen har påpekt, spekulere i kunnskapsmangel, utnytte tidspresset til sin fordel ved å slippe en kommentar så sent at det ikke vil være tid å hente inn motforestillinger og de kan selge inn saker når de vet det er lite som skjer (Moen 2007).

Som det andre tegnet på medialisering, ser jeg etter *mediedramaturgi og medievri*, altså det journalister benytter seg av for å avgjøre hva som er godt stoff og for å gjøre dette stoffet salgbart. Er saker der imamer spiller en rolle, det Hernes kaller dramaturgiske serier? Hvordan arbeider journalister med saker som går over lengre tid – og hvilken rolle har moskeene og imamene spilt i slike føljetonger? Jeg ser i tillegg etter tegn på medievridningsteknikkene til Hernes. Er det noe journalistene benytter seg av i saker der imamen er kilde, eller som omhandler moskeene? Dersom moskeer og imamer skal kunne kalles medialiserte, vil også de benytte seg av disse medievriteknikkene for å oppnå det jeg skriver om i første punkt – oppmerksomhet. Det innebærer at de spiller med på det journalistene gjør for enklere å nå fram i konkurransen med andre kilder og andre saker om plassen på avissidene. Dersom dette

er tilfelle, vil journalistene og avisene som dekker moskeene og moskeene selv kunne komme inn i en medialiseringsspiral.

Det tredje medialiseringmomentet jeg vil se etter er *medieformat og arbeidsmåter*, som inkluderer Asps punkt *arbeidsrutiner*. Saker skal passe inn i de institusjonelle arbeidsrammene journalistene har å forholde seg til: det er begrensninger på hvor stor plass de skal ta, det er viktig med gode bilder og saken skal presenteres på en måte som passer avisens stil. Sakene skal også passe avisens grunnsyn, og dette styrer til en viss grad valg av tema, vinkling og kildevalg. Avisenes arbeidsmåter er, som Asp skriver, preget av rutine. Dette vil igjen prege deknningen av moskeene. Artikler skal leveres innen deadline. Kildevalg og kildekritikk er sentrale deler av redaksjonenes arbeidsmåter og vil være viktig her. Medialiserte moskeer vil ha erfart og lært av hva arbeidsmetodene til avisene innebærer for dem som kilder. De kjenner reglene, de ber om sitatsjekk, de forbeholder seg retten til å la være å komme med kommentarer og de får den best egnede personen, sett fra deres side, til å svare på spørsmål slik at de framstår best mulig. De kjenner til forskjellene på avisene og journalistene, og de utnytter denne kunnskapen for å havne i et best mulig lys selv.

I tillegg mener Asp mediene og kildene opererer innenfor noen rammer, en kontekst, nemlig *markedet* og journalisters *ideologi*. Før jeg benytter de tre momentene over på eget materiale vil jeg si litt om hvordan disse rammene virker inn på deknningen av Oslo-moskeene i mitt materiale. Ett moment er økningen i antallet saker der ordet imam er nevnt – og saker som omhandler muslimer og islam generelt – som bekreftes fra både journalister og imamer i tillegg til i min kvantitative innholdsanalyse. Jeg vil tro dette kan knyttes opp mot Asps første moment: markedet. Det kan høres rart ut, men islam selger. *"Det er den nye sexen, pleier jeg å si"*, i en av journalistenes formulering. Saker om islam omtales som klikkvinnere i nettaviser og er tydelig noe leserne vil ha. Det viser også økningen i debattinnlegg om religion generelt og islam spesielt. Stoff om religion kan være sterkt verdiladet, noe som kan bidra til å forklare interessen. En av imamene kommenterer den store pågangen slik: *"På globalt nivå faktisk er vi tema. Og den globaliserte verden bidrar også til at vi ikke er begrenset bare til Norge. Alt som skjer i verden, blir kommentert også i Norge. Det er virkelig veldig mye som skjer i verden og det er alltid etterspørsel fra media om å kommentere"*. Som nevnt innledningsvis er europeiske muslimer blitt et felt det anses som naturlig og viktig å dekke i norske medier – både som følge av at stadig flere muslimer bor i Europa og at religion og

særlig islam framheves i forbindelse med kriger og kriser i verden i dag. Dette kan sammenholdes med Asps ideologiargument: saker om islam anses som viktige.

6.2 Arbeidet i avisene

Jeg ser her på hvordan avisenes redaksjoner dekker moskeene, og inkluderer også journalistrollen. Journalister utgjør en viktig del av redaksjonen, og mye av en journalists avgjørelser og vurderinger vil være en konsekvens av redaksjonens ressurser og regler. Det vil selvsagt være store variasjoner mellom avisene, men jeg omtaler nyhetsredaksjoner generelt.

6.2.1 Fordeling av ressurser

Dekningen av moskeene skjer i stor grad på avisenes premisser. Det er nesten alltid journalisten som tar kontakt de gangene det blir en sak, de bestemmer temaet og avgjør når de vil ha imamen som kilde. Ingen av moskeene virker å ha en veldig aktiv PR-strategi utad eller gjør noen klare forsøk på å sette agendaen eller endre dagsordenen, og dermed utnytte seg av avisenes største ressurs, oppmerksomheten. Ett moment ved avisenes materielle ressurser som er kommet fram i intervjuene, er knapphet på tid til å arbeide med saker. Arbeidspresset er stort, bemanningen kan være kuttet kraftig ned og mange har kontinuerlig deadline ettersom de skal publisere på nettet eller i etermedier. Samtidig er det viktig å være først ute med en sak – og bli sitert av andre medier. Dette henger også sammen med kommersialiseringen nevnt i kapittel 2. Det skal leveres raskt og godt, og det skal være stoff som er forholdsvis lett tilgjengelig, både i innsamlingen og for publikum.

Flere av imamene beskriver hvordan de opplever møtene med journalistene som veldig intense. Journalistene har hastverk. Dersom imamene skal rekke å komme med uttalelser menigheten kan stå inne for, krever det litt tid. Moskeene er tross alt frivillige organisasjoner. Men som en journalist påpeker: *”...en utfordring er jo at vi ofte ikke har tid å vente på dem, hvis det tar to dager for dem å svare så får vi ikke svaret med”*. Journalistene framhever på sin side at de gjerne skulle hatt mer tid til å gjøre noen skikkelige saker på moskémiljøene, men at det krever at man over tid bygger tillit ved å gå på besøk og møtes ansikt til ansikt. Med stort arbeidspresst lar det seg ikke alltid gjennomføre.

De menneskelige ressursene, særlig knyttet til språk og fagkunnskap, er også i utvikling i redaksjonene. Journalistene jeg har snakket med, følger feltet og er kunnskapsrike. Samtidig etterlyser de større muligheter for å fordype seg, tydeligere signaler fra ledelsen om at flere bør ha ansvar for å følge feltet, og bedre kunnskapsnivå ellers i redaksjonen.

6.2.2 Mediedramaturgi og medievri

Særlig mediedramaturgi og intensiverings- og polariseringsteknikkene fra Hernes er synlige i materialet mitt. Mange av artiklene er del av en løpende sak som flere medier fanger opp og forsøker å bringe videre gjennom nye vinklinger, nye kilder eller endrete synspunkter fra kilder som allerede er benyttet – det Hernes kaller dramaturgiske serier eller føljetonger. Eksempler kan være homofilisaken i flere runder, Kadra-saken og politiske utspill som Carl I. Hagens uttalelser om imamene på FrPs landsmøte i 1996. Avisene vil ha sine egne vinklinger, ikke bare fellesstoff, og de vil ha de nyeste utviklingstrekkene først. Samtidig kritiseres journalister for å gå i flokk (Allern 2001) og ”blodtåka” som kan oppstå både i enkeltredaksjoner og i pressen som helhet når en sak eksploderer, kan få dramatiske følger for den eller de det jaktes på⁶². En av journalistene mener det er særlig vanskelig å mene noe annet enn flertallet i saker knyttet til islam:

Men jeg oppfatter at når det gjelder muslimer så kan det bli en sånn stemning at om du trår feil, går for mye mot strømmen for tidlig, så kan du være ødelagt som journalist. Det var veldig klart etter Kadra-saken. Det skulle et ekstremt journalistisk mot og en stor ryggdekning i redaksjonen til for å komme overhodet med motforestillinger. For alle motforestillinger ble ansett som unnskyldninger.

Enkelte av imamene jeg har snakket med forteller at de har opplevd et umenneskelig press i forbindelse med at saker blir føljetonger. Flere imamer reagerer også på at de så ofte får spørsmål om de samme temaene når de flere ganger tidligere har uttalt seg om det samme, gjerne i samme ”runde” av saken. En av imamene antyder at journalistens mål kanskje ikke er å få ham til å si det samme igjen, men å si noe nytt slik at de få noe som ”heller olje på bålet” og kan selge enda flere aviser på den samme saken neste dag. En av journalistene påpeker på sin side at dette er litt passivt fra moskeenes side. Hun mener de burde vært mer interessert i faktisk å diskutere spørsmålene i stedet for å si de har svart på dem før. Dette vil jeg se på som ett av flere eksempler på at det er ulike forventninger til hvilken rolle journalisten og mediene for øvrig skal spille i oppbyggingen av det utenriksminister Jonas Gahr Støre (Ap)

⁶² Eksempler kan være hardkjøret Tore Tønne eller Gerd-Liv Valla har opplevd.

har kalt ”det nye norske vi”⁶³. Der imamene ytrer forventinger og ønsker om at journalistene skal roe ned gemyttene når en sak rulles opp i alle kanaler, oppfatter de at journalistene heller vil ta saken videre. De vil ha nye stemmer, videreutvikling av saker – og høyere konfliktnivå.

Jeg skal ikke her analysere enkeltsaker i henhold til Hernes’ medievidningsteknikker ettersom min innholdsanalyse i utgangspunktet er kvantitativ, men jeg kan ut fra mitt inntrykk fra det jeg har lest og det som er kommet fram i intervjuene si litt om tendensen. Det er gjennom vinkling og temavalg i min innholdsanalyse tydelig at stoff med *konflikt* dominerer – noe som er en konsekvens av tilspissing, intensivering og polarisering, for å bruke Hernes’ begreper. Det samme sier både journalister og imamer. Én imam fortalte at i forbindelse med et arrangement i deres moské, som i utgangspunktet var positivt, hadde journalisten gravd fram noe annet og skrevet en svært kritisk sak. Imamen mener det var et forsøk på å sverte dem, og moskeen bestrider også en del av opplysningene i artikkelen. En annen imam mener journalistene med vilje vrir på uttalelser for å bidra til konfliktfokus. Han sier:

...framgangsmåten deres er jo at de vil ha en uttalelse eller et tema eller en nyhet som går an å selge og tjene penger på. Og da bruker de faktisk, som var nytt for meg, metoder hvor de får vekk hoveddelen av budskapet også putter de inn det som passer dem best. Selv om de hele tiden sier de har dårlig med tid, at det handler om sekunder i TV-sendinger, så velger de det som passer dem best.

Om ikke alt som kommer på trykk er konfliktfylt, er det ofte slike saker redaksjonsledelsen – journalistens institusjonelle kontekst – ønsker. En av journalistene påpeker at bruken av imamen som kilde bidrar til framheving av ytterpunktene og gir en enkel debatt – det Hernes kaller polarisering. En av journalistene kaller artikler om islam for høytemperaturstoff – og konflikter passer en tabloid avis. Samtidig kan den seneste utviklingen med IRN som velbrukt kilde bidra til litt mindre av dette ettersom de er rundere i kantene og kommer med ”politikersvar”.

6.2.3 Medieformat og arbeidsmåter

Det første eksemplet på medieformat er den allerede nevnte knappheten på tid og liten plass i tabloide aviser med mye bilder. Dette gjør at journalisten ikke kan ta med alt kildene sier – heller ikke når imamene intervjues. For journalistene er dette en selvfølge, mens imamene er kritiske til hvordan journalistene plukker ut enkeltsitater og dropper helheten og de lengre resonnementene.

⁶³ ”Det nye norske vi”, kronikk i Aftenposten 29. april 2007. URL: <http://www.aftenposten.no/mening/kronikker/article1761653.ece>

Et annet moment fra medieundersøkelsen, som kan forklares med medieformat, er imamen som illustrasjon. Journalisten har ikke plass til så mye tekst og velger sitater fra talpersoner eller styremedlemmer, mens fotografen trenger et illustrerende bilde. Dersom intervjuet gjøres i moskeen, og imamen er til stede, er det fristende å velge bilde av ham fordi hans utseende kan illustrere hva saken handler om. Det kan passe inn i rammene for saken: stort bilde som sier mye om temaet (moské, islam) og en kortere tekst. Som i andre saker der journalister velger seg et case som skal illustrere uten å si så mye verbalt, blir imamen en illustrasjon som passer inn på avissiden. Som en av journalistene sier det:

Jeg synes det er veldig dumt. Men vi gjør jo det i andre saker også. Vi skal ha et case. Da får den stakkaren kanskje lov å si én setning, men utgjør et stort bilde på trykk. Det er nok den mekanismen som gjør seg gjeldende. Men jeg ergrer meg nok mer over at selv om saken det gjelder handler om for eksempel en muslims dagligliv så drar man likevel inn moskeen, enten i tekst eller i bilde. Om man har klart å unngå det i teksten, så klasker de jaggju på et bilde. Da knytter du det mye mer opptil direkte religionsutøvelse framfor det å leve som muslim.

Asp gjør et poeng av at journalistikk ofte er rutinepreget arbeid. Nyhetsmediene kalles som nevnt *nyhetsfabrikker*. Ofte handler det om å ta en telefon, hente inn en kommentar, få fylt avissiden før deadline. Mye er resultat av tilfeldigheter og hvem som er på jobb. En av journalistene beskriver bakgrunnen for at imamen blir kilde slik:

Det er veldig mye med journalistikken som er sånn at det er fryktelig sak om tvangsekteskap, en sak om ny mulig islamistisk terrortilknytt gruppering i London eller det dukker opp ett eller annet. Og så må vi få noen norske reaksjoner. Så er det ofte på en kveldsvakt da, reporter og redaksjonssjef snakker sammen, og så vil det være helt avhengig av hva de forslår og hva reporteren foreslår og bevissthetsnivået på de som er der, så det er jo veldig mange andre saker også at vi bare griper til det første og det beste. Det er ikke noe unikt med dette området.

Når det må gå fort, rykket man tidligere kanskje ned til moskeen. Nå er det kanskje å ta en telefon til IRN som blir den norske vinkelen på en større sak som dekkes *rutinemessig*.

Bruken av imamen handler blant annet om å få en som representerer mange, i tale. Samtlige informanter sier det nesten alltid er journalisten som tar kontakt de gangene imamen intervjues. Journalistene må dermed sies å være sentrale i å ha gjort imamen til en offentlig person. Samtidig har imamene måttet presisere at de ikke er like mektige som journalistene tror. Iblant velges enkle løsninger: *"I de sakene hvor man ønsker en uttalelse på generelt grunnlag og det er en lite kontroversiell sak, så er det jo enklest å forholde seg til de man har snakket med før, som kan norsk, som man vet er reflektert, som man håper husker deg fra forrige gang..."*. Samtidig framhever flere at de forsøker å være bevisst på hvem av imamene

de kontakter avhengig av tematikken. Det er bevissthet om at å søke mye mot moskémiljøene og de som organiserer seg, fører til at en viss del av muslimene i Norge kommer til orde, mens at andre ikke blir hørt. De konservative eller flittigst praktiserende religiøse framstilles da som ”de vanlige muslimene” ved at de blir intervjuet. Det bidrar til å gi leserne et skjevt bilde av muslimer generelt ved ”å eksotifisere og gjøre dem veldig annerledes enn oss”.

En av imamene mener journalistene er for opphengt i imamens rolle, for eksempel i forbindelse med demonstrasjoner: ”Hvis det møter opp 500 personer og så har de ikke fått tak i noen som helst av imamene, så betyr det veldig lite for mediene. De kommer til å dekke det, men det er ikke det samme som hvis det hadde vært imamer med”. Dette fokuset på de religiøse lederne kan henge sammen med at det i den norske (og danske) offentlige debatten om innvandring er mye større fokus på religion enn i for eksempel Sverige. Der brukes andre årsaker knyttet til kultur, økonomi eller sosial status oftere som forklaring på problemer, uten at religionen dras inn (Roald 2009: 55f). Opphenget i imamen kan være et symptom på denne tankegangen: Når man forbinder en sak med religion, virker en religiøs leder som en riktig kilde. Og når religiøse ledere brukes som kilder, forsterkes igjen det religiøse premisset i debatten slik at tendensen styrkes.

6.3 Moskeenes mottrekk

Moskeene har endret seg i møte med journalister og mediene som institusjon. Enkelte har lukket seg, muligens som følge av negativ oppmerksomhet, mens andre er profesjonaliserte og enklere å komme i kontakt med. Endringstrekkene i disse moskeene foregår i møtet med mediene på ulike institusjonelle nivå: bruken av sitatsjekk skjer i møtet med den *enkelte journalist*, mens framveksten av et apparat for å motta henvendelser utenfra kan sees på som en reaksjon på pågangen fra flere mediebedrifter: *mediene*. Beskyttelsen av imamen kan kanskje sees på som et mottrekk for å sørge for at ønsket informasjon kommer ut i *offentligheten* i en enda videre betydning. Kan de profesjonaliseringstrekkene jeg beskrev i kapittel 5 også sees på som medialisering slik Hjarvard, Asp og Hernes beskriver den?

6.3.1 Fordeling av ressurser

Medialiserte moskeer vil altså aktivt søke til mediene for å få den oppmerksomheten de ønsker. Dette skjer i liten grad, ifølge både journalister og imamer. Imamene eller moskeene

tar i noen saker kontakt, gjerne fordi de ønsker oppmerksomhet om et arrangement i moskeen, men dette er konfliktfrie saker ”på religionens premisser” som oppfattes som lite relevante for journalistene og sekulære aviser. Men i forsøk på å selge inn saker er selv ikke de mest profesjonelle moskeene sammenliknbare med såkalte profesjonelle kilder fra politikk, organisasjons- og næringsliv. En journalist sier at moskeene egentlig er ganske lite aktive i samfunnsdebatten sammenliknet med andre kilder og organisasjoner i minoritetsmiljøene. Samtidig anerkjenner imamene og moskeene at mediene *kunne* vært brukt til å nå ut til flere og å skape oppmerksomhet – men mangel på tid og ressurser er én av årsakene til at dette ikke blir forsøkt utnyttet bedre.

Hvordan har moskeenes ressurser endret seg siden etableringen i Norge? Og har de endret seg som følge av møtet med mediene? Som beskrevet i teorikapitlet har flere av de muslimske trossamfunnene bygget *masjider*. De har fått flere medlemmer og vigselfrett, det er mange aktiviteter i moskeene og de mottar statsstøtte og bidrag fra medlemmer. De har mer profesjonelle styrever og styremedlemmer som snakker norsk. De har bedre kunnskap om det norske samfunn, og de yngre generasjonene har stadig mer de skulle ha sagt. Dette er en utvikling som har skjedd parallelt med at de har forholdt seg til mediene, men neppe på grunn av at de har hatt med mediene å gjøre. Det er heller en nødvendig konsekvens av at moskeene befinner seg i Norge.

De utviklingstrekkene ved moskeene som jeg tror *har* med mediene å gjøre, er endringene i organisasjonsstrukturen ved at de fleste har minst én person som har ansvar for å være mediekontakt, samt framveksten av talspersoner fra midten av 1990-tallet. De store moskeene har tydelig definerte medieroller, men også en del av de mindre moskeene er profesjonelt organisert utad og har bred kontaktflate mot det norske samfunnet. Som rapporten om Oslo-moskeers informasjonsvirksomhet (Bjerke et al. 2007) viser, har moskeene også kontakt med myndighetene, forskere, skoleklasser og andre, og en del av endringene i organisasjonens utadrettede virksomhet vil også ha med dette å gjøre. Samtidig er det i opprettelsen av talspersonrollen tydelig et ønske at vedkommende skal snakke i mediene. Én av årsakene til at moskeene trengte en talsperson som følge av stor pågang fra journalister som krevde svar på alle mulige spørsmål, var at imamen ikke hadde fungert optimalt i denne rollen, blant annet med hensyn til språk. Selv om moskeene selv er forsiktige med å si at de har opplevd store problemer med imamen som kilde, mener journalistene i mitt materiale at det er tilfelle. Det kan være at jeg ikke har snakket med de imamene som har hatt de verste opplevelsene. Jeg

har heller ikke hatt kontakt med de som har trukket seg ut av offentligheten. Talspersonrollen kan imidlertid være på vei ut igjen som en følge av at både styremedlemmer og imamer nå snakker bedre norsk og har bedre kunnskaper om det norske samfunnet. Disse utviklingstrekkene handler om autoritative ressurser: Enkelte av moskeene har i møtet med mediene tydeligere definert – og senere omdefinert – hvem som har lov til å uttale seg på vegne av institusjonen i det offentlige rom. De tilpasser sin virksomhet til medievirkeligheten. Store og profesjonelle organisasjoner blir gjerne mer komplekse. Hvordan de håndterer mediene, informasjonsavdelingen om du vil, er en del av denne utviklingen.

Samtidig understreker flere av imamene at moskeene er frivillige organisasjoner. Å kunne reagere raskt med kommentarer og forklaringer er dermed ingen selvfølge. Pressekontakten kan være på sin egen jobb, imamen kan være på hjemmebesøk eller på koranskolen og for at moskeen skal framstå utad med én stemme som menigheten kan stå inne for, må gjerne flere personer konsulteres før uttalelsen gis. Medienes begrensede ressurser har flere av imamene merket, særlig med hensyn til tid. Én sier at han ofte blir bedt om å kommentere og forklare hendelser rundt om i verden, noe som krever gode kunnskaper og at man er oppdatert. Dette er et problem for en frivillig organisasjon, og dersom de *ikke* sier noe (forbeholder seg retten til å la være) stemples de gjerne som passive, uinteresserte eller som noen som ikke vil ta avstand fra grusomheter. En teknikk for å unngå å havne i denne situasjonen, kan være det at moskeene i større grad henviser videre til IRN. Stor pågang, komplekse spørsmål og tidligere kommunikasjonsproblemer løses ved å si at paraplyorganisasjonen tar seg av mediehenvelser. Å henviser videre til en profesjonell organisasjon som kommer med rundere uttalelser, for å unngå kritisk søkelys mot seg selv, vil jeg betegne som et medialiseringstrekk. De henviser videre for å unngå at egen mangel på ressurser skal spille en for stor rolle i dekningen av moskeene.

6.3.2 Mediedramaturgi og medievri

Imamene er generelt kritiske til dekningen av islam og muslimer i norske medier, men mener det ikke er helsvart. Krise- og problemfokuset er heller ikke fullstendig dominerende i min medieanalyse, men det er likevel stort sett vanskelige tema som tas opp. Polarisering og intensivering gjør at mye av stoffet er konfliktbasert, men i mediedramaturgiene som jeg har beskrevet over, er ikke imamene de som ønsker å ta saken videre – de uttrykker heller et ønske om å dempe og roe ned. For moskeene og imamenes del handler tilpassingen til

medienes dramaturgi og medievri mer om å unngå uønsket oppmerksomhet enn strategier for å selge seg selv inn som kilde i en sak og få oppmerksomhet om egne synspunkter. Der politikere er avhengige av å få omtale i et medievrikk samfunn, vil moskeene heller styre den dels uønskede negative oppmerksomheten i en retning de kan leve med. De kan dermed ikke sies å være del av det Asp kaller en medievridningsspiral der de benytter medievridningsteknikkene til å få innpass i spaltene. Slik sett vil de ikke kunne kalles medialiserte ut fra mitt materiale.

Hernes mener de ulike mediene har sine favoritter blant de dramaturgiske arketyperne, som styrer deres valg av tema – og dermed også kilder. Imamen ved en av moskeene som har et velutviklet mottaksapparat for mediehenvendelser, sier de etter hvert har lært seg at de ulike mediene og journalistene er forskjellige: *”Vi har lært hva de ulike avisene har av holdninger, hva de ulike journalistene har, vi har lært de å kjenne, vi har lært hva de skriver, har de noen hjertesaker”*. Jeg vil tro disse holdningene og hjertesakene henger sammen med avisas foretrukne dramaturgiske typer. At moskeene kjenner mediene, gjør at de kan benytte seg av dem – eller benytte anledningen til å takke nei til å være med. De fleste moskeene sier imidlertid at de nesten alltid sier ja dersom journalistene vil ha en kommentar, og at årsaken til at de sier nei er at de ikke har tid eller er at imamen, dersom han er riktig adresse, ikke er i landet. Det at de kjenner hjertesaker og de ulike avisene, kunne vært bedre utnyttet av moskeene dersom målet var omtale. De kunne tipset om saker de vet avisen har interesse av, de kunne sendt informasjon om hva de driver med i stille perioder. Hadde de gjort det, ville det vært tydelige medialiseringstrekk.

Beskyttelsen av imamen kan også sees i lys av ønsket om å dempe konflikter og å unngå å la en føljetong fortsette. For å unngå de polariserte debattene og konfliktfokuset, sender moskeene heller fram en nøytral og nøktern representant. Det bidrar til å unngå et for sterkt personfokus mot en symboltung imam – de unngår for mye *personifisering* med Hernes' begrep. Moskeene lar seg ikke passivt undersøke kritisk, men benytter samme strategi som andre aktører/institusjoner i samfunnet som mediene retter sitt søkelys mot: de legger begrensninger på de du ønsker å snakke med, enten det er Kjell Inge Røkke, Jens Stoltenberg – eller en imam. Som Rune Ottosen skriver, skjuler i praksis mange politikere, byråkrater og næringslivsledere seg bak informasjonsrådgivere og profesjonelle informasjonsstrategier og ønsker å stanse kritiske ytringer som kan sette ubehagelig søkelys på dem selv (Ottosen 2004:

30). En del av moskeene, for eksempel de mindre med tydelig nasjonal tilhørighet, kan kritiseres for å fraskrive seg ansvar for religiøs informasjonsformidling ved å henvise videre til IRN i saker som angår religion og selv kun uttale seg om nasjon. Slik sett forbeholder de seg altså retten til å la være å si noe. Der det tidligere var slik at enkeltpersoner kunne komme med uttalelser som kunne oppfattes som ekstreme i en norsk kontekst, er målet i større grad enhetlige uttalelser utad, enten gjennom en tydelig valgt talsperson eller via IRN. En av journalistene kritiserer moskeene for hvordan de etter omstridte uttalelser fra imamer har forsøkt å dempe kritikken: *”...selv om de ofte framstiller det som at imamen bare er en leder av bønnemøtet og hver gang en imam sier noe dumt, vil jo trossamfunnet si at denne imamen representerer ikke egentlig hele trossamfunnet”*. Journalisten mener imamen er viktigere enn som så.

6.3.3 Medieformat og arbeidsmåter

Å snakke kortere og tydeligere var det viktigste imamen som hadde tatt to mediehandteringskurs hadde lært. Flere imamer snakker om episoder fra intervjuer der mange tema er tatt opp og som kanskje har vart i flere timer – og så kommer én setning som overskrift, lite tekst og ingen forklarende kontekst med på trykk. En imam nevner at man bør holde seg til hovedsaken, ellers henger journalistene seg opp i noe perifert du sier. Flere av imamene har med andre ord lært hvordan journalister arbeider ved å la seg intervjuer – på godt og vondt. Ett av momentene jeg nevnte i gjennomgangen av profesjonaliseringen av mediene over, er at de over tid har lært seg at de kan be om sitatsjekk – de har lært hvilke rettigheter de har som journalistiske kilder. IRN er blant dem som er strengest med å sjekke sitater, men som en av journalistene påpeker, har de lært seg å reagere raskere med hensyn til sitatsjekk i ”enkle” saker fordi de skjønner at journalistene har dårlig tid og at det er bedre å få med en kommentar enn å framstå som passive.

Avisenes ønske om illustrerende bilder kan tilfredsstilles ved at imamen er til stede. Moskeens behov for å bli representert av at noen som snakker godt norsk, men samtidig kjenner både islam og menigheten, blir oppfylt av at et styremedlem sier noe. De mest profesjonelle lar ikke én person uttale seg på moskeens vegne uten at tema er grundig diskutert på forhånd internt i moskeen. Dette henger sammen med kildevalg, som er en sentral del av journalistenes arbeidsmåter. Moskeene kan, ved å legge til rette for det, styre hvem journalistene ender opp med å snakke med, noe som er et medialiseringstrekk.

Som beskrevet over er imamene dels fortvilet over journalistenes arbeidsmetoder: de vrir på stoffet, de henger seg opp i enkeltsitater og de korter uttalelser ned til det ugjenkjennelige. Har du ikke en umiddelbar kommentar, men vil konferere med andre eller ikke si noe, stemples du som en som ikke vil ta avstand eller ikke bryr deg. Som en av imamene sier:

Ja, men der hvor vi har problemer med å engasjere oss og å bruke mer tid, er kommentarer på ting som skjer i verden. Det krever mye mer tid av oss, tid som vi ikke har. Vi har ikke ressurser til å ha bedre innsyn i hva alt handler om. Samtidig er vi etterspurt. Det er en ubehagelig situasjon, for hvis du ikke kommenterer, blir du stemplet. Vi prøver å unngå det, men det er vanskelig å unngå helt.

Moskeene benytter seg i mindre grad enn forventet av at de kan ta kontakt med avisene for å selge inn stoff og for selv å sette dagsorden for debattene om islam. En del moskeer sender pressemeldinger, men det er i liten grad saker det blir artikler av i avisene. Selv om moskeene et stykke på vei kan sies og ha forstått hvordan mediene fungerer, forstår de, ifølge enkelte av journalistene, ikke helt dynamikken. Samtidig sier en av imamene at de ikke er sure på journalistene selv om de iblant er uenige i arbeidsmåtene deres:

Også er det slik at vi har sittet sammen med journalisten, og vi har et system der vi sjekker sitatene, men så velger de én overskrift av det som er godkjent som kan være veldig tatt ut av sin sammenheng. Det kan være blant det som er godkjent, men når du legger det som overskrift, så blir det helt feil. Men stort sett så går det greit. Selv om det er sånne ting som gjøres, så er ikke vi sure på journalistene. Det er jobben deres og vi har et godt forhold til avisene og journalistene.

6.4 Medialiserte imamer?

Imamene har siden moskeene ble etablert forholdt seg både til aviser, moskeer og den stadig mer sentrale institusjonen Islamsk Råd Norge (IRN). Hvordan har imamens rolle utviklet seg innenfor disse institusjonelle rammene? Har de institusjonelle endringene også forandret imamrollen? Og hvilke medialiseringstrekk kommer fram i den kvantitative innholdsanalysen? For å belyse utviklingen av rollen vil jeg altså se både på det som skrives om imamen og utviklingen som ligger bak at han blir intervjuet eller ikke. Jeg deler utviklingen inn i tre faser med flytende overganger. Den første er fra moskeene ble etablert og fram til den første *masjiden* sto ferdig i 1995. Den andre fasen er årene før og etter tusenårsskiftet. Den tredje og siste er årene fram mot 2010.

Da de første imamene kom til Norge og et økende antall moskeer fikk medlemmer utover 1980- og 90-tallet, ble de brukt en del som kilder av mediene, både som representanter for muslimer i Norge og for moskeene de tilhørte. I den tidlige fasen, før de mest profesjonelle moskeene endret sine organisasjonsstrukturer for å møte pressen, var det også slik at

journalistene i større grad kunne gå direkte på imamen og stille ham spørsmål. Da forholdt imamen seg direkte til avisa, ikke som nå der det i en del moskeer er slik at det går via en presseperson før imamen får vite at noen vil snakke med ham. I mitt kvantitative materiale er det et svært lavt antall saker der ordet imam brukes i denne perioden, særlig på 1980-tallet. Antallet saker med imamen som åpen kilde er enda lavere. I 1988 er det kun én sak som handler om en imam i Norge. Jeg vil ikke kalle Oslo-imamene i 1988, eller i den første fasen for øvrig, medialiserte. Til det er antallet saker med imamen som kilde for lavt, mediedekningen av islam for lite omfattende og islamdebatten, slik den foregår i dag, ikke startet skikkelig. Heller ikke moskeene, som er i en tidlig etableringsfase, kan sies å ha medialiseringstrekk på dette tidspunktet. Det skal mer til enn iblant å bli intervjuet av journalister, selv om det var journalisten som tok initiativet, for at imamrollen skal kunne kalles medialisert. Det lave antallet saker og temperaturen på debatten i denne første fasen henger også sammen med at antallet muslimer i Norge var lavt.

Som den generelle gjennomgangen av bruken av ordet *imam* fra 1988 og fram til i dag i kapittel 4 viser, lå antallet saker ut over 90-tallet forholdsvis lavt, mellom 20 og 120 i året totalt for de tre avisene. Etter 1995 er det en tydeligere stigning. Satt sammen med opplysningene fra intervjuene, virker det som om det var i denne mellomperioden før og etter tusenårsskiftet at imamen ble brukt mest som journalistenes kilde. Imamen var en naturlig autoritet å kontakte på 1990-tallet, mens på 2000-tallet har IRN overtatt denne rollen som *muslimenes representant* i Norge. Det var journalistene som tok kontakt med dels uforberedte imamer, ikke omvendt. I intervjuene med journalistene spurte jeg om de trodde bruken av imamen som kilde kunne henge sammen med synet på presten som en person som gjerne benyttes som kilde i avisene i forbindelse med ulykker, tragedier eller andre tema. De fleste trodde det lå noe i dette – at man overfører kunnskap fra noe man kjenner til noe som likner, men at de to kanskje viser seg ikke å være kompatible størrelser.

At skillet kom like etter at WIMs moské var ferdigbygget, kan være tilfeldig – men det kan også vise hvor viktig institusjoner og symboler er for utviklingen. Muslimene ble gjennom organisasjonsdannelser en synligere gruppe i det norske samfunnet. Der moskeer i muslimske land er selvsagte, vil de i en norsk by som Oslo oppleves som noe som stikker seg ut, som noe nytt. Journalistenes fascinasjon for imamen, som ser ut til å ha vært gyldig i denne perioden, kan også forklares med enkeltsaker med høyt konfliktnivå, symbolikken i utseende og

nysgjerrighet på en ny religiøs lederskikkelse, samt dårlige kildenettverk, lavt kunnskapsnivå og uklarheter knyttet til representasjon. Imamen var den rollen journalistene kjente til, og de søkte mot ham fordi de tenkte han representerte mange. Men som Vogt har vist, er ikke imamene alltid de best utdannede eller mektigste. Imamen i den andre fasen vil ut fra dette kunne sies å være medialisert ved at journalistene har fått ham fram i offentligheten og ved at han fikk betydning som et symbol på islam i mediene. Det høye konfliktfokuset i denne perioden viser imidlertid at moskeene i mindre grad enn i den siste fasen har en strategi for hvordan de skal framstå utad.

Framveksten av talspersoner i moskeene skjedde i årene etter 1995 – i fase to. Det er grunn til å tro at deres inntog i offentligheten lettet noe av arbeidspresset til imamene. Én av grunnene til at en del moskeer så det nødvendig å skaffe seg en talsperson, var at pågangen fra journalister ble veldig stor. En annen var at imamen ikke i tilstrekkelig grad hadde fungert som talsperson. Moskeene kommuniserte ikke godt nok med pressen, og det var en del svært kritiske saker rundt årtusenskiftet, med Kadra-saken som den viktigste for imamrollens del. Enkelte av journalistene forteller også at de i årene før og etter 2000 kom i konflikt med enkelte av imamene gjennom kritiske saker eller misforståtte oppslag. Slik jeg har oppfattet mine informanter, er det i denne fasen en del av moskeene går motsatt vei: de velger heller å lukke seg mot offentligheten. Det kan være flere årsaker til det, men ut fra det journalistene sier, virker kritiske oppslag og generell negativ omtale i offentligheten å være én av grunnene. Utviklingen med kritiske saker og framveksten av talspersoner gjorde at imamen ikke lenger var like aktuell som kilde utover i den andre fasen.

Andre moskeer, som enkelte av de store pakistanske, den bosniske og Rabita, profesjonaliseres på slutten av 90-tallet og ut over 2000-tallet. Sterkere styrer, én definert pressekontakt og mer erfaring med det norske samfunnet så vel som norske medier får betydning for imamens rolle. Framveksten av pressekontaktene utgjør, sammen med talspersonene, den viktigste ressursmessige medialiseringen av enkelte av moskeene. Dersom journalistene ringer en moské og vil snakke med imamen, er ikke det sikkert det lar seg gjøre. Moskeens representant vurderer hvem som bør svare, og det er i større grad styreledere, styremedlemmer, talspersoner og forstandere som kommer til orde. Moskeens ledelse sender ikke lenger fram imamen i alle saker, de sender ham fram der det passer dem og i de sakene der det er mest naturlig at han skal svare på spørsmål – i saker direkte knyttet til religionen.

Få av imamene står helt fritt til å operere på egen hånd. De vil være avhengige av styret som har ansatt dem og organisasjonene de er tilknyttet. De gangene de er framme i mediene, er det gjerne fordi journalistene har bedt om det – og styret har akseptert det. Moskeer med medialiseringstrekk er dermed ikke ensbetydende med hyppig intervjuede imamer.

Samtidig uttrykker journalistene at de mener bedre kilder og bedre kunnskaper gjør at de ikke lenger oppfatter det som naturlig å løpe til moskeene hver gang det skjer noe med minoriteter fra muslimske land i Norge. De har et mer kritisk blikk på når de velger kilder i moskémiljøene. Samtidig er det ikke slik at imamen ikke lenger intervjues, det virker heller som om journalistene er mer bevisst på *når* imamen er relevant og på at han ikke bør brukes som eneste kilde. Som medieundersøkelsen viser, er det likevel en del énkildesaker. En av journalistene svarer følgende på når det er naturlig å kontakte imamen:

Det er helt umulig å si noe klart om det. Jeg syns det blir galt å si noe annet enn at det er noe man må vurdere fra sak til sak og at det er akkurat like subjektive vurderinger som alle andre journalistiske vurderinger. Man kan ikke si at det bare er i saker som handler om religion eller bare det som handler om samfunnsdeltakelse. For eksempel karikaturstriden, jeg mener ikke man IKKE skal høre hva imamen mener, men det som blir feil er at man bare spør de, eller i for stor grad spør de og at journalisten da blir lykkelig hvis man finner den mest reaksjonære.

Andre viktige grunner til at imamen brukes mindre som kilde i den siste fasen fram mot 2010 er at det er kommet flere samfunnsdebattanter og at Islamsk Råd blir stadig mer brukt. At det i mitt kvantitative materiale er flere saker der imamen uttaler seg i 2008 enn i 1998 (i 19 mot 9 saker, henholdsvis i 14 mot 19 prosent), behøver ikke være i konflikt med dette. For det første uttaler imamen seg relativt sett noe sjeldnere sett i forhold til hvor ofte han omtales i 2008 sammenliknet med 1998. Det totale antallet saker om muslimer og islam er også så mye høyere utover på 2000-tallet at det er naturlig at imamen brukes i noen av dem. Relativt sett er det likevel en nedgang. Sakene der andre kilder har tatt over fullstendig vil ikke være synlig i dette materialet, men utgjør en betydelig andel, særlig i 2008.

Journalistene er dels kritiske til *beskyttelsen* av imamen. De mener det er et eksempel på at kilden de egentlig vil ha tak i, gjøres utilgjengelig. Men kan en beskyttet imam være en medialisert imam? Ut fra kriteriet om at en imam må uttale seg til pressen, delta i debatten og selv forsøke å få ting på trykk ved å benytte seg av journalistenes egne medievidningsteknikker, er en beskyttet og ”usynlig” imam ikke medialisert. For avisleserne de siste ti årene vil imamen dermed heller ikke framstå slik. Men hvis man ser utviklingen i sammenheng med det som skjer i politikken, som er mye studert fra medialiseringsperspektiv,

kan kanskje utviklingen med beskyttelse av imamer fra proffe moskeer sees som et av de tydeligste eksemplene på medialisering – nærmest en form for *hypermedialisering* av noen av imamene. Det kommer ikke fram i den kvantitative innholdsanalysen, men intervjuene viser at det ligger proffe moskeer bak og bidrar til denne skjermingen. Det kan være medialisering på et nytt nivå. Moskérepresentantene fungerer da som informasjonsavdelingene i politikken og næringslivet som skal bidra til å begrense at visse typer informasjon kommer ut og alltid være tilgjengelige for å si minst mulig. De legger beslag på de du egentlig vil snakke med, som en av journalistene sier. Jeg mener denne utviklingen kan sies å representere et langt steg i medialiseringens retning for enkelte av moskeene – og derunder de beskyttede imamene.

De andre medialiseringstrekkene, bruken av sitatsjekk, siling og utsendelse av pressemeldinger i forbindelse med arrangementer, virker heller å være knyttet til moskeenes informasjonsapparat enn til imamene selv. I én av moskeene er informasjonsansvarlig med på intervjuer og tar seg av sitatsjekken når imamen har snakket. Imamer som står mer fritt eller som har en sterk posisjon i sin organisasjon, tar selv kontroll på for eksempel sitatsjekk. Kun imamer tilknyttet IRN virker å sende pressemeldinger, men ifølge journalistene skjer heller ikke det veldig ofte. Svært få imamer har aktivt tatt kontakt med journalistene jeg har intervjuet, og i de moskeene som har et apparat for å sende pressemeldinger skjer det heller gjennom styret, talspersonen eller informasjonsavdelingen. Bruken av sitatsjekk er uansett et tegn på at imamer og moskeer har forstått mediens regler.

Samtidig er det i den seneste perioden en annen tendens, basert på at imamen intervjues så sjelden sammenliknet med hvor ofte han omtales. Imam er et ord som brukes som et retorisk grep, ofte med negativt fortegn. Som jeg viste i kapittel 4 virker det som ordet i disse artiklene brukes ved å spille på en del konnotasjoner som tidligere omtaler av imamer har lagt grunnlaget for. I den opphetede debatten om islam som føres i mediene i dag, vil det kunne være et effektivt grep. Nettopp dette, at imamene ikke lenger ”eier” sin egen tittel i mediene, er et eksempel på en medialisering av *ordet* imam. Ordet har sterk symbolverdi – så sterk at moskeene heller lar andre ta seg av snakkinga – men imamen slipper likevel ikke unna i offentligheten. Imamene i Oslo-moskeene er vanskeligere å få tak i enn før dersom en journalist vil ha en kommentar til en sak, men selve ordet lever i mediene, det står der som et symbol på problemer, konservativ religiøsitet og dårlig integrering.

Som nevnt over, kan jeg konkludere med at det er journalistene som har gjort imamen offentlig ved å stille ham spørsmål og kontakte moskeene. Flere av imamene er også positive til å si noe. Men en annen måte å forklare deler av utviklingen på er at medialiseringen av imamene i enkelte saker kan sees på som en forlengelse av medialiseringen av politikken. En av journalistene mente at imamene ofte intervjues i etterkant av politiske utspill. Et eksempel kan være en overskrift av typen ”*Nå må imamene på banen*”. Politikere er avhengige av å framstå handlekraftige i mediene, og i saker knyttet til integreringsproblematikk har det å kreve noe av muslimske ledere vært en gjenganger. Journalistiske arbeidsregler sier som nevnt over at de impliserte skal komme til orde. Dette fører til at også imamen blir stilt spørsmål om en politiker mener noe om hva imamene burde ha gjort eller bør gjøre – imamene havner dermed i avisene som følge av at det ”går politikk” i en sak.

6.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg med Hjarvard, Asp og Hernes konkretisert hva jeg mener en medialisering av Oslo-moskeene, og derunder imamen, vil innebære. Ut fra kriteriene *fordeling av ressurser, medievri og mediedramaturgi og medieformat og arbeidsmåter* har jeg påvist at enkelte av moskeene har klare medialiseringstrekk. Likevel kan selv ikke de mest medialiserte i mitt materiale sammenliknes med profesjonelle kilder. Imamens medialisering er avhengig av utviklingen av institusjonene moské og paraplyorganisasjon. Jeg har delt utviklingen i tre: fram til den første *masjiden* var bygget på midten av 1990-tallet, var ikke imamen tilstrekkelig omtalt og brukt til å kunne kalles medialisert. Årene før og etter 2000 er preget av høy temperatur, moskeer i utvikling og medialiserte imamer ved at de brukes en del som kilder og lærer seg medienes regler. De seneste årene er imamen på vei ut igjen som kilde, som følge av flere talspersoner, derunder IRN, og medialiserte moskeer som begrenser tilgangen på imamen.

7 Sluttdiskusjon

Oslo-imamenes rolle i de avisene jeg har sett på, er ikke veldig stor: 19 intervjuer fordelt på tre aviser i 2008, ni i 1998 og ingen i 1988. Samtidig brukes *ordet* imam betraktelig oftere, både om norske og utenlandske forhold. Setter man disse sammen, har imamen utvilsomt en *rolle* i norske aviser. Denne rollen, også som intervjuobjekt, har, slik jeg har beskrevet over, endret seg siden moskeene ble etablert i Oslo og fram mot slutten av det første tiåret på 2000-tallet. Endringene i imamrollen har skjedd parallelt med at enkelte moskeer har gjennomgått medialiseringprosesser. Her skal jeg diskutere et par aspekter ved hva imamens offentlige rolle, og særlig de siste endringstrekkene, kan bety i et større samfunnsperspektiv.

7.1 Konsekvenser

Det å søke mot IRN kan bidra til at moskeene som står utenfor paraplyorganisasjonen ikke blir hørt. Samtidig marginaliseres de mindre nasjonale moskeene ved at de pakistanske gjøres til referansemuslimer i andre saker. I tillegg vil de som står helt utenfor moskeene ikke være representert i debatten. En av mine begrunnelser for å skrive om imamen handlet om norske muslimer som *ikke* mener en imam representerer dem på en riktig måte. Den forholdsvis beskjedne andelen saker med imamen som kilde de senere årene, sammen med utviklingen der flere samfunnsdebattanter og offentlig uenighet innad i muslimske miljøer kommer til overflaten, gjør at denne bekymringen kanskje ikke trenger være så stor. Imamen som *representant for muslimene* er ifølge journalistene som skriver om dette, på vei ut. Det var noe som ble gjort på 1990-tallet. Likevel står *ordet* imam i mediene som et sterkt symbol, særlig for dem som har fulgt debatten og sett imamer i ekstreme saker som sår tvil om hvem som sto bak 11. september, har gitt råd som går mot norsk lov om kjønnslemlestelse og sier at det er greit å slå kona di.

Samtidig kritiseres imamene av andre muslimer for den rollen de spiller i mediene. Skribent Shakil Rehman skrev i Aftenposten i 2009 at imamene ikke var løsningen. I innlegget ”Vi trenger dem ikke” skriver han at ”Førstegenerasjons imamer i Norge har vært fraværende i samfunnsdebatten. Annengenerasjons imamer kveler alle forsøk på debatt”⁶⁴. Han mener den nye gruppen imamer er konservative og kommer med religiøst funderte råd norske muslimer

⁶⁴ ”Vi trenger dem ikke”, Aftenposten 24. august 2009

ikke behøver. Også andre har vært kritiske til bruken av imamene og til at styresmaktene bidrar til å bygge dem opp ved å støtte trossamfunn. Blant de kritiske røstene er Shaheen Sardar Ali, Amir Payan og Sharam Alghasi (Leirvik 2009). Det vil være opp til journalisten å vurdere i hvilke saker imamen er relevant som kilde og å gjøre grundig arbeid med god tolk de gangene han brukes. Uenighetene viser uansett behovet for å la flere stemmer komme til orde – journalistene må ta sitt ansvar som dørvoktere (gatekeepers) på alvor. Det å vise flere syn på saken er bare ikke viktig for de som representeres – altså norske muslimer. De som har lite kontakt med muslimer vil i større grad påvirkes av det de leser i avisene. Som IMDis årsrapport for 2009 peker på, gjelder dette mange: *”Men de fleste har allikevel liten kontakt og de færreste har nære relasjoner til innvandrere. Manges erfaringer med innvandrere er altså først og fremst formidlet gjennom mediene”*⁶⁵. Dette viser igjen at undersøkelser av hva som faktisk kommer på trykk, er viktige.

Et annet moment fra analysen som kan sees i et større perspektiv, er beskyttelsen av imamen. Den av journalistene som var mest kritisk til dette, sammenlikner dette trekket ved moskeene med det som skjer i andre deler av samfunnet som mediene ønsker å undersøke kritisk. At moskeene og IRN blir proffe og kommer med mer forsonende svar enn enkeltrepresentanter har kommet med tidligere, kan være bra for å roe gemyttene i den polariserte debatten om islam i Norge. Problemet er at det kan fungere som en strategi for å unndra seg å svare på spørsmål. I næringsliv og politikk finnes det gjerne informasjonsmedarbeidere som alltid er tilgjengelige. Problemet er at disse ikke har autoritet til å si mer enn de har fått beskjed om – og deres jobb kan i noen tilfeller like mye sies å være å begrense tilgang, som å gi tilgang til de som har autoritet til å snakke. Institusjonene er både åpne og lukkede på samme tid. Problemet for journalisten, og samfunnet for øvrig, blir da at de ikke får mulighet til å stille de ansvarlige, de med makt og innflytelse, spørsmål. I ekstreme tilfeller kan kildene unngå å svare på spørsmål unntatt når de selv regisserer en situasjon som de selv har kontroll over. Et eksempel kan være Kjell Inge Røkkes pressekonferanse i april 2009 i Aker-saken, der han på helt egne premisser fikk si sitt i striden med staten, representert ved næringsministeren⁶⁶.

⁶⁵ URL: <http://www.imdi.no/no/Arsrapporter/aarsrapport2009/Forskerne/Innvandrere-i-norske-medier/Avslutning/>

⁶⁶ ”Her parodierer Røkke Sylvia Brustad”, Dagbladet.no 22. april 2009

URL: http://www.dagbladet.no/2009/04/22/nyheter/innenriks/kjell_inge_rokke/5867252/

For moskeene handler det foreløpig mer om å begrense tilgangen på den du egentlig vil snakke med – i dette tilfellet imamen. For som en av journalistene påpeker, iblant er faktisk imamen den som bør svare på spørsmålene. Å begrense tilgang til kilder handler om å begrense offentligheten og dermed mulighetene for kritisk og uavhengig undersøkelse. Tilgang på informasjon og makthavere er viktig for at journalister skal kunne utføre sitt samfunnsoppdrag, og samfunnsoppdraget er igjen knyttet til demokratiet. Men er religiøse organisasjoner noe mediene bør undersøke kritisk? Ja, mener jeg. Moskeene mottar statsstøtte og kan ha en viss makt og innflytelse over sine medlemmer. De er også aktører i samfunnsdebatten, selv om deltakelsen er mindre enn forventet. Samtidig er religiøs autoritet og makt noe spesielt. Kritikk av holdninger og avsløringer av maktmisbruk og udemokratiske beslutningsprosesser får i en slik kontekst en tilleggsdimensjon. Imamens makt i Oslo-moskeene vil variere. Jeg vil likevel si at dersom beskyttelse av religiøse ledere mot pressen går for langt, vil det i ytterste konsekvens kunne sies å være en utfordring for journalistens samfunnsoppdrag, som, dersom det tas på alvor, også vil være en utfordring for demokratiet.

7.2 Alternative forklaringsmodeller

Utgangspunktet for denne undersøkelsen var en interesse for imamen og for eventuelle medialiseringprosesser av moskeer og imamen. Jeg mener over å ha påvist at moskeene har blitt medialiserte som følge av at de må forholde seg til mediene, og at dette igjen har påvirket i hvilken grad imamen kan sies å være medialisert på ulike tidspunkt. Men hvilke andre perspektiver kunne det vært interessant å se utviklingstrekkene i lys av?

Et alternativ kunne vært å se på mediene og moskéinstitusjonene som ulike sosiale *felt* som påvirker hverandre. Pierre Bourdieu beskriver sosiale felt som sosiale rom med aktører i ulike hierarkiske posisjoner avhengig av ulike former for kapital, regler og legitime synspunkter. Feltene er autonome i forhold til samfunnet for øvrig. Det er også et hierarkisk forhold mellom de ulike feltene. Dette har likhetstrekk med å se på *institusjoner* som påvirker hverandre, men med Bourdieus perspektiv ville maktaspektet kommet tydeligere fram. Bourdieu ser på kunsten, politikken og økonomien som eksempler på ulike felt, og et slikt perspektiv ville muligens vært vanskelig å bruke på et så konkret og empirisk nivå som jeg har beveget meg i denne oppgaven (Bourdieu 1990; Broady 1990).

Mer klassisk religionssosiologisk teori kunne også belyst utviklingen – og da særlig det at moskeene har reagert så ulikt på å forholde seg til mediene. I møtet med moderniteten kan religioner/religiøse organisasjoner velge *avvisning* eller *tilpasning* (Berger 1999: 3). En slik innfallsvinkel kunne bidratt til å forklare hva som gjør at moskeene har så ulik strategi, men ville krevd tilgang til de lukkede moskeene, ikke bare de åpne.

Allerede nevnte momenter kan forklare hva som har gjort imamen offentlig og endret moskeenes struktur: moskeene har brede kontaktflater mot det norske samfunnet, de er ikke atskilte fra det rundt seg og det stilles krav til dem fra det offentlige som følge av statsstøtte og at de har en del funksjoner, som vigselfrett. Det er den samlede kontakten med det norske samfunnet som har endret moskeene – og derunder imamens rolle – ikke bare mediene.

Litteraturliste

Al-Kubaisi, Walid (1996): *Min tro, din myte. Islam møter norsk hverdag*. Oslo: Aventura.

Allern, Sigurd (1997): *Når kildene byr opp til dans. Søkelys på PR-byråene og journalistikken*. Oslo: Pax Forlag.

Allern, Sigurd (2001): *Flokkdyr på Løvebakken. Søkelys på Stortingets presselosje og politikkenes medierammer*. Oslo: Pax Forlag.

Almås, Kirsten og Rosemarie Köhn (red.), Anne-Lise Brodtkorb, Anne Dalen og Grete Tobiassen (1989): *Presterollen. En kvalitativ intervjuundersøkelse om det å være prest i Den norske kirke*. Oslo: Tapir forlag.

Asp, Kent (1986): *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Förlaget Akademilitteratur.

Asp, Kent (1990): "Medialisering, medielogik, mediekraft" i *Nordicom-Information*, 12(4): 7-11.

Aubert, Vilhelm (1979): *Sosiologi. I. Sosialt samspill*. Oslo: Universitetsforlaget.

Berger, Peter L. (1999): "The desecularization of the world. A global overview" i Peter L. Berger (red.): *The desecularization of the world. Resurgent religion and world politics*, 1-18. Washington DC: Ethics and Public Policy Centre.

Bjerke, Aksel M., Ragnhild Irja Enstad, Ann Kristin Gresaker, Inger A. Myhren og Ida Rønning (2007): *"Man må ha armer ut til samfunnet" En kartlegging av Oslomoskeers informasjonsvirksomhet*. Prosjekt for Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Humanistisk prosjektsemester, Universitetet i Oslo.

Borch, Christian (2009): *Sannhetens kår. Makt, medier og politikk i illusjonenes tid*. Oslo: Cappelen Damm.

Bourdieu, Pierre (1990): *In other words: Essays towards a reflexive sociology*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Broady, Donald (1990): *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag.

Brurås, Svein (2000): *Etikk for journalister*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Bryman, Alan (2004): *Social research methods*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.

Danbolt, Lars Johan og Hans Stifoss-Hansen (2007): "Minnegudstjeneste etter større ulykker" i *Tidsskrift for den norske lægeforening*, 127(2): 157-160.

Eide, Martin (2008): "Mot et institusjonelt perspektiv" i Martin Eide (red.): *Medier – institusjoner og historie. Medievitenskap bind 1*. 2. utgave, 23-38. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Eriksen, Anders R. (2005): "Replikk til Urszula Srebrowskas artikkel 'ATEKST kan lede på villspor'" i *Norsk medietidsskrift*, 12(1): 44-47.

Everett, Euris Larry og Inger Furseth (2004): *Masteroppgaven. Hvordan begynne – og fullføre*. Oslo: Universitetsforlaget.

Galtung, Johan og Mari Holmboe Ruge (1965): "The structure of foreign news. The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in four Norwegian newspapers" i *Journal of Peace Research*, 2(1): 64-91.

Giddens, Anthony (1984): *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.

Giæver, Janicke (2000): *Den norske rushdiedebatten – en ytringsfrihetsdebatt? En analyse av den politiske retorikken i den norske debatten*. Hovedoppgave i statsvitenskap, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Goffman, Erving (1959): *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday.

Gottschalk, Peter og Gabriel Greenberg (2008): *Islamophobia: making muslims the enemy*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Haddad, Yvonne Yazbeck og Adair T. Lummis (1987): *Islamic values in the United States. A comparative study*. New York: Oxford University Press.

Hafez, Kai (red.) (2000): *Islam and the West in the mass media: fragmented images in a globalizing world*. Cresskill, N.J.: Hampton Press.

Hernes, Gudmund (1977): "Det media-vridde samfunn" i *Samtiden*, 86(1): 1-14.

Hernes, Gudmund (1983): "Media: struktur, vridning og drama" i *Nordicom-Information*, 5(3-4): 2-13.

Hjarvard, Stig (2008a): "The mediatization of society. A theory of the media as agents of social and cultural change" i *Northern Lights*, 6: 9-26.

Hjarvard, Stig (2008b): *En verden af medier. Medialiseringen af politikk, sprog, religion og leg*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.

Hjarvard, Stig (2009): "Samfundets medialisering. En teori om mediernes forandring af samfund og kultur". *Nordicom-Information*, 31(1-2): 5-35.

IMDi (Inkluderings- og mangfoldsdirektoratet) (2010): "Innvandere i norske medier: Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv". Årsrapport 2009.

URL: <http://www.imdi.no/no/Arssrapporter/aarsrapport2009/>

[Lesedato: 29. mars 2010]

Jacobsen, Christine M. (2006): *Staying on the Straight Path. Religious Identities and Practices among Young Muslims in Norway*. Dr.polit.-avhandling i sosialantropologi, Universitetet i Bergen.

Johansen, Birgitte Schepelern (2005): *Imamuddannelse i Europa – utfordringer og perspektiver. Udredning vedr. imamuddannelse i Europa – Rapport I*. København: Satsningsområdet Religion i det 21. århundrede, Københavns Universitet.

Klausen, Jytte (2005): *The islamic challenge. Politics and religion in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Kobilica, Senaid (2005): ”Åpent brev til nordmenn om å være imam i Norge”.

URL: <http://www.islam.no/page1103048192.aspx>

[Lesedato: 19. mars 2010]

Larsen, Lena (2010): ”Striden om Muhammad” i Dagbladet 13. februar 2010, side 65.

Leirvik, Oddbjørn (2001): *Religionsdialog på norsk*. 2. utgave. Oslo: Pax Forlag.

Leirvik, Oddbjørn (2006a): *Islam og kristendom. Konflikt eller dialog?* Oslo: Pax Forlag.

Leirvik, Oddbjørn (2006b): ”Kva var karikaturesaka eit bilete på?” i *Kirke og kultur*, 111(2): 147-160.

Leirvik, Oddbjørn (2009): ”Kulturelle muslimar. Definisjonsmakt, hegemonikamp og religionspolitikk” i *Nytt Norsk Tidsskrift*, 15(1): 73-81.

Lien, Inger Lise (1997): *Ordet som stempler djevlene. Holdninger blant pakistanere og nordmenn*. Oslo: Aventura.

Lindqvist, Helene (2006): *Foreldet og fjern eller høyst aktuell? Om islam i grunnskolen KRL-fag*. Masteroppgave i religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.

Lindstad, Merete og Øivind Fjeldstad (1999): *Pressen og de fremmede*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Lindstad, Merete og Øivind Fjeldstad (2005): *Av utenlandsk opprinnelse. Nye nordmenn i avisspaltene*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Lundby, Knut (2006): "Biskop: bære eller breste" i *Kirke og kultur*, 111(1): 35-46.

Lundby, Knut (2008): Upublisert forelesningsnotat, "Religion og media", 13. februar 2008, Universitetet i Oslo.

Lundby, Knut (2009a): "Introduction: 'mediatization' as key" i Knut Lundby (red.): *Mediatization: concept, changes, consequences*, 1-20. New York: Peter Lang.

Lundby, Knut (2009b): "Media logic: looking for social interaction" i Knut Lundby (red.): *Mediatization: concept, changes, consequences*, 101-122. New York: Peter Lang.

Martinussen, Willy (1991): *Sosiologisk analyse: en innføring*. 3. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Mikkelsen, Marianne (2009): *Verdsatt og feilvurdert. Flerkulturelle journalister i norske redaksjoner*. Masteroppgave i journalistikk, Universitetet i Oslo.

Moen, Astrid (2007): "Medialiseringsspiralen – en historie fra virkeligheten" i Anders Todal Jenssen og Toril Aalberg (red.): *Den medialiserte politikken*, 103-124. Oslo: Universitetsforlaget.

Naguib, Saphinaz-Amal (2002): "The northern way: Muslim communities in Norway" i Yvonne Yazbeck Haddad og Jane I. Smith (red.): *Muslim minorities in the West. Visible and invisible*, 161-174. Walnut Creek: Altamira Press.

NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora) (2006): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer.

Nielsen, Jørgen S. (2004): *Muslims in Western Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Næss, Kjersti Rogde (2003): *Myten om muslimer. En analyse av mediens beskrivelser av muslimske innvandrere i lys av Roland Barthes' mytebegrep*. Hovedfagsoppgave i religionsvitenskap ved IKRR, Universitetet i Bergen.

Olsen, Inger Anne (2002): "Var rikets tilstand sånn som vi trodde?" i *Aftenposten* 9. november 2002, side 23.

Ottosen, Rune, Lars Arve Røssland og Helge Østbye (2002): *Norsk pressehistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Ottosen, Rune (2004): *I journalistikkens grenseland. Journalistrollen mellom marked og idealer*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Pollan, Sonja (1973): *Kall eller yrke? Om valg av teologistudium i Norge – en sosiologisk undersøkelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Poole, Elizabeth (2002): *Reporting Islam: media representations of British muslims*. London: I.B. Tauris Publishers.

Raja, Abid Q. (2008): *Talsmann*. Oslo: Aschehoug.

Ramadan, Tariq (2002): *At være europæisk muslim. Islamiske kilder i en europæisk sammenheng*. København: Forlaget Hovedland.

Roald, Anne Sofie (2005): *Er muslimske kvinner undertrykt?* Oslo: Pax Forlag.

Roald, Anne Sofie (2009): *Muslimere i nye samhälle. Om individuelle och kollektiva rättigheter*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

Roy, Olivier (2004): *Globalised Islam. The search for a new ummah*. London: Hurst & Company.

Said, Edward W. (1997 [1981]): *Covering Islam. How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. London: Vintage books, Random house.

Schudson, Michael (1989): "The sociology of news production" i *Media, culture & society*, 11(3): 263-282.

Schulz, Winfried (2004): "Reconstructing mediatization as an analytical concept" i *European Journal of Communication*, 19(1): 87-101.

Shadid, W. A. R. og P. S. van Koningsveld (1995): *Religious Freedom and the position of Islam in Western Europe. Opportunities and obstacles in the acquisition of equal rights*. Kampen: Kok Pharos Publishing House.

Srebrowska, Urszula (2005): "ATEKST kan lede på villspor" i *Norsk medietidsskrift*, 12(1): 40-43.

Stensvold, Anne (2005): "Religiøs pluralisme" i Arne Bugge Amundsen (red.): *Norges religionshistorie*, 474-490. Oslo: Universitetsforlaget

Storvoll, Sindre (2007): *Kristenfiendtlighet i pressen? Norske avisers dekning av kristendom og islam*. Masteroppgave i Medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo.

Sultan, Shoaib (2006): "Mediene hetser norske muslimer" i *Samtiden*, 116(1): 18-28.

Syvertsen, Trine (2004): *Mediemangfold. Styling av mediene i et globalisert marked*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Thorbjørnsrud, Berit (red.) (2005): *Evig din? Ekteskaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Vogt, Kari (1995): *Kommet for å bli. Islam i Vest-Europa*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.

Vogt, Kari (2000): *Islam på norsk. Moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.

Vogt, Kari (2001): "Islam i Norge" i Knut A. Jacobsen (red.): *Verdensreligioner i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vogt, Kari (2002): "Integration through Islam? Muslims in Norway" i Yvonne Yazbeck Haddad (red.): *Muslims in the West: From sojourners to citizens*, 88-100. Oxford: Oxford University Press.

Østberg, Sissel (2003): *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østbye, Helge, Knut Helland, Karl Knapskog og Leif Ove Larsen (2007): *Metodebok for mediefag*. 3. utgave. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Østlyngen, Trine og Turid Øvrebø (2000): *Journalistikk. Metode og fag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Anvendte nettsteder

Islam.no

URL: www.islam.no

Islamsk Råd Norge

URL: www.irm.no

Norsk presseforbund

URL: www.presse.no

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste

URL: www.nsd.no

Teologisk fakultet. Kursside, Å være religiøs leder i det norske samfunnet.

URL: <http://www.tf.uio.no/studier/evu/kurs/relleder/>

The role of religion in the public sphere. A comparative study of the five Nordic countries (NOREL)

URL: www.religioninpublicsphere.no

Tolkenett

URL: <http://www.tolkenett.no/>

Vedlegg

Vedlegg 1 – KODEBOK

Enhet: artikkel

Utvalg: Aftenposten, VG, Dagbladet

Variabel 1: år

Variabelverdier:

1 1988

2 1998

3 2008

Variabel 2: avis

Variabelverdier:

1 Aftenposten

2 VG

3 Dagbladet

Variabel 3: artikkelsjanger

Variabelverdier:

1 nyhetssak

2 kommentar

3 debattartikkel

9 annet

Variabel 4: størrelse

Variabelverdier:

1 notis,

2 B-sak

3 hovedsak/sidetopp

9 annet

Variabel 5: hvor og hvem

Variabelverdier:

- 1 imam i Norge uttaler seg om norske forhold
- 2 imam i Norge uttaler seg om forhold i utlandet
- 3 imam i utlandet/utenlandsk imam uttaler seg om norske forhold
- 4 imam omtales i sak om norske forhold
- 5 imam omtales i sak om utenlandske forhold
- 6 imam i utlandet uttaler seg om forhold i utlandet
- 9 annet

Går videre på de sakene som faller inn under 1-4 i variabel 5

Variabel 6: hva er hovedtemaet?

Variabelverdier:

- 1 moské
- 2 kriminalitet/krig/vold/terror
- 3 islamske helligdager/plikter/spørsmål om islam *per se*
- 4 homofili
- 5 innvandring/integrering/asyl
- 6 tvangsekteskap/sharia og ekteskap/kvinnespørsmål/kjønnslemlestelse
- 7 ytringsfrihet/toleranse/sekularisme/dialog/Rushdie/karikatur
- 8 barn/unge/skole
- 9 annet

Variabel 7: eventuelt undertema

Variabelverdier:

- 0 ikke relevant
- 1 moské
- 2 kriminalitet/krig/vold/terror
- 3 islamske helligdager/plikter/spørsmål om islam *per se*
- 4 homofili
- 5 innvandring/integrering/asyl
- 6 tvangsekteskap/sharia og ekteskap/kvinnespørsmål/kjønnslemlestelse
- 7 ytringsfrihet/toleranse/sekularisme/dialog/Rushdie/karikatur

8 barn/unge/skole

9 annet

Variabel 8: hovedvikling

Variabelverdier:

1 positiv

2 nøytral

3 negativ

9 uklart

Gå videre på de sakene der en imam uttaler seg, altså variabelverdi 1-3 i variabel 5

Variabel 9: hvilke andre kilder er brukt?

Variabelverdier:

1 ingen

2 imamens meningsfeller

3 ”motstander” av imamen

4 både andre muslimer og noen fra den andre siden

9 annet

Variabel 10: hvem taler imamen på vegne av?

Variabelverdier:

1 seg selv

2 moskeen

3 den muslimske befolkningen i Norge

4 Islamsk Råd Norge

5 innvandrerbefolkningen i Norge

9 uklart/annet

Variabel 11: hvordan er spørsmålene til imamen formulert?

Variabelverdier:

1 medhårs

2 nøytrale

3 kritiske

9 uklart

Variabel 12: imamens rolle i saken

Variabelverdier:

1 positiv

2 nøytral

3 negativ

9 uklart

Variabel 13: er det forklart hva en imam gjør/er?

Variabelverdier:

1 ja

2 nei

Vedlegg 2 – VEILEDNING TIL KODEBOK

Veiledning til de variablene som bør forklares.

Variabel 3: artikkelsjanger

1 nyhetssak = nyheter, reportasjer, notiser

2 kommentar = kommentarer signert avisens egne journalister eller eksterne spaltister, ledere

3 debattartikler = kronikker, debattinnlegg

9 annet = anmeldelser, faktabokser

Variabel 4: størrelse

1 notis = småsaker, ofte NTB-meldinger, ofte uten byline, korte debattinnlegg

2 B-sak = undersøker, stolper, korte kommentarer

3 hovedsak = sidetopper, større reportasjer, kronikker

9 annet = CV, alt som ellers ikke passer inn

Variabel 8: hovedvinkling

1 positiv = en utvikling i riktig retning, noen har gjort noe bra, forsoning, ladde ord

2 nøytral = balansert, både/og, verken/eller

3 negativ = kritikk, skepsis, fiendebilde, forverring, ladde ord, problemer

9 uklart

- Ser på saken som helhet, førsteinntrykk, hovedinntrykk

Variabel 9: hvilke andre kilder er brukt?

1 ingen = imam er eneste kilde i saken

2 imamens meningsfeller = medlemmer av moské, troende/kulturelle muslimer, Islamsk Råd Norge, andre imamer, andre som støtter det imamen sier/er på imamens parti (eks. andre religiøse ledere)

3 ”motstander” av imamen = noen som er uenige, bestrider det som sies, representanter fra storsamfunnet eller blant muslimene selv

4 både andre muslimer og noen fra den andre siden = kombinasjon av de to over, både meningsfeller og noen som er uenige

9 annet

Variabel 10: hvem taler imamen på vegne av?

1 seg selv = imamen taler for seg selv

2 moskeen = der han er ansatt, på vegne av styret eller av menigheten

3 hele den muslimske befolkningen i Norge = norske muslimer, ikke differensiert

4 Islamsk Råd Norge = representant for imamrådet, leder som også er imam

5 innvandrerbefolkningen i Norge

9 uklart

- Dette kan vært uttrykt tydelig eller underforstått i saken

Variabel 11: hvordan er spørsmålene formulert?

1 medhårs = ingen kritiske spørsmål, selv om det åpner for det i konteksten

2 nøytrale = balanserte, verken/eller

3 kritiske = setter imamen til veggs, må forsvare sine standpunkter, må forsvare egne eller andres handlinger, må forklare et negativt fenomen

9 uklart

Variabel 12: imamens rolle i saken

1 positiv = saken kan dreie seg om et problem, men imamen sier noe positivt om utviklingen

2 nøytral = verken/eller

3 negativ = kommer med omstridt uttalelse, blir konfrontert, anklages for å være ødeleggende

9 uklart

- Kan være kontrast til hovedvinklingen/temaet – får fram imamens rolle

Variabel 13: er det forklart hva en imam gjør/er?

1 ja = eksplisitt forklaring av hva imam er, irrelevant om den er riktig/god/relevant

2 nei = det forutsettes i teksten at man vet hva en imam er

DETTE GJØR AT EN SAK STRYKES FRA MATERIALET:

- dukker opp fordi at noen *heter* imam

- samme sak dobbeltregistrert

- ikke-saker som forsidehenvisninger

- andre feil som gjør at den er kommet med

Vedlegg 3 – HOVEDTEMA

Hovedtema i alle sakene i hele materialet.

1988

E1: utenriks, dame i Cannes fra MØ

E2: Young guns-begravelse

E3: Algerie

E4: Iran

E5: Iran

E6: islam i Frankrike

1998

E1: Jerusalem

E2: ramadan

E3: tull/vits

E4: krim/sharia

E5: euroislam

E6: en imams uke

E7: vold i Oslo

E8: ungdomsvold

E9: ungdomsvold

E10: innvandringsproblemer

E11: tvangsekteskap

E12: brann i Sverige/jaget bort kvinnene

E13: brann i Sverige

E14: brann i Sverige

E15: brann i Sverige

E16: brann i Sverige

E17: Nadia-saken

E18: Nadia

E19: Nadia

E20: Nadia

E21: Nadia

E22: Syria
E23: blasfemi
E24: Åkerbergveien
E25: moskébygging
E26: Nygaard-attentatet
E27: Rushdie
E28: henging Bangladesh
E29: Rushdie
E30: Rushdie
E31: Iran
E32: integrering
E33: islamsk skole
E34: tull
E35: lærebøker
E36: bønn
E37: lærebøker
E38: integrering
E39: vold
E40: integrering
E41: Algerie
E42: dialog
E43: islamisme
E44: ramadan
E45: fransiskanermunk
E46: vold/dialog

2008

E1: Id-feiring, kvinner
E2: Kadra-fakta
E3: Jihad, asylmottak
E4: Jihad, asylmottak
E5: Jihad, asylmottak
E6: kultur/musikk

E7: Kadra-fakta
E8: Kadra-fakta
E9: moskébehov
E10: vold/skilsmiss
E11: vold/skilsmiss
E12: enkeltskjebne
E13: innvandring
E14: moskébygging
E15: surfing
E16: homofili blant muslimer
E17: straffesak, moskébråk
E18: amerikansk politikk
E19: anmeldelse
E20: rettssak krim
E21: hijab på barn
E22: festing
E23: synd
E24: id
E25: id
E26: tvangsekteskap
E27: innvandring
E28: homofili
E29: psykiatri/innvandrere
E30: homofili/dødsstraff
E31: halal-slakting av kylling
E32: zakah
E33: moské
E34: teater
E35: Aril Edvartsen/misjon
E36: Rafiqs historie/kritikk av div. muslimer
E37: tilsvar IRN
E38: drap
E39: restaurering av grav, utenriks

E40: restaurering av grav, utenriks
E41: drap
E42: Aga Khan/reisereportasje
E43: vold Kina
E44: tvangsekteskap
E45: vold Irak
E46: anmeldelse
E47: fransk politikk
E48: homofili
E49: moské/bønn/lokaler
E50: drap
E51: drap
E52: homofili
E53: Hjermann
E54: Iran
E55: politi-imam-samarbeid
E56: politi-imam-samarbeid
E57: homofili/vold
E58: tvangsekteskap
E59: ords konnotasjoner
E60: homofili
E61: bønn på norsk i moské
E62: Iran
E63: anmeldelse
E64: karikaturstrid/DK
E65: bryllupstradisjoner
E66: konfliktmegling/vold
E67: ytringsfrihet
E68: imamer i forsvaret
E69: kirkeklokker/bønnerop
E70: terrorfare ved ambassader etter karikaturstrid og Serena-skyting
E71: ytringsfrihet/karikaturstrid
E72: ytringsfrihet

E73: konfliktmegling
E74: innvandrerungdom og religion
E75: TV-serie
E76: fakta om Linstad
E77: Jemen
E78: kvinneundertrykkelse
E79: Istanbul
E80: toleranse/17. mai
E81: Raja
E82: moské/miljø
E83: tyrkisk kulturuke
E84: å reise
E85: sjelesorg/prester
E86: Saudi-Arabia
E87: sjelesorg/prester
E88: arbeidsinnvandring/regler
E89: sekularisme
E90: Jemen
E91: Jemen
E92: ytringsfrihet/karikatur
E93: karikatur/kunst
E94: terror
E95: Zanzibar/mat
E96: moské
E97: sekularisme
E98: sekularisme
E99: koranskole
E100: terror
E101: dødsstraff
E102: sharia-ekteskap-NAV
E103: sekularisme
E104: sjelesorg i fengsel
E105: koranskoler

E106: konvertitter
E107: konvertitter
E108: konvertitter
E109: Iran
E110: språk
E111: paven/jøder
E112: dialog MØ
E113: imamutdanning Nederland
E114: dødsstraff
E115: håndball
E116: Pakistan
E117: musikk
E118: begrepsbruk
E119: Kabul
E120: homofili
E121: homofili
E122: homofili
E123: homofili
E124: homofili
E125: Iran
E126: integrering
E127: homofili
E128: kriminalitet/Kadra-overfall
E129: Kadra-CV
E130: pakistansk bryllup

Vedlegg 4 – INFORMASJONSSKRIV

Kari Stokke Nilsen

Wilhelms gate 8A

0168 Oslo

Telefon: 415 04 334

kcnilsen@student.teologi.uio.no

Oslo, 8. september 2009

Forespørsel om å delta i studie i forbindelse med masteroppgave

Jeg er masterstudent i religion og samfunn ved Universitetet i Oslo og holder på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er imamens rolle i norske medier, og jeg vil analysere avisartikler fra Aftenposten, VG og Dagbladet fra årene 1988, 1998 og 2008 for å finne ut hvordan denne rollen har endret seg over tid. Målet er å finne ut hvilke tema imamene uttaler seg om, hvilke andre kilder som brukes og hvordan vinklingen er. I tillegg ønsker jeg å intervjuere imamer som har uttalt seg og journalister som har intervjuet imamer de siste årene. Dette kan enten være imamer/journalister jeg identifiserer gjennom medieanalysen eller personer jeg finner gjennom andre kanaler.

I intervjuene er jeg særlig opptatt av å finne ut hvordan kontakten mellom imam og journalist oppsto, hvorfor akkurat imamen ble intervjuet og hvordan begge parter mener intervjusituasjonene har fungert. Dessuten vil jeg stille spørsmål om hvem imamen representerer, hvordan imamens rolle framstilles i mediene samt hvilke tema som tas opp. Underveis i intervjuet kan det også bli aktuelt å diskutere konkrete artikler der enten imamen jeg snakker med selv er kilde eller en artikkel journalisten jeg intervjuer har skrevet. Målet er å snakke med fem Oslo-baserte imamer og like mange journalister.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta et par timer (muligens mer dersom det må brukes tolk). Vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg, vil alle innsamlede data om deg umiddelbart bli anonymisert. Alle informanter får lese gjennom og godkjenne direkte sitater jeg bruker i teksten. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner

vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven, verken gjennom medieanalysen eller intervjuene. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2010. Om tolk blir nødvendig i intervjusituasjonen, vil også tolken ha taushetsplikt.

Dersom du har lyst og tid til å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender/gir den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg eller sende meg en e-post. Du kan også kontakte min veileder Knut Lundby ved Institutt for medier og kommunikasjon på telefonnummer 900 83 803 eller e-post knut.lundby@media.uio.no. Oddbjørn Leirvik, som leder studiet på Teologisk fakultet, kan også kontaktes på 971 73 541 eller oddbjorn.leirvik@teologi.uio.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Kari Stokke Nilsen

Samtykkeerklæring til å delta i studie om imamen og mediene

Jeg har mottatt informasjon om masteroppgaven om imamen og mediene i informasjonsskriv av 8. september 2009, og kjenner til medieundersøkelsen som skal gjennomføres. Jeg ønsker å stille på intervju i forbindelse med oppgaven.

Sted, dato Signatur

Telefonnummer/kontaktinformasjon

Vedlegg 5 – INTERVJUGUIDER

Intervjuguide imamer

Alder, født i Norge/vært lenge i Norge, snakker norsk, fra hvilket land, hvilken moské/hvilken retning representerer han, bakgrunn/utdanning

Generelt:

1. Hatt mye kontakt med journalister?
2. Hvor ofte sier du ja/nei? Hvorfor ja/nei?
3. Hvem tar kontakt? Journalisten eller imamen selv?
4. Har du noen journalister du kjenner godt/stoler på?
5. Hvilke medier tar mest kontakt?
6. Opplevs ulike medier ulikt?
7. Hva spør de om/hvilke saker er de opptatt av?
8. Noen enkeltsaker/enkelthendelser fra mediene du husker godt?
9. Får du spørsmål du ikke kan svare på?
10. Hvordan oppleves intervjuet?
11. Når du leser saken etterpå: er du blitt riktig forstått?
12. Er du positiv, nøytral eller negativ til å snakke med journalister? Hvorfor?
13. Hva mener menigheten om at du uttaler deg?
14. Og styret?
15. Hva er imamens rolle i styrets?
16. Hvem tenker du at du representerer?
17. Forberedt på rollen som talsperson da du kom/da du tok jobben?
18. Fått opplæring i det?
19. Bevisst på rollen?
20. Er rollen som talsperson viktig? Og for hvem?
21. Er journalistene bevisst på hvem du som imam er og representerer?
22. Hva tror du dine uttalelser betyr for andre muslimer og andre som bor i Norge?
23. Får du reaksjoner fra muslimer når du er blitt intervjuet?
24. Blir de riktige personene stilt de riktige spørsmålene? Hvem kunne vært spurt i stedet?
25. Fått synspunkter ”hjemmefra” på å være offentlig?
26. Andre nye oppgaver i Norge?

27. Gjør moskeen andre ting for å få medieomtale/nå ut med sitt budskap?

Konkrete artikler (1-2 stk.):

1. Hva var bakgrunnen for denne artikkelen?
2. Hvem tok kontakt, dere eller journalisten? Eller var det noe organisert fra annet hold?
3. Er dette en typisk artikkel? Hvorfor/hvorfor ikke?
4. Og hva er så en typisk artikkel?
5. Ble du forstått riktig?
6. Ville du uttale deg om dette? Hvorfor stilte du opp?
7. Hvordan var tonen i intervjuet?
8. Kontakt etterpå/oppfølging av samme sak?

Intervjuguide journalister

Bakgrunn: alder, kjønn, arbeidssted, bakgrunn/utdanning/andre jobber

Generelt:

1. Jobbet mye med religion/innvandring/islam som journalist?
2. Kan mye om temaet? Hvor fra?
3. Har redaksjonen egne medarbeidere som driver med disse spørsmålene?
4. Intervjuet mange imamer?
5. Vært i kontakt med flere eller brukes én imam/moské oftere enn andre?
6. I intervjusituasjon: tolk eller felles språk? Hvordan fungerer det med tolk?
7. Pleier kilder ved moskeene også utenom intervjusituasjoner?
8. Hvorfor brukes imamen som kilde? Og eventuelt hvorfor ikke mer?
9. I hvilke saker er det naturlig å kontakte ham?
10. Tar imamene/moskeene ofte kontakt med redaksjonene? Hvordan skjer det og hva vil de formidle? Hva skal til for at de kommer gjennom?
11. Hvem tar oftest kontakt, journalist eller imam (evt. via presseperson/styre/annet)?
12. Hvordan tar du kontakt, mer konkret?
13. Er imamen er kilde som ”leverer”? Lett å lage tabloid stoff? Hvorfor/hvorfor ikke?
14. Har registrert at imamen iblant fungerer som illustrasjon (bilde el. beskrivende passasje) – tanker om hvorfor?

15. Er det på eget initiativ imamen blir kontaktet, eller er det press ovenfra i redaksjonen?
16. Enkel eller vanskelig å få i tale? Andre som er enklere?
17. Begrunnelser for at de sier ja/nei?
18. Imamene sier de blir kontaktet om de samme tingene igjen og igjen, gjerne fra samme redaksjon – hvorfor?
19. Hvorfor kontaktes så mange pakistanske imamer? Og er det riktig?
20. Tanker om imamens autoritet?
21. Hvem tenker du imamen representerer når han uttaler seg? Og hvem tror du leserne tror han representerer?
22. Sett utvikling i moskeenes (og IRNs) forhold til mediene? Profesjonalitet? Mer åpne eller mer lukket? Siling? Pressekontakter? Annet?
23. Prestens rolle i offentligheten vs. den rollen imamen har fått i Norge som talsperson.
24. Hvor bevisst er journalister stereotypier/hvor mye diskuteres det i redaksjonene? Og hvor lett er det å sette planer og idealer ut i livet?
25. Imamen som kilde vs. andre kilder blant muslimer/innvandrere? Når velger man hvem? Og hvorfor? Og er dette bildet endret over tid?
26. Til de som har intervjuet mange/kjenner imamene: gjør andre journalister mye rart? Hvordan er kunnskapsnivået?

Konkrete artikler (1-2 stk.):

1. Tema/bakgrunn for at saken ble skrevet?
2. Hvem tok kontakt/hvordan gikk det til?
3. Hvorfor akkurat ham?
4. Hvordan fungerte det?
5. Vurderte andre kilder underveis?